

"טעמו וראו"

הלכות כשרות המאכלים

חלק שני- שימוש בתנורים למאכלי בשר וחלב
(בגדרי איסור מחמת ריח ומחמת זיעה)

קובץ תורני

נר ישראל יעקב

לע"נ ר' ישראל יעקב הופמן ז"ל

תגובות הערות והארות יתקבלו בשמחה לפי הכתובת:

גיורא ברנר

בית המדרש גבעת אסף

ת.ד. 120 בית א-ל מיקוד 90631

דוא"ל g7314581@okmail.co.il

עיצוב: רחלי עיצובים • 052-8756409

לזיכרון עולם בהיכל ה'
לע"נ

הרב **אברהם פימונטל ורעייתו**
ז"ל

אשר מסרו את חייהם לקירוב ישראל
לאביהם שבשמים
ולהנחלת תורה ועבודה
במשפחתם ובסביבתם
ת.נ.צ.ב.ה

תוכן עניינים

7.....	תוכן עניינים מורחב
9.....	פתח דבר
11.....	מצבת זכרון
13.....	פרק א - יסודות והגדרות דיני איסור מחמת ריח
40.....	פרק ב - יסודות והגדרות דיני איסור מחמת זיעה
63.....	פרק ג- פרטי הלכות שימוש בתנורים שונים למאכלי בשר וחלב

תוכן עניינים מורחב

פרק א - יסודות והגדרות דיני איסור מחמת ריח

א. יסוד דין ריח של איסור | ב. הגדרת ריחא | ג. האם לסובר שריח של איסור אוסר, הוא איסור תורה או איסור דרבנן | ד. האם המתירים ריחא, מחמירים בו לכתחילה ה. הפסק במחלוקת אם ריחא אוסר או לא | ו. הגדרת לכתחילה והגדרת דיעבד ז. האם המתירים בריחא מחמירים באיסורים האוסרים במשהו | ח. הדין כשאחד המאכלים מכוסה במכסה או בבצק | ט. שני מאכלים הנמצאים יחד בתנור והם בתוך קדרות | י. הדין בתנורים גדולים ופתוחים | יא. הגדרת תנור גדול | יב. הדין בתנור סתום מכל צדדיו | יג. איסור מחמת ריח כששני המאכלים כחושים | יד. חנ"ן מחמת ריח של איסור | טו. חשש לריח של איסור בנתבשלו בזה אחר זה | טז. דין הכלי כשנאסר המאכל מחמת ריח של איסור.

פרק ב - יסודות והגדרות דיני איסור מחמת זיעה

א. יסוד דין זיעה של איסור | ב. האם זיעה אוסרת מהתורה או מדרבנן | ג. חשש זיעה ממאכל יבש | ד. האם חוששים בסתמא לזיעה | ה. נ"ט בר נ"ט בבליעה הבאה על ידי זיעה | ו. כיצד משערים שישים כנגד הזיעה | ז. שיעור חום הזיעה שאוסרת ח. הדין כשהזיעה קרה והקדרה שמעליה רותחת | ט. הדין כשהזיעה קרה והקדרה שמעליה רותחת, הדין בתנורים שלנו | י. חשש לזיעה בתנור פתוח | יא. האם חום התנור שורף את הזיעה | יב. האם חום התנור שורף את הזיעה, הדין בתנורים שלנו יג. האם צריך היסק מיוחד לצורך הכשרת התנור | יד. האם חום התנור גורם לזיעה שלא תבלע | טו. זיעה שנבלעה בקדרה או דופן התנור שמעליה, אם חוזרת ואוסרת את התבשיל שמתחתיה | טז. התפשטות הזיעה לצדדים.

פרק ג - פרטי הלכות שימוש בתנורים שונים למאכלי בשר וחלב

א. שימוש באותו תא של התנור למאכלי בשר וחלב בזה אחר זה כשאינם מכוסים ב. הכשרת תנור שהיסקו מבפנים לצורך אפית מאכלי בשר וחלב בזה אחר זה ג. הכשרת תנור שהיסקו מבחוץ לצורך אפית מאכלי בשר וחלב בזה אחר זה ד. תנור שמשמש בו רק למאכלים יבשים, הכשרתו לצורך אפית מאכלי בשר וחלב בזה אחר זה | ה. אפית בשר וחלב בתא אחד בזה אחר זה כשהמאכלים מכוסים | ו. החלפת הרשתות כשאופה בתנור חלבי ובשרי בזה אחר זה | ז. מאכל פרווה בתנור חלבי או בשרי | ח. שימוש בתנור עם שני תאים | ט. הדין בתנור עם מערכת לניקוי עצמי (פירוליטי) | י. טוסטר אובן למאכלי בשר וחלב | יא. מיקרוגל עם מערכת השחמה למאכלי בשר וחלב | יב. מיקרוגל רגיל (ולא מערכת השחמה) למאכלי בשר וחלב.

פתח דבר

בס"ד טבת תשע"ה

כתוב בגמרא מסכת קידושין (מ ב) "וכבר היה רבי טרפון וזקנים מסובין בעלית בית נתזה בלוד, נשאלה שאילה זו בפניהם תלמוד גדול או מעשה גדול, נענה רבי טרפון ואמר מעשה גדול, נענה ר' עקיבא ואמר תלמוד גדול, נענו כולם ואמרו תלמוד גדול שהתלמוד מביא לידי מעשה... תניא וכשם שהלימוד קודם למעשה כך דינו קודם למעשה, כדבר המנוונא דאמר רב המנוונא אין תחילת דינו של אדם אלא על דברי תורה שנאמר פוטר מים ראשית מדון, וכשם שדינו קודם למעשה כך שכרו קודם למעשה שנאמר ויתן להם ארצות גוים ועמל לאומים יירשו בעבור ישמרו חקיו ותורותיו ינצורו".

מהו אותו לימוד המביא לידי מעשה? תכלית קיומו של האדם מישאל היא עשיית רצונו יתברך. בשביל לדעת מהו המעשה שהוא רצון ה', צריכים לעסוק בלימוד הש"ס והפוסקים במגמה להוציא מהם הלכה למעשה – לאסוקי שמעתא אליבא דהלכתא. וכלשונו של רבנו חננאל (ע"ז יז ב) שלגבי הפסוק (דברי הימים ב פט"ו פס' ג) "וַיְמִים רַבִּים לְיִשְׂרָאֵל לְלֹא אֱלֹקֵי אֲמֹת וְלֹא כֹהֵן מוֹרֶה וְלֹא תוֹרֶה" כתב רבנו חננאל "מאי ללא תורה כל העוסק בתורה בלבד ואינו מתעסק במצות וגם להוציא הדין לאמתו כתקנה כאילו תורה אין לו".

ואמנם מעבר לצורת הלימוד להוציא ממנו הלכה למעשה, ישנו תנאי מקדים להצלחת הלימוד, הנוגע לעומק כוונת הלומד שיהיה לימודו לשם שמים ולא למטרה אחרת ח"ו, ואז מובטח לו שיזכה להגיע מלימודו לידי עשיית המעשה הנכון, וכמו שכתב בדרשות מהר"ח אור זרוע (ס' ח) "כי אתה תאיר נרי וה' יגיה חשכי, זהו תלמוד תורה, כשאדם עוסק בתורה לשם שמים הקב"ה מגיהו חשכו שאינו בא לידי עון ואינו מורה פנים בתורה שלא כהלכה ולכך אמר הכתוב לשון והגית בו, לשון הגהה כשהקב"ה רואה שלבו של אדם לשם שמים אפילו ח"ו אין בלבו של אדם לדעת עומקה של תורה הקב"ה מגיה דבריו שלא יצא מפיו הוראה שלא כדת".

בחסד ה' זוכה אני לשבת בחצרות ה' בבית מדרשנו בגבעת אסף ולעסוק בלימוד הש"ס והפוסקים במטרה להוציא מהם הלכה למעשה, מתוך דבקות ואהבה בתלמידיי-חבריי האהובים אברכי בית המדרש, השוקדים על לימודם במסירות ובשמחה.

כחלק מהלימוד בבית מדרשנו זיכני בוראי להוציא את החוברת השביעית המוגשת לפניכם, בכללי ופרטי הלכות בתוספת ביאורים והרחבות כפי שחנני ה' יתברך.

בחוברת הנוכחית בחרתי לעסוק בהלכות כשרות הנוגעות לשימושים המותרים והאסורים בתנורים מסוגים שונים, זאת מתוך שראיתי שרבות השאלות בנושא זה ורב הבלבול בהבנת היסודות עליהם מושתתות הלכות אלו.

רובה של חוברת זו מבוסס על השיעורים שזיכני ה"ת למסור בבית מדרשנו בנושאים אלו בתקופה האחרונה.

בשני הפרקים הראשונים, עסקתי בכללים ובהגדרות של דיני ריחא ודיני זיעה, שמהם נובעים רוב רובם של ההלכות הנוגעות לנידונינו. בפרק השלישי הבאתי מציאויות מעשיות הנוגעות לנידונינו ואת הדעות השונות בפוסקים כיצד לנהוג בכל מציאות ומקרה.

על דרך הכלל בחלקה העליון של החוברת הבאנו את הדעות השונות בפוסקים, כשפעמים רבות לא הכרענו ביניהם הכרעה ברורה, וזאת משום שיודע אני את מך ערכי כי לא זכיתי להגיע למידה זו להכריע בין גדולי עולם. [וזאת לדעת כי אין להסיק מסקנות מסדר הבאת השיטות השונות של הפוסקים ומצורת הצגתם ורק במקומות בהם היה נראה לנו הכרעה ברורה בין הפוסקים כתבנו בלשון מוחלטת.]

התודה והברכה לאכסניה של תורה הישיבה הגדולה ישיבת 'מרכז הרב' אשר זכיתי להסתופף בצילה ולהנות מאורה המאיר, ואף זכיתי להיות מרואי פני המלך הוא מורנו ורבנו מרן רה"י הגאון הרב אברהם אלקנה כהנא שפירא זצוק"ל אשר כל מי שזכה לחזות בו ראה והפנים עמל תורה, אהבת תורה, עמקות התורה ואמיתה של תורה מה הם. אף בימים אלה זוכה הישיבה הק' שעומד בראשה הגאון הרב יעקב אלעזר כהנא שפירא שליט"א אשר כל כולו מסירות נפש להעמיד תלמידי חכמים גדולים שתורת אמת בפייהם ובליבם. אף אנו בבהמ"ד בגבעת אסף זוכים לעזרה ותושיה על כל צעד ושעל מידי צוות הישיבה הקדושה ומרה"י שליט"א.

עוד יש לי להודות הרבה לגאון הרב שמואל אליעזר שטרן שליט"א דומ"צ בבה"ד זכרון מאיר, ראש בית ההוראה 'שערי הוראה' ורב מערב העיר בני ברק. זוכה אני מזה כמה שנים לשמשו בשימושה של הלכה וללמוד ממנו את דרכי פסיקת ההלכה המסורות לנו מדור דור, והוא בטובו מאציל לי מחכמתו וגדלותו, מסביר ומבאר בטו"ט, והכל מתוך סבלנות ומאור פנים.

תודה גדולה מגיעה לידידי וידידי ה' ר' חנן הכסטר נר"ו מנכ"ל בהמ"ד אשר מוסר את נפשו ממש למען הפצת תורה מתוך הרמת קרנם של עם ישראל וא"י, ומאפשר לאברכים ולי לעסוק בתה"ק מתוך השקט ובטחה, שלי ושל האברכים שלו הוא.

תודה מיוחדת מגיע לידידי כאח לי הרב אורן חושנגי שליט"א, ר"מ בבית מדרשנו. הרב חושנגי עבר על כל דברי החוברת העיר והאיר, ודבריו היו לי לעיניים.

ואחרונים חביבים אברכי בית המדרש שהשקיעו גם הם מזמנם לעבור על הדברים והערותיהם סייעוני בכתיבת ועריכת החוברת.

גיורא בן א"א דוד יהודה ברנר

בית המדרש גבעת אסף

בחבורות הקודמות (בהלכות שבת) נדפסו מכתבי ברכה והסכמות שזכיתי לקבל מהרבנים הגאונים (לפי סדר הא"ב): הרב אביגדר הלוי נבנצל שליט"א, הרב אברהם יצחק הלוי כלאב שליט"א, הרב אלחנן היילפרין שליט"א, הרב דוב ליאור שליט"א, חותני הרב חיים דוד גרינולד שליט"א, הרב יעקב אלעזר כהנא שפירא שליט"א, הרב שמואל אליעזר שטרן שליט"א.

מצבת זכרון

קובץ זה יוצא לע"נ דודי זקני ר' ישראל יעקב (ג'ין) הופמן ז"ל שנלב"ע בראש השנה תשע"א. נולד בל' תשרי תרפ"ג בעיר חוסט שבסלובקיה לאביו ר' יהודה הי"ד ולאמו חנה הי"ד, יהודים פשוטים ויראי א-לקים.

העיר חוסט באותם ימים הייתה עיר גדולה לא-לוקים ובה גדל והתחנך, כשכמוהו וסנדק של ר' ישראל יעקב הופמן משמש רבה של העיר הגאון הרב יוסף צבי דושינסקיא זצ"ל (לימים הראב"ד של העדה החרדית בירושלים), אף למד בת"ת בעיר יחד עם בנו של רב העיר מי שנודע לימים כגאון רבי ישראל משה דושינסקיא זצ"ל (לימים ממלא מקום אביו בירושלים). דו"ז סיפר לי כי בילדותו בחוסט כל היהודים (אף אלה שלצערנו לא היו שומרי מצוות) לא פתחו את חנויותיהם בשבת ולא חיללו שבת בפרהסיה (יוצאים מן הכלל היו בתי המרקחת שע"פ החוק הממשלתי היה חובה לפותחם בשבת). עוד סיפר כי בעת שהגיע לביקור בירושלים ביקר את ידידו מילדות הגרי"מ דושינסקי זצ"ל וכשפנה אליו בתואר 'הרב' השיב לו הגרי"מ "אל תקרא לי הרב הרי אנו חברים מהחידר". בשנת תרצ"ו נסע לעיר פרשוב ללמוד בישיבת 'תורת חיים' בראשותו של הגאון הרב משה חיים לאו זצ"ל הי"ד.

בשנת תש"ג נשלח דו"ז למחנה עבודה, מאוחר יותר נשלחו הוריו ואחיו לאשוויץ (היחידים מהמשפחה שניצלו מעול השיעבוד הנאצי היו אחיו משה ז"ל שעלה לאה"ק, ואחותו סבתי שושנה ז"ל שהספיקה לברוח מחוסט לאמריקה באנייה האחרונה שיצאה מצ'כוסלובקיה). בשואה ארורה זו נרצחו אביו ואמו הי"ד, אחיו שמואל ואברהם הי"ד ואחיותיו שרה ומלכה הי"ד (הוא ויבלח"א אחיו דוד ואחותו מרים שרדו את השואה הנאצית).

לאחר המלחמה לא נפלה רוחו והחליט לשקם את חיוו ולמסדם מחדש, היגר לשיקגו שבאמריקה שם למד בישיבה והתגורר בתחלה אצל אחותו סבתי שושנה ז"ל וסבי מורי הרב שלמה ברנר ז"ל.

בשנת תשי"ד נשא לאישה את מרת גרט ז"ל (נפטרה בשנת תשנ"א).

בשנת תשנ"ו נשא בזיו"ש את תבלח"ט מרת פלה הי"ו.

הצטיין מאוד במצוות 'מבשרך אל תתעלם' היה ראש וראשון לסייע לכל אחד מהמשפחה המורחבת שהיה זקוק לאיזו עזרה או סיוע ואף לא נרתע מלהוזיל מהונו לצורך סיוע זה. היה אוהב תורה ומוקיר רבנו, השתתף בשיעורי תורה רבים, והיה שמח מאוד בתלמידי חכמים.

עניין נוסף הוא אהבתו הגדולה לארץ הקודש, אל אף שהתגורר באמריקה קיים את דברי הגמרא "ולציון יאמר איש ואיש יולד בה והוא יכוננה עליון א"ר מיישא בר בריה דר' יהושע בן לוי אחד הנולד בה ואחד המצפה לראותה" (כתובות עה א), הרבה לבקר

בארץ ישראל בכל הזדמנות שהייתה לו, ולא נרתע מלהגיע לארץ אף בזמנים קשים של פיגועים וכד' ר"ל וזאת למרות שרבים אחרים פחדו לעשות זאת.

אהבתו זו לאה"ק עמדה לו זוכה להיפטר מן העולם בתוכה ברה"ש תשע"א ולהיטמן בעפרה בבית העלמין בנתניה.

בכך זכה למעלה הגדולה של הנקברים באדמת ארץ הקודש כמו שכתב החסד לאברהם (מעין ג' נהר יט) "כבר נודע כי ארץ עליונה היא נקראת ארץ החיים, והרמוז בה וקבור בארץ ישראל סוד נשמתו עולה אל ארץ החיים העליונה. אמנם הקבור בחו"ל הוא סוד חו"ל העליונה דהיינו בסוד עולם מ"ט והם הנקראים מתי חו"ל ואינם חיים, כי סוד החיים העליונים אינה נמשכים לחו"ל העליונה, כי החיים העליונים הוא סוד הת"ת הנקרא עץ החיים, הוא סוד התורה שהיא נובלת חכמה של מעלה שעליה נאמר והחכמה תחיה בעליה, ומשם נמשך עד הגיעו לארץ החיים מלכות, ואינו מתפשט משם לחוצה כדי שלא יהנו הרשעים מהם שהם חו"ל, ששם סביב רשעים יתהלכון, ולזה מתי חו"ל אינם חיים כלומר אינם מקבלים מאותם החיים הנצחיים הנשפעים, והכוונה שהם אינם חיים בהיותם מתי חו"ל עד תחייתם ועלייתם לארץ ישראל".

תהא נשמתו צרורה בצרור החיים

גיורא בן א"א דוד יהודה ברנר

פרק א |

יסודות והגדרות דיני איסור מחמת ריח

א. יסוד דין ריח של איסור – מצאנו בגמרא שתי מחלוקות יסודיות לגבי משמעותו ההלכתית של ריח ('ריחא' בלשון חז"ל), מחלוקת אחת לגבי קרבן פסח^א, ומחלוקת

(א) בגמ' פסחים (עו סוף ע"א) "אמר רב בשר שחוטה שמן שצלאו עם בשר נבילה כחוש אסור מ"ט מפטמי מהדדי. ולוי אמר אפילו בשר שחוטה כחוש שצלאו עם בשר נבילה שמן מותר מ"ט ריחא בעלמא הוא וריחא לאו מילתא היא, עביד לוי עובדא בי ריש גלותא בגדי ודבר אחר. מיתבי אין צולין שני פסחים כאחד מפני התערובת, מאי לאו תערובת טעמים וקשיא ללוי לא מפני תערובת גופין, הכי נמי מסתברא מדקתני סיפא אפילו גדי וטלה אי אמרת בשלמא מפני גופין היינו דקתני אפילו גדי וטלה אלא אי אמרת מפני תערובת טעמים מה לי גדי וטלה מה לי גדי וגדי אלא מאי על כרחיך מפני תערובת גופין הוא דאסור אבל תערובת טעמים שרי. לימא תיהוי תיובתיה דרב, א"ר ירמיה הכא במאי עסקינן כגון שצלאו בשתי קדירות, בשתי קדירות ס"ד אלא אימא כעין שתי קדירות והכי קאמר אין צולין שני פסחים כאחד מפני תערובת מאי תערובת תערובת טעמים ואפילו כעין שתי קדירות דליכא תערובת טעמים אסור משום תערובת גופין ואפילו גדי וטלה, א"ר מרי כתנאי, הרודה פת חמה ונתנה ע"פ חבית יין של תרומה ר"מ אוסר ור' יהודה מתיר ור' יוסי מתיר בשל חיטין ואוסר בשל שעורים מפני שהשעורים שואבות. מאי לאו תנאי היא דמר סבר ריחא לאו מילתא היא ומר סבר ריחא מילתא היא, ללוי ודאי תנאי היא, לרב נימא תנאי היא, אמר לך רב דכו"ע ריחא מילתא היא, לאו איתמר עלה דההיא אמר רבה בר בר חנה אמר ר"ל בפת חמה וחבית פתוחה דברי הכל אסור בפת צוננת וחבית מגופה דברי הכל מותר לא נחלקו אלא בפת חמה וחבית חתומה, פת צוננת וחבית פתוחה. והא נמי כפת חמה וחבית פתוחה דמיא".

מתבאר מהגמ' שנחלקו רב ולוי אם ריחא מילתא או לאו מילתא. מחד רואים אנו שמהברייתא דאין צולין שני פסחים משמע יותר כלוי שהרי רב צריך לשנות את לשון הברייתא ע"מ שתתיישב עם שיטתו, וכ"כ הרשב"א (תוה"ב ב"ד שע"א עמ' קלג) והגור"א (סי' קח ריש ס"ק א) להביא מכך ראיה לשיטת לוי.

מאידך ממה שאליבא דרב מתיישבות כל שיטות התנאים בדין הרודה פת (וללוי צריך להעמיד כתנאי) משמע לכאורה יותר כדעת רב, וכ"כ רש"י בסוגיין (ריש ד"ה אמר לך רב) שמכך משמע יותר כשיטת רב. וכן מוכח דס"ל לר"ל כרב (שהרי לפי העמדתו את המחולקת בהרודה פת מוכרח שלכולהו תנאי ריחא מילתא היא).

[ואמנם בפר"ח (סי' קח ס"ק יח ד"ה איברא) ביאר ע"פ דברי הרי"ף והרמב"ם שגם אליבא דלוי אפשר להעמיד את הברייתא כך שלכו"ע ריחא לאו מילתא ומה שאוסר ר"מ הוא משום דס"ל שהפת שואבת את לחלוחית היין בעצמו, ומה שכתבה הגמ' שללוי ודאי תנאי היא היינו דאת"ל שהמשנה במכשירין מיירי לעניין טומאה ולא לעניין הכשר לקבלת טומאה אז צ"ל שללוי תנאי היא, אך אה"נ שאם לא נעמיד כך אלא נבאר דמיירי לעניין הכשר לקבלת טומאה ממילא נוכל לבאר שכל התנאים מסכימים עם לוי שריחא לאו מילתא היא ומה שר"מ מחמיר בפת הוא משום ששם מיירי בממשות ולא בריחא. ומוסיף הפר"ח ראיה שר' יוסי ס"ל שבד"כ ריחא לאו מילתא היא

שניה לגבי ריח יין של גויים. ע"פ מחלוקות אלוי דנו הפוסקים האם לריח של איסור יש

(וחולק בזה על פרש"י בד"ה ללוי), וזאת ממה שר' יוסי נזקק לבאר מדוע אסור בשעורים, וא"ת שהרגילות היא שריחא מילתא היא היה לר' יוסי לבאר את החריג דהיינו לבאר מדוע מותר בחיטים. וממשיכה הגמ' בפסחים ואומרת "תני רב כהנא בריה דרב חנינא סבא פת שאפאה עם צלי בתנור אסור לאכלה בכותחא. ההיא ביניתא דאיטווא בהדי בישרא אסרה רבא מפרזיקיא למיכליה בכותחא, מר בר רב אשי אמר אפילו במילחא נמי אסורה משום דקשיא לריחא ולדבר אחר". והנה מדברי רב כהנא בריה דרב חנינא, רבא מפרזיקיא ומר בר רב אשי משמע דכולהו ס"ל כרב דריחא מילתא היא, וכ"כ ר"ח בסוגיין "הני כלהו כרב" וכ"כ רש"י (ד"ה אסרה רבא) שדעת כל הני אמוראי כרב דריחא מילתא היא, וכן דעת ר"ת (תוד"ה אסרה רבא ובתוס' ר"ש משנך ד"ה אסרה) שרבא מפרזיקיא ס"ל כרב.

ב) בגמ' ע"ז (סו ב) "האי בת תיהא עובד כוכבים בדישראל שפיר דמי ישראל בדעובד כוכבים אביי אמר אסור רבא אמר מותר, אביי אמר אסור ריחא מילתא היא רבא אמר מותר ריחא לאו מילתא היא, אמר רבא מנא אמינא לה דריחא ולא כלום הוא דתנן תנור שהסיקו בכמון של תרומה ואפה בו את הפת הפת מותרת לפי שאין טעם כמון אלא ריחא כמון, ואביי שאני התם דמיקלא איסוריה. אמר רב מרי כתנאי הרודה פת חמה ונתנה ע"פ חבית של יין של תרומה ר"מ אוסר ור' יהודה מתיר רבי יוסי מתיר בשל חיטין ואוסר בשל שעורים מפני שהשעורים שואבות, מאי לאו בהא קמיפלגי דמר סבר ריחא מילתא היא ומר סבר ריחא ולא כלום הוא, לרבא ודאי תנאי היא לאביי מי לימא תנאי היא, אמר לך אביי לאו מי איתמר עלה אמר רבה בר בר חנה אמר ר"ל בפת חמה וחבית פתוחה דברי הכל אסורה בפת צוננת וחבית מגופה דברי הכל מותרת לא נחלקו אלא בפת חמה וחבית מגופה בפת צוננת וחבית פתוחה והא דידי נמי כפת חמה וחבית פתוחה דמי". מתבאר שנחלקו אביי ורבא האם ריחא מילתא היא, דלדעת אביי מילתא היא ולדעת רבא לאו מילתא היא. ומבואר דרבא ס"ל שנחלקו התנאים בדין פת חמה בשאלה אם ריחא מילתא היא, ואילו אביי מעמיד את הברייתא הנ"ל אחרת כך שכולם מודים שריחא מילתא היא. [בביאור טעמו של אביי במקלא איסוריה עיי' בשו"ת תרומת הדשן (ח"ב סו"ס עו)].

ג) יש לדון האם מחלוקת רב ולוי היא מחלוקת אביי ורבא, ואז נאמר שהלכה כלוי שהרי רבא ס"ל כוותיה וקיי"ל אביי ורבא הלכה כרבא, או שנאמר שאין זהות בין המחלוקות וממילא אין ראייה שהלכה כלוי. וכעין זה כתב בבהגר"א (סי' קח ס"ק כ בליקוט) "ובזה תליה פלוגתא אם הלכה כרב או כלוי".

כתב בה"ג (סי' סה) "...וההלכה כלוי דקא מסייע ליה קרא דכתיב משרת דאטעמא דקא קפיד רחמנא אבל ריחא לא. ודוקא דיעבד אבל לכתחילה לא, דעד כאן לא פליגי רב ולוי אלא שצלאו אבל צולין לכתחילה לא קאמרי. ואי קשיא לך דעבד לוי עובדא בי ריש גלותא בגדי ודבר אחר, הכי אמרינן עבד לוי עובדא דאיבשל גדי ודבר אחר ושרא אבל לכתחילה אסור, אלמא לית הילכתא כרב. ואיתמר בת תיהא, גוי בישראל לא עבד ולא כלום, ישראל בגוי, אביי אמר אסור, רבא אמר מותר, אביי אמר אסור ריחא מילתא היא, רבא אמר מותר ריחא ולא כלום היא, **קם ליה אביי בשיטתיה דרב וקם ליה רבא בשיטתיה דלוי וקיי"ל אביי ורבא הלכה כרבא והוא לה הילכתא כלוי דאמר ריחא ולא כלום היא**". מבואר מדברי בה"ג שמשווה את המחלוקות וממילא מכוח דברי רבא פוסק כלוי שריחא לאו מילתא היא.

וכן רש"י בפסחים (שם ד"ה אמר לך) כתב "ואע"ג דקיימי תנאי כוותיה דרב, הילכתא כוותיה דלוי

דהא איפליגו בה אביי ורבא גבי בת תיהא במסכת ע"ז וקם ליה רבא בשיטתיה דלוי ואמר ריחא לאו מילתא היא, ואביי ורבא הילכתא כרבא, וכן הוא בתשובת הגאונים, ואף משמו של ר' אליעזר בן יצחק נאמר לי דלא חייש לה". ומבואר שמשווה בין המחלוקות וממילא מוכיח משיטת רבא שהלכה כלוי (שהרי רבא סובר כלוי והלכה כרבא נגד אביי). וכ"כ גם בתוס' רי"ד (ע"ז שם ד"ה רבא) ובחי' הרמב"ן (ע"ז סו ב ד"ה אביי) שמחלוקת רב ולוי ומחלוקת אביי ורבא תלויות זו בזו. וכן נראה מהרמב"ם שפסק שריחא לאו מילתא, הן ביחס למחלוקת רב ולוי והן במחלוקת אביי ורבא, שביחס למחלוקת רב ולוי כתב (מאכ"א פט"ו הל"ג) "אין צולין בשר שחוטה עם בשר נבלה או בהמה טמאה בתנור אחד, ואע"פ שאין נוגעין זה בזה, ואם צלאן ה"ז מותר, ואפילו היתה האסורה שמנה הרבה והמותרת רזה שהריח אינו אוסר ואינו אוסר אלא טעמו של איסור". וביחס למחלוקת אביי ורבא כתב הרמב"ם (מאכ"א פי"ג הי"ד) "וכן מותר שיריח הגוי בחבית של יין שלנו, ומותר לישראל להריח בחבית של יין נסך ואין בזה שום איסור שאין הריח כלום לפי שאין בו ממש". [ויש לעורר בזה שבפ"ז אוסר הרמב"ם לכתחילה ומתיר רק בדיעבד ואילו בפ"ג מתיר הרמב"ם לכתחילה].

ובפר"ח (שם) ביאר שגם הטור ס"ל כרש"י שמחלוקות רב ולוי ומחלוקת אביי ורבא מחלוקת אחת היא, וכיון שקיי"ל כרבא במחלוקותיו עם אביי ממילא אנו פוסקים כלוי ורבא שריחא לאו מילתא היא.

[והנה הפר"ח ביאר שרש"י והטור מבינים שר' יוסי ס"ל שריחא מילתא היא, ואע"פ שכלל בידנו שהלכה כר' יוסי כלפי ר' יהודה ור"מ, עדיף לנו הכלל שהלכה כרבא כלפי אביי ולכן פוסקים כר' יהודה שריחא לאו מילתא.

אלא שהרשב"א (ב"ד שע"א עמ' קלג) כתב בשם הרי"ף "והרב אלפסי ז"ל כתב משמן של גאונים ז"ל דהלכה כלוי משום דאביי ורבא פליגי בההיא בת תיהא בריחא אי מילתא היא אם לאו אביי אמר מילתא היא ורבא אמר לאו מילתא היא. וקיי"ל כרבא לגבי אביי בר מיע"ל קג"ם וזו אינה מהם. אלמא ריחא לאו מילתא היא ואף הרב אלפסי ז"ל כן פסק. ואי משום ההיא דר"ל רבא דהוה בתרא לא סבר לה כוותיה אלא כי פליגי אפילו בפת חמה וחבית פתוחה פליגי ורב כר"מ ולוי כר' יהודה ור"מ ור"י הלכה כר' יהודה. ועוד דר' יוסי נמי בפת חטים כר' יהודה ס"ל ולא פליגי אלא בשל שעורים מפני שהן שואבות גופו של יין ולא ריחא בלחוד הוא. ועוד דהא דתניא אין צולין שני פסחים כאחד כלוי דיקא מדקתני סיפא ואפילו גדי וטלה ורב הא איצטריך לחסורה ולתרוצה לטעמיה ושנויא דחיקא היא". וע"פ דברי הרי"ף והרשב"א, למד הפר"ח לחלוק על רש"י והטור בזה, שכיון שאפשר לנו לבאר כמו הרי"ף והרמב"ם שגם ר' יוסי מודה שריחא לאו מילתא היא (וכמש"כ לעיל) וממילא יצא שאנו פוסקים כשני הכללים (גם שהלכה כר' יוסי כלפי ר' יהודה ור"מ, וגם שהלכה כרבא כלפי אביי) אין לנו ליצור מחלוקת בין שני הכללים.

והנפק"מ תהיה האם לבאר שהמשנה במכשירין מיירי לעניין הכשר טומאה (ומיירי בממשות), וכמו שמוכח מהרמב"ם (טומאת אוכלין פי"ד ה"ז) שהפת שעורים לא רק נטמאה (אם היה היין טמא) אלא גם הוכשרה לקבל טומאה (אם היה היין טהור). או שנבאר שהמשנה במכשירין מיירי דווקא לעניין טומאה (ומיירי בריחא) אך במקרה שהיין טהור לא הוכשרה הפת לקבל טומאה מחמת היין (שהרי להכשר טומאה צריך ממשות ולא די בריח).

ומה ישלש להקשות מרב כהנא ורבא מפרזיקיא, דמשמע שפסקו כרב ולא כלוי, תירץ שם הרשב"א בשם הרי"ף שהם אסרו לכתחילה, וגם לוי לא התיר אלא בדיעבד, ז"ל הרשב"א "והא דתני רב

משמעות הלכתית והאם בכוחו לאסור את המותר.

כהנא פת שאפאה עם הצלי אסורה לאכלה בכותח וההיא ביניתא דאיטויא בהדי בישראל ואסרה רבא מפרזיקא למיכלה בכותחא הנהו לכתחילה קא אסרי להו ולוי נמי מודה בהו הואיל ויכול לאכלן בהדי בישראל...". (עו"כ הרי"ף לתרץ שבכה"ג גם לוי מחמיר משום דהוי כדבר שיש לו מתירים והרשב"א שם חלק על תירוץ זה וכמו שנביא לקמן).

לעומת זאת כתבו התוס' (פסחים שם ד"ה אסרה) "אסרה רבא מפרזיקא כו' – מכאן פוסק ר"ת כרב **ורבא נמי דשרי בבת תיהא מצי סבר כוותיה** ושם מפורש...". והיינו דס"ל לר"ת דהלכה כרב ואין קושיא מדברי רבא משום שאפשר שגם רבא יסכים עם רב. ובביאור הדברים כתבו התוס' בע"ז (סו ב ד"ה רבא אמר) "פרק כיצד צולין פליגי נמי רב ולוי בריחא גבי בשר שמן שצלאו עם בשר נבילה רב אסר ולוי שרי והתם תניא כוותיה דרב ופי' שם רש"י ואע"ג דתניא כוותיה דרב דאסר מ"מ הלכה כלוי דשרי משום דרבא סבר כוותיה הכא גבי בת תיהא והלכה כרבא לגבי אביי ופסק כך רש"י פרק כיצד צולין. ולא נראה דהתם קאמר דעובדא הוה בההוא ביניתא דאיטווא בהדי בישראל ואסריה רבא מפרזקא למיכליה בכותחא ומעשה רב וגם מר בר רב אשי אוסר שם אפילו במילחא והלכה כמותו בר מתרי מילי. ועו"ק **דאי פליגי אביי ורבא בפלוגתא דרב ולוי א"כ ה"ל לאיתויי פלוגתייהו התם**. לכ"נ דודאי הלכה כרב דהתם דריחא מילתא היא והלכה כרבא נמי הכא גבי בת תיהא דריחא לאו מילתא היא, **ואביי נמי דהכא דאמר ריחא מילתא היא א"ל אנא דאמרי אפילו כלוי דאמר התם ריחא לאו מילתא היא דשאני הכא שהוא נהנה ומריח מן האיסור היין עצמו הלכך הוי לגמרי כאילו שותה מן היין עצמו אבל התם אינו אלא ריח האיסור נכנס בתוך ההיתר והוא אוכל את ההיתר ובהא אפילו אביי מודה דריחא לאו מילתא היא. ורבא נמי דהכא א"ל אנא דאמרי אפילו כרב דאמר התם ריחא מילתא היא דשאני הכא שהריח מזיק לו לפי שנכנס בגופו ולכך אמר דריחא לאו מילתא היא הלכך בין אביי בין רבא דהכא מצו סברי בין כרב בין כלוי דהתם. והשתא הוי טובא גווי דריחא ריח החזק שבכולן פת חמה וחבית פתוחה דאסור לכו"ע וריח בשר פלוגתא דרב ולוי וקי"ל כרב וריח דבת תיהא וקי"ל כרבא למטה מהם פת צוננת וחבית פתוחה או פת חמה וחבית מגופה, והמותר לכ"ע פת צוננת וחבית מגופה...". מבואר מהתוס' שאין תלות בין מחלוקת רב ולוי ומחלוקת רבא ואביי ואפשר שאביי יודה ללוי ומה שמתיר בבת תיהא הוא משום שמייירי בריח איסור בפני עצמו ולא במעורב במאכל היתר, וכן אפשר שרבא מודה לרב שריחא מילתא היא ומה שמתיר בבת תיהא משום שמייירי בריח שמזיק (וכמו שביאר את הנזק בתוס' שם ד"ה אביי אמר).**

וע"ע בכל הנ"ל בתוס' (ע"ז יב ב ד"ה אלא), שו"ת מהרי"ק (סוף שורש קלג), פרי תואר (סי' קח ס"ק א), כו"פ (ס"ק ו-ז) ויד יהודה (סי' קח פה"א ס"ק ג).

ד) לעיל (ס"ק ג) הבאנו שבה"ג פסק כדעת לוי ורבא שריחא לאו מילתא היא כלל. וכ"כ באוצר הגאונים (פסחים עמ' 85) בשם בה"ג ובשם הלכות גדולות של אספמאי. וכ"כ רב האי גאון בתשובות הגאונים (חמדה גנוזה סי' קסג וכ"כ בתוס' ר"ש משנץ שם בשמו).

רש"י כתב (שם ד"ה אמר לך) "אמר לך רב דכו"ע ריחא מילתא – וטעמא דר' יהודה משום דפת צוננת או חבית מגופה היא, ולא עייל בה ריחא, דמי לאו איתמר עלה כו' **ואע"ג דקיימי תנאי כוותיה דרב הילכתא כוותיה דלוי**, דהא איפליגו בה אביי ורבא גבי בת תיהא במסכת ע"ז וקם ליה רבא בשיטתיה דלוי ואמר ריחא לאו מילתא היא ואביי ורבא הילכתא כרבא וכן הוא בתשובות הגאונים ואף משמו של ר' אליעזר בן יצחק נאמר לי דלא חייש לה". ומוכח דס"ל לדניא כלוי ורבא

דריחא לאו מילתא היא. ומביא רש"י שכן היא גם דעת תשובת הגאונים ור' אליעזר בן יצחק. וכן דעת הר"ף, רמב"ם (מאכ"א פט"ו הל"ג), רמב"ן (ע"ז שם), רשב"א (שם) ור"ן שהלכה כלוי שריחא לאו מילתא וכ"כ הרדב"ז (על הרמב"ם שם). [ואמנם ישנו הבדל בין שיטת רש"י לשיטת הר"ף והרמב"ם דלרש"י במשנה דמכשירין מיירי לעניין ריחא בלבד, ותנאי היא אם ריחא מילתא, ואילו לר"ף והרמב"ם המשנה במכשירין מדברת בממשות אך לעניין ריחא לכו"ע לאו מילתא היא וכמש"כ לעיל (ס"ק א) בשם הפר"ח].

ונלענ"ד להביא חיזוק לשיטתם ממה שאיתא בירושלמי (תרומות פ"י ה"ב) איתא "מהו לצלות שני שפודין אחד של בשר שחוטה ואחד של בשר נבילה בתנור אחד רב ירמיה אמר בשם רב אסור ושמואל אמר בשם לוי מותר פליגא מתני' על רב אין צולין שני פסחים בתנור אחד מפני התערובות לא אמרו אלא מפני התערובות הא שלא מפני התערובות לא" והיינו שהירושלמי מסיים בקושיא על רב ולא מתרין את שיטת רב כמו בבבלי וע"ע בבהגר"א (סי' קח ס"ק א).

לעומתם דעת ר"ח (פסחים עו ב סוד"ה אמר רב מרי וע"ע בתוס' ר"ד ע"ז סו ב ד"ה רבא ובהערות המהדיר שם ס"ק 193) שהלכה כרב, והתוס' ר"ד (שם) אע"פ שנטה לשיטת לוי הרי שלדינא כתב שהעיקר כר"ח שהלכה כרב.

וכ"כ התוס' בשם ר"ת (שם ד"ה אסרה וכ"כ בתוס' ר"ש משנן ד"ה אסרה בשם ר"ת) "מכאן פוסק ר"ת כרב ורבא נמי דשרי בבת תיהא מצי סבר כוותיה ושם מפורש, ובתנורים גדולים שלנו נראה דמותר לאפות לחם עם אותו פשטיד"א הואיל ומכוסות היטב הוי כעין שתי קדרות ואפילו פלדונ"ש שיש להרחיק אין נראה לרבי שיהא אסור שיש אויר מרובה בתנור וההבל מתפשט".

והרשב"א הביא את שיטת ר"ת והביא שכן היא גם דעת הרז"ה ז"ל (תוה"א ב"ד שע"א) "ולענין פסק הלכה יש מן הגאונים ז"ל שפסקו כרב... ור"ת ז"ל הביא ראייה בספר הישר דבהא דר"ל ליכא מאן דפליג בה... וכן דעת הרז"ה ז"ל בספר המאור. ועוד הביאו ראייה דהלכה כרב מדתני רב כהנא בר חנינא סבא פת שאפאה עם הצלי אסור לאכלה בכותח וההיא ביניתא דאיטוויא בהדי בישרא ואסרה רבא מפרזקיא לאכלה בכותח דאלמא כרב ס"ל". ובאו"ה הארוך (סי' לט סע' א) הביא שכן פסק גם היראים.

וכן דעת ראב"ן (פסחים ד"ה ואמר רב וע"ע ביבמות ד"ה תנן התם מגילה) שהלכה כרב, וכן הטור כתב שגם הרא"ש סבר שהלכה כרב שריחא מילתא היא (ואמנם עי' בב"י סי' צז שתמה מנין למד זאת הטור וכתב שאולי מטעם שהביא דעת ר"ת בסוף וע"ע בזה בדרכי משה סי' קח ס"ק ג).

[כמו שראינו לעיל בתוס' הרי שבתנורים שלנו גם לשיטת הפוסקים כרב אין להחמיר בריחא. וכ"כ הרשב"א (תוה"א ב"ד שע"א) בשם ר"ת ורז"ה ז"ל "ובשם ר"ת ז"ל דדוקא בתנור שהוא מקום צר אבל במקום רחב מותר. וכ"כ הרב ר"ז הלוי ז"ל דיש שהתיר בפורני רחבה דהא שליט בה אוירא טובא". וכ"כ בהגהות או"ה הארוך (ריש סי' לט) בשם מהרא"י שכתב שגם אליבא דר"ת אין להחמיר בתנורים שלנו בריחא.

ואמנם איתא בשו"ת מהרי"ל החדשות (סי' פג) "ופת של גוי שנאפה בדיעבד עם צלי של איסור מסקי' רוב רבותי דריחא לאו מילתא היא בתנורים שלנו ואם יש פת אחר לקנות דעתי נוטה דחשיב לכתחילה, ואמאי נשבוק היתירא וניכול הא אבל אם יש דחק למצא פת אחר סמכינן ארבותינו המתירים בדיעבד כדאיתא במיימון ויתר חיבורים". ומשמע מדבריו שאף בתנורים שלנו מותר דווקא בדיעבד ולא לכתחילה. (ויש לעורר שמשמע מדבריו שמה שפסקו רוב רבותינו כלוי שריחא לאו מילתא היינו דווקא בתנורים שלנו וגם זה רק בדיעבד ולא לכתחילה). וכן משמע

ב. הגדרת ריחא – ריח של איסור פירושו חלקיקים מהאיסור. הסוברים שריחא אוסר מחשיבים הרחת חלקיקים אלו כשתיה של משקה איסורי.

באו"ה (סי' לט סע' ג) ז"ל "ונהגינן להחמיר לכתחילה שריחא מילתא היא ואפילו בתנורים גדולים של האופין המחזיקין י"ב עשרונים ואסור לאפות לכתחילה פת עם פשטיד"א דילמא יאכל אותה בכותח אפילו אם הפשטיד"א מכוסה בבצק כולה ומכ"ש שאסור לאפות לכתחילה פת עם פשטיד"א מגולה של ישראל".

וכן משמע לכאורה בשו"ת מהר"י מינץ (סי' טו) שכתב "ולענין ריח אי מילתא הוא אי לאו אנו קיימא לן דריחא לאו מילתא בדיעבד. ואין חילוק בין תנורין שלנו לשלהם".

בסימני תורת חטאת (סי' לה סע' א) ובשו"ך (סי' קח ס"ק ה) כתבו לגבי פת שאפאה עם בשר שיש להחמיר לכתחילה אף בתנור גדול (והיינו כמהרי"ל ולא כמו שכתבו בשם ר"ת להקל בזה). אלא שכתב בפרמ"ג (שפד"ע ס"ק ג) שאם הוא גדול ופתוח לגמרי דינו ככירה ומותר אפילו לכתחילה, אלא שהוסיף (שפד"ע ס"ק יח דין א) שגם בכה"ג המחמיר תע"ב.

שיטה נוספת מצאנו לראבי"ה (הביאו ב"י סי' צז) הסובר שהלכה כרב שריחא מילתא, אלא שרב אוסר דווקא בבשר נבלה עם בשר שחוטה (שקולטים הריח ביותר מפני הפיטום) וכן בפת חמה וחבית פתוחה אך בסתם פת שאפאה עם צלי אף רב יסבור להתיר.

ה) בביאור המציאות של ריחא אליה נתכוונו חז"ל כתב רבי דוד נייטו בספר כוזרי שני (ויכוח ד סע' נו) "שתי פעולות יש באש, האחת היא האור הב' החמימות. הגע עצמך שלחמימות צריך דרך משל עשרה ניצוצות של אש, ולאור עשרים. ניצוצי השמש בקיץ הם מפוזרים ומפורדים בכל האויר באופן שמולדין פעולות החימום אבל לא פעולת האור מפני שלא נאספו יחד כל שעור הניצוצות הצריך להוליד אש. אבל הזכוכית גבנוני, מקבץ ומאסף בכל השיעור הצריך להדליק ולהראות האש החוצה נמצא שכשם שאין אור בלא אש, כך אין חום בלא אש, אלא שאש האור נראה לעין, ואש החום בלתי נראה. עוד יש לדעת שכל מה שאמרתי באש יתייחס ג"כ לריח לפי שריח הצלי דרך משל הן גופים קטנים היוצאים מהבשר ע"י האש ומתפשטים במקום מוגבל ולא יראו החוצה, וזה לא נעלם מרב ולוי בעלי המחלוקת אלא שלמ"ד ריחא מילתא היא אם הריח יצא מדבר איסור כגון נבלה וכיוצא אסור לאכול המאכל שבלע מאותו הריח לפי שאין ריח בלי גוף וממשות והוא ליה כאילו אוכל ממשו של איסור אף שאין בו מלקות לפי שאין בו שיעור, ולמ"ד ריחא לאו מילתא היא יודע שאין ריח בלי גוף אלא כיון שהגוף הוא בלתי נראה הוה ליה כאילו לא היה ולפיכך אין כאן צד איסור כשהוא בדיעבד".

ו) בביאור הגדר ההלכתי של ריחא (למ"ד שריחא מילתא היא) כתבו התוס' (ע"ז סו ב ד"ה אביי) שלדעת אביי הסובר שריחא מילתא היא אין איסורו מצד שנהנה מן האיסור (ויהיה אסור רק בדברים שאיסורם איסור הנאה) אלא שמחמת הריחא הוא נחשב כשותה את האיסור (וממילא יהיה איסור ריחא שייך בכל איסורי אכילה ואפילו באלה שאינם אסורים בהנאה). והוסיפו התוס' שמה שרבה אינו אוסר ריחא הוא משום שהריח "נכנס בפניו ומזיקו והקלקול רבה על התיקון ושרי". וכ"כ בחי' הרמב"ן (ע"ז שם ד"ה אביי) "...ואפ"ה אסר אביי משום דריחא כטעמא הוא, דאפילו באיסורי הנאה אכילה דלאו איסורי הנאה כגון תרומה נמי אסר, אלמא לדידיה ריחא כטעמא הוא כיון דבלע ליה ממש לריחא... ורבה סבר ריחא לאו כטעמא הילכך במידי דלאו לריחא עביד שרי. ואפשר דליכא הנאה דריח בבת תיהא כלל אלא מצטער נמי מחוזק היין ולא דמו לזילוף שאדם נהנה ממנו, אבל זה אין איסורו אלא מפני שהוא כטועם ממשו". (הגרא"ז מלצר

ג. האם לסובר שריח של איסור אוסר, הוא איסור תורה או איסור דרבנן – יש מהפוסקים שכתבו שלדעת הסובר שריחא מילתא היא היינו שהוא אוסר מהתורה, ויש שכתבו שאף לדעת הסובר שריחא מילתא היא אין הוא אוסר אלא מדרבנן.

זצ"ל הגיה בתחילת דברי הרמב"ן "משום דריחא כטעמה והוי כאילו שתי ליה". [וידי"ן הרב אורן חושנגי שליט"א עוררני ללשון חידושי הרמב"ן בחולין (קיא ב ד"ה ושמואל אמר) שדן שם לגבי נ"ט בר נ"ט ובתוך דבריו כתב "אבל אם נתבשלו עם הבשר חד נותן טעם הוא. תדע דהא אפילו ביניתא דאטויה בהדי בשרא אסרוה למיכל בכותחא משום דריחא מילתא היא אלמא במבושל עמו ליכא ספיקא דאסורא".] וכעין זה כתב גם בחי' הריטב"א (ע"ז שם ד"ה רבא).

וביתר ביאור יש להביא מש"כ מרן הגרש"י שקאפ זצ"ל בשערי יושר (שע"ג פכ"ה ד"ה ובעיקר הענין שכתבו) שדן אם כונה מעכבת להתחייב על הנאה מאיסורי הנאה וחילק בזה בין סוגי ההנאות ובתוך דבריו כתב "...ולפי"ז נלענ"ד דמה שכתב הר"ן לחלק בין שתיה להנאה, הוא רק שם מושאל להבדיל הסוגים בין ערכי ההשתמשות, דכל השימושים שהם כשתיה ואכילה, שהנאתם לאדם ע"י פגישת והתקרבות עצם הדבר המהנהו עם גוף האדם בכה"ג אסרה תורה, גם מתעסק בחלבים ועריות דהגוף משתמש גם בלי כונת האדם העושה, וכל שמקבל תועלת שלא מחמת פגיעת עצם דבר האסור הנאות כאלה בלי כונה אינה חשובה השתמשות, וקבלת תועלת מאיסורי הנאה בלי שימוש לא אסרה תורה, ושימוש חשיב אם עושה איזה פעולה לקבל תועלת מאיסורי הנאה, ואב"י ורבא פליגי בענין הנאת ריח אם חשיב כשתיה או לא, היינו דענין הריח הוא שאיזה חלקים קטנים שאינם נראים בחוש הראות מתפזרים באויר מגוף דבר המריח ונכנסים בגוף האדם, דלאב"י חלקים אלו כיון עצמו חשובים ונמצא דעצם היין מהנהו ע"י שנכנסים בגופו והוי לענין זה כשתיה, ולרבא החלקים האלה אינם חשובים כיון עצמו שאין בהם ממש, ונמצא שנהנה מדבר האסור בריחוק מקום ואין גופו משתמש ביין עצמו, ורק ע"י כונה לקבל תועלת אז יהיו נחשב כעושה מעשה לקבל תועלת ויהיו נחשב כמשתמש".

[וידי"ן הרב אורן חושנגי שליט"א עוררני למה שהאריכו לדון בזה בספר נתיב חיים (קנובליך חלק או"ה סי' עט) ובספר מנחת אשר (פסחים עמ' רד) עיי"ש ואכמ"ל.]

ז) כתב הראב"ה (ח"ב סי' תקז והביאו הפר"ח או"ח סי' תסא סע' ה) "ומצאתי ששאלו בני אשטנפ"ש מר"ת על מצה וחמץ שנאפו בתנור מה דינם. והשיב, כמה ריחות מצינו בתלמוד, ריח נבילה וריח כמון של תרומה וריח יין בפת, אבל ריח פת איסור בפת היתר לא מצינו. וכמה פעמים שאנו אופין חלה עם הפת בפחות מכ"ד לבעה"ב ואין מקפידין בכך... ונ"ל גמי להתיר, דהא לחמי תודה ארבעה מינים היו והיה אחד לכהן מכל מין ומין, וגם החמץ והמצה נאפות יחד, דלא לישתמיט תלמודא במנחות ולא שמעינן בחד דוכתא שבשני תנורין או בזה אחר זה נאפות. ובריש פרק שתי הלחם גרסינן לגבי לחם הפנים מנין שאפייתו שתים ת"ל ושמת אותם יכול אף שתי הלחם כן ת"ל אותם, ומדלא פריך ואימא אותם למעוטי לחמי תודה, שמע מינה דביחד נאפות. ואע"ג ש"ל ששמה כל מין ומין נאפה לבד מלבד האחד הניתן לכהן מכל מין ומין, ומין העשר של חמץ אינן נאפות בהדי עשר של מצה. מיהו נ"ל להתיר, דלא לישתמיט תנא לפרושי". והנה ממה שראב"ה למד להתיר ריחא בפת מלחמי תודה, וכתב זאת לשיטת ר"ת הפוסק כרב שריחא מילתא היא, מוכח שהבין שמה שרב מחמיר בריחא הוא מדאורייתא, שהרי א"ת שרב חמיר בריחא רק מדרבנן מה ראייה הביא מלחמי תודה, הרי דין לחמי תודה הוא מדאורייתא ואנו מחמירים מדרבנן ובמקדש לא החמירו בזה כיון שאין שבות במקדש. וכ"כ השד"ח (ח"ה מע' ר

כללים ה) שמדברי הראב"ה מוכח שלרב ריחא הוא מדאורייתא, והוסיף שכן משמע גם מהפר"ח. והכו"פ (פלתי סי' קח ס"ק ו ד"ה וליישב) כתב לבאר שאליבא דתוס' (שביארו שגם רבא אוסר בריחא) צ"ל שאב"י ורבא נחלקו בשאלה האם איסור ריחא הוא מדאורייתא או מדרבנן. וביאר דאל"כ לא יובן מ"ט דרבא שמתיר בבת תיהא משום שמזיק לו, ואיך נתיר איסור דאורייתא מפני שמזיק לו, [ואמנם לי צ"ע מה שראיתי בחי' שפ"א (פסחים עו ב ד"ה בגמ' בשר) שכתב שהכו"פ סובר שחומרת ריחא אליבא דרב היא מדרבנן].

ובפרמ"ג (סי' קח שפד"ע ס"ק יג) כתב "כתב הכו"פ ריחא מלתא יש לעיין אי דאורייתא או דרבנן יע"ש ויראה דבדבר חריף וכדומה י"ל דהוה דבר תורה". ובבדה"ש (ביאורים עמ' מח ד"ה ואם האיסור) ביאר שמש"כ הפרמ"ג "וכדומה" היינו כגון תנור קטן וסתום, דכל שגם לוי מודה דריחא מילתא י"ל דהוא מדאורייתא. אמנם בדרכי תשובה (סי' קח ס"ק לד) הביא בשם הזכרון אברהם שחלק בזה על הפרמ"ג וכתב שאין לחלק בזה בין חריף לאינו חריף. וכן מוכח מדברי ר' דוד ניטו (כוזרי שני ויכוח ד סע' נח) שהבין שריחא הוא דאורייתא ממש"כ שהסיבה שלפי רב אינו לוקה על ריחא היא רק משום שאין בו שיעור כזית להתחייב מלקות. וע"ע בספר נתיב חיים הנ"ל (סי' פ). [הגרי"ש נתנזון בספרו יוסף דעת (סי' קח סע' א ד"ה בהג"ה) כתב שרק בשאר איסורים אפשר לומר שריחא הוא דאורייתא אך בבב"ח ודאי שאינו דאורייתא שהרי דרך ביטול עשרה תורה. והדרכי תשובה (שם) חלק עליו וכתב שגם בכה"ג נקרא דרך ביטול].

ואמנם באו"ה הארוך (סי' לט סע' יז) כתב "וכן פשטיד"א של כחל אפילו לח ושל מניקה עם בשר נהוג עלמא היתר לכתחילה אפילו שניהם מגולין מאחר דחלב דכחל דרבנן בריח לא גזרו". וכתב בשד"ח (שם) שיש ללמוד מלשון האו"ה שריחא הוא דרבנן. [ואמנם ראה זו נכונה דווקא אם נאמר שהאו"ה פוסק כרב שריחא מילתא היא וכפשטות דבריו (סי' לט סע' ב), אמנם ממש"כ האו"ה (שם סע' ד) וכן ממש"כ הדרכי משה בשמו (ס"ק ב-ג) יש קצת לפקפק דאפשר דס"ל כלוי ע"פ שיטת הר"י שלוי מתיר רק בדיעבד ויש ליישב].

ובחי' חת"ס (פסחים עו ב ד"ה ולוי אמר-מהד' ירושלים תרנ"א סי' ב) כתב "כתב בה"ג בסוף הל' דם דהלכה כלוי דמקרא מסייעא משרת ליתן טעם כעיקר אבל ריחא לא. ורצונו לומר מדאסר רחמנא נזיר ששרה פתו ביין או ענבים במים תיפוק לי' אפילו הניח הפת רק על היין וקלט ריחו אסור אע"כ ריחא לאו מילתא. וצריכים להוסיף על דבריו דודאי לרב לא קשיא קרא דאפשר דלא אסר רב אלא מדרבנן. מ"מ מסתיין דפלוגתא בדרבנן והלך אחר המיקל כלוי דריחא לאו מילתא. ואין לפקפק תינח נזיר דקיל אבל בכל התורה מנ"ל י"ל כיון דטעם כעיקר מנזיר ילפינן א"כ דיו כנזיר טעמו ולא ריחו". מבואר מהחת"ס דס"ל שכל מחלוקת רב ולוי היא בדרבנן אך מדאורייתא לכו"ע ריחא לאו מילתא, וממילא מה שאנו פוסקים כלוי אינו משום שמוכרע מהסוגיות שהעיקר כדבריו אלא כיון דמייירי במחלוקת בדרבנן י"ל דהלכה כדברי המיקל. וחזר החת"ס על דבריו (ע"ז סו ב) "והנה בה"ג סוף הל' דם כתב דריחא לאו מילתא קרא מסייעא מדאוסר משרת משמע הא מריח לא איכפת לן וצ"ל דלא בא להכריע בין פלוגתא דתנאי ואמוראי אלא ס"ל דעכ"פ מוכרח דליכא איסור דאורייתא ולא פליגי אלא בדרבנן ואזלינן להקל...". (ועיי"ש שהביא ביאור נוסף מדוע בה"ג פסק כלוי).

ובישועות יעקב (סי' קח ס"ק א) כתב שפשוט שלמ"ד טעם כעיקר לאו דאורייתא ה"ה לריחא שאינו דאורייתא והוסיף שנראה שגם למ"ד שטעם כעיקר דאורייתא הרי שריחא אינו דאורייתא אלא רק דרבנן. ובשד"ח (שם) כתב שגם החסדי דוד כתב שרב מחמיר בריחא רק מדרבנן. וכ"כ

יש מהפוסקים שכתב שתהיה נפק"מ מהמחלוקת הנ"ל והיא האם ריחא מאיסור דרבנן אוסר או שאינו אוסר".

ד. האם המתירים ריחא, מחמירים בו לכתחילה – נחלקו הראשונים, האם לפי הדעה המתירה ריחא הכוונה שריחא מותר לכתחילה, או שכוונת הדברים היא רק שריחא אינו אוסר בדיעבד^ט.

בח' שפ"א בסוגייה בפסחים (עו ב) ז"ל "בגמ' בשר שחוטת כו' אסור לכאורה קשה בשלמא טעמא דאיסור אסור משום דהוי כעיקר דילפינן מקרא דטע"כ אבל ריחא בעלמא מנ"ל דאסור לכן נ"ל דאינו אסור אלא מדרבנן משום גזירה". וכן מתבאר מדברי שו"ת מהרש"ם (ח"ד ריש סי' קמח) ומהיד יהודה (סי' קח סוף ס"ק יט) שאף לדעת רב ריחא מילתא דווקא מדרבנן.

ח) לגבי איסור מחמת ריחא בדבר האסור מדרבנן יעויין בשו"ת מנחת יצחק (ח"ה סי' כ ס"ק ג) ז"ל "...והנה תרומת כמון הוי רק מדרבנן, והפוסקים הוכיחו מזה, דגם באיסור דרבנן יש משום ריחא, אולם באו"ה, הובא בש"ך שם (סי' קח ס"ק א), הקיל בחלה שלנו שהוא מדרבנן, לאפות לכתחילה עם הפת עיי"ש, והכו"פ שם כתב, דתלוי אם עיקר איסור ריחא הוי מדאורייתא או מדרבנן עיי"ש, ובה"ל דעכ"פ בפליטת כלי בלא רוטב בכחוש, דהוי רק חומרא מדבריהם, ובתרומת כמון מדרבנן, לא החמירו בריחא, ואין ראייה לבישול ממש, וגם לזיעה וק"ל".

ט) כתב הרשב"א (תוה"ב הארוך ב"ד שע"א) "ויש מי שפירש דלוי אפילו לכתחילה שרי מדאקשינן עליה מברייתא דקתני אין צולין שני פסחים כאחד מפני תערובת. ואם איתא מאי קושיא דהא ברייתא אין צולין קתני כלומר לכתחילה ובהא אפילו לוי מודה והא דשרי לוי בי ריש גלותא לצלות בשר ודבר אחר לכתחילה הוא דעבד עובדא. אבל הרב אלפסי ז"ל פירש דלוי מודה הוא דאסור לעשות כן לכתחילה. וכן פירש הראב"ד ז"ל. והא דאקשינן עליה מברייתא דאין צולין שני פסחים כאחד הכי אקשו ליה אם איתא דלגבי ריחא דאסורא בדיעבד שרי דינא הוא לגבי שני פסחים דתרווייהו להיתירא ולכא למיקם אטעמא שיהא מותר אפילו לכתחילה. והרב בה"ג כן כתב דלוי לא התיר אלא בדיעבד הא לכתחילה מודה דאסור. אבל הרמב"ן ז"ל כתב דלוי ודאי אפילו לכתחילה שרי. והכין איתא בגמ' דבני מערבא דגרסינן התם מהו לצלות שני שפודין אחד של שחוטתו ואחד של נבלה בתנור אחד רב ירמיה בשם רב אסר שמואל בשם לוי מתיר. מתניתא פליגא על רב אין צולין שני פסחים כאחד וכו'...". והיינו שדעת בה"ג, רי"ף והראב"ד שלוי התיר רק בדיעבד. ודעת הרמב"ן שלוי התיר גם לכתחילה, וע"ע בפר"ח (סי' קח ס"ק יח) ובדברי ר' דוד נייטו בספר כוזרי שני (ויכוח ד סע' נו).

גם רב האי גאון (תשובות הגאונים חמדה גנוזה סי' קסג וכ"כ בשמו בתוס' רי"ד שם) סבר שהיתרו של לוי הוא רק בדיעבד. וכ"כ באוצר הגאונים (פסחים עמ' 85) בשם בה"ג ובשם הלכות גדולות דאספמיא. וכתב הבי"ד (יו"ד סי' צז) שגם הרמב"ם ס"ל כלוי אך דווקא בדיעבד. וכן דעת הרא"ש מלוניל בספר המנהגות (כב ב) והרדב"ז (מאכ"א פט"ו הל"ג) שלוי התיר דווקא בדיעבד.

וכן ביחס לדברי הגמ' בפסחים "עביד לוי עובדא ביה ריש גלותא" פירש רש"י "עבד עובדא – שנצלו בתנור ובא מעשה לפניו והתיר" והיינו שמייירי בדיעבד לאחר מעשה וממילא משמע שגם רש"י ס"ל שהיתרו שלוי הוא רק בדיעבד. וכ"כ תוס' (פסחים עו ב ד"ה מאי ועי' במהרש"א), ראבי"ה (סי' תקז), תוס' רי"ד (שם) והא"ז (סי' רנו) בביאור דעת רש"י שלוי התיר רק בדיעבד. [ובתוס' הר"ש משאנץ (פסחים עו ב ד"ה מאי) כתב ג"כ דלרש"י ההיתר הוא רק בדיעבד, והקשה דלפי"ז לא יובן מה שאומרת הגמ' ע"פ הס"ד להקשות על לוי מתערובת טעמים, והרי שם מייירי בהיתר

ה. הפסק במחלוקת אם ריחא אוסר או לא – רוב הפוסקים נקטו להלכה שריח של איסור אינו אוסר בדיעבד אך אין להקל בו לכתחילה (ויש בזה חילוקי דינים התלויים בסוגי התנורים וסוגי התבשילים וכמו שנביא לקמן).

לכתחילה ואילו לוי התיר רק בדיעבד. והיה נלענ"ד אולי לתרץ דממה שלוי מתיר בדיעבד מוכח שמה שאוסר לכתחילה הוא רק מדרבנן וכיון שאין שבות במקדש ממילא אליבא דלוי היה לנו להתיר לעניין קרבן פסח גם לכתחילה (ועל זה תירצה הגמ' שמייירי בתערובת גופות). וע"ע ביצועות יעקב (סי' קח ריש ס"ק א.).

ע"פ הנ"ל ביאר הרי"ף שפת שאפאה עם צלי אסור לאוכלה עם כותח דכיון שאפשר לאוכלה ללא כותח חשיב היתר לכתחילה והיתר לכתחילה לא אמרנו (וע"ע בב"י סו"ס צז במה שחלק עם האגור). [ואמנם הטור (סי' צז) כתב "כתב הרשב"א פת שאפאו בתנור עם הבשר יש מהגאונים שאסרו לאכול אותו הפת שריחו כטעמו ויש מתירין וכן נראה ע"כ וכן פסק רש"י דריח לאו מילתא היא ומותר לאוכלו אפילו בחלב". והיינו דפליג על הרי"ף. ונלענ"ד דרש"י ס"ל שההיתר הוא רק בדיעבד אלא שס"ל שלאחר שכבר נאפתה הפת נחשב הדבר לדיעבד.]

ואמנם התוס' (פסחים עו ב ד"ה מאי לאו) הקשו על רש"י, כיצד ניתן לומר שלוי התיר רק בדיעבד, והרי לפי"ז לא יובן מה הקשתה הגמ' מהברייתא דאין צולין שני פסחים כאחד, והרי שם מדובר לעניין לכתחילה. וכן בתוס' רי"ד (ע"ז שם ועיי"ש בהערות המהדיר ס"ק 192 וע"ע בספר המכריע סי' לה) הקשה על האומרים שלוי התיר רק בדיעבד (אלא שלמעשה פוסק הרי"ד כרב ולא כלוי וכנ"ל ס"ק ד). והר"ן כתב שהיתרו של לוי הוא אפילו לכתחילה וביאר הר"ן שמש"כ שאין לאכול פת שאפאה עם צלי יחד עם כותח היינו משום שהחמירו בבב"ח משום דלא בדילי אינשי מיניה וכן משום שריח הבשר נרגש בהם ונראה לאוכלם כאוכל בב"ח אמנם בשאר דברים לא נחמיר ויהיה מותר אפילו לכתחילה.

הרשב"א (שם) אחר שהביא את כל הדיון הנ"ל כתב "ומ"מ מדברי כולם נלמוד דלכתחילה אסור לעשות כן אלא שמדברי הירושלמי נראה דללוי אפילו לכתחילה שרי וראוי לחוש לדברי הראשונים ז"ל שאסרו לעשות כן לכתחילה אבל בדיעבד נראה דהלכה כלוי. וכן הסכימו רוב הפוסקים הראשונים והאחרונים ז"ל". וכן בב"י (סי' צז) כתב בשם הרשב"א שמהירושלמי משמע שהיתרו של לוי הוא אף לכתחילה, אך מדברי הפוסקים נראה שהתירו דווקא בדיעבד וכ"נ להורות למעשה. וע"ע במראה הפנים (תרומות פ"י ה"ב ד"ה הרודה וד"ה מהו) שנקט לעיקר כמ"ד שלוי התיר דווקא בדיעבד.

(י) כתב הב"י (סי' צז) "לענין הלכה כיון שהרי"ף והרמב"ם ורוב המורים מסכימים לדעת אחת הכי נקטינן להתיר בדיעבד אבל לכתחילה אסור לצלותם בתנור צר".

ובשו"ע (סי' צז סע' ג) "פת שאפאו עם הצלי ודגים שצלאן בתנור אחד עם הבשר, אסור לאכלם בחלב. והני מילי בתנור קטן, אבל בתנור גדול המחזיק שנים עשר עשרונים ופיו פתוח, מותר. ואם הצלי מכוסה, וכן פשטיד"א שמכוסה הנקב שבו, מותר אפילו בתנור צר". ומתבאר מדברי השו"ע שהעיקר להלכה כלוי דריחא לאו מילתא, אך היינו דווקא אליבא דמ"ד שלוי התיר רק בדיעבד (פרט למקרים מסויימים כתנור גדול או תבשיל מכוסה בהם מתירים לכתחילה וכדלקמן סע' ח וסע' י). וכ"כ הש"ך (סי' צז ס"ק ד) בביאור מש"כ כאן השו"ע לאסור לאכול את הפת עם חלב "ואע"ג דלקמן ר"ס קח אם צלו בשר כשרה עם בשר נבילה בתנור א' אפילו קטן מותר בדיעבד הכא כיון דאפשר לאכלו בלא חלב הוי כלכתחילה...", וכעין זה כתבו גם בבהגר"א (סי' צז ס"ק ד),

ו. הגדרת לכתחילה והגדרת דיעבד – כמש"כ לעיל (בסעיף ה) נפסק להלכה שבדיעבד ריח של איסור אינו אוסר, אמנם נחלקו הפוסקים בהגדרת 'דיעבד'. דעת רוב הפוסקים שבכל מקרה שאם נחמיר, עדיין תהיה אפשרות כל שהיא להתיר את המאכל (וכגון פת שאפה בתנור בו זמנית עם חלב, שאף אם נאסר לאוכלה עם בשר עדיין תהיה אפשרות לאוכלה ללא בשר), נחשב הדבר כלכתחילה ויש להחמיר (וכגון בנידון הנ"ל נחמיר שלא לאכול את הפת עם בשר). ויש מהפוסקים שסבר שנחמיר בדינינו רק אם אין בכך כל קושי (וכגון שיוכל בקלות לאכול את הפת ללא בשר וכן יוכל בקלות למצוא פת אחרת לאוכלה עם הבשר) אך אם יש בדבר קושי אין צריך להחמיר^א.

פרמ"ג (שפד"ע ס"ק ד) ובאהי"ט (ס"ק ה).

וכן מתבאר מדברי השו"ע בסי' קח (סעי' א) ז"ל "אין צולין בשר כשרה עם בשר נבלה או של בהמה טמאה בתנור א' ואע"פ שאין נוגעים זה בזה ואם צלאן הרי זה מותר. ואפילו הייתה האסורה שמינה הרבה והמותרת רזה. ואם התנור גדול שמחזיק י"ב עשרונים ופיו פתוח מותר לצלותם בו ובלבד שלא יגעו זה בזה. ואם אחד מהם מכוסה בקערה או בבצק וכיוצא בו מותר לצלותם אפילו בתנור קטן ופיו סתום". ומתבאר מדברי השו"ע שלוש דינים בנ"ד. א. במקרה שהתנור גדול ופיו פתוח לא חוששים כלל לריחא ומותר לכתחילה לצלות בו בשר כשרה ובשר נבלה זה ליד זה (ובלבד שלא יגעו זה בזה). ב. לעומת זאת בתנור קטן יותר או שאינו פתוח יש לחוש לכתחילה לריחא ואסור לצלותם יחד אך אם צלאם מותר בדיעבד (ואפילו היה האיסור שמן). ג. אם היה אחד מהם מכוסה (בקערה או בצק) יש להתיר לכתחילה אפילו בתנור קטן וסתום. [וממה שהשו"ע לא כתב להחמיר בפת שאפה עם בשר (וכדעת הרי"ף) משמע שאינו מחלק וגם בפת יש להתיר בדיעבד, וכמו שהבאנו לעיל שביאר הדרכי משה בדעת הב"י].

הרמ"א כתב שנוהגים להחמיר לכתחילה אפילו בתנור גדול ולהתיר בדיעבד אפילו בתנור קטן. וביאר ה"ט ז" (ס"ק ג) שההיתר בדיעבד הוא אפילו בתנור סתום. והוסיף הרמ"א שי"א שאין להתיר בדיעבד אא"כ התנור פתוח קצת מן הצד או למעלה. אלא שכתב הרמ"א שבמקום הפסד (וביאר הש"ך שכוונתו להפסד מרובה) אין לחוש לדברי ה"א ומותר בדיעבד אפילו התנור צר וסתום. וכתב הש"ך (ס"ק ג) שכוונת הרמ"א לדינא שיש להחמיר אפילו בתנור גדול ופתוח מעט מלמעלה ורק כשהוא פתוח ממש דעת הרמ"א להתיר לכתחילה (ועי' בפרמ"ג ובבית מאיר בביאור דברי הש"ך).

וע"ע במראה הפנים (תרומות פ"י ה"ב סוד"ה מהו) שללוי מותר דווקא בדיעבד ושדעת רוב הראשונים שכן הלכה.

[ואמנם עי' לעיל (ס"ק ד) שהבאנו ללשון המהרי"ל שמדבריו משמע שמה שפסקו להתיר בדיעבד היינו דווקא בתנורים גדולים, אך לא מצאתי לו חבר בדבר זה בין הראשונים].

יא) כתב הרי"ף (חולין לב א-ב) "...הא מילתא פסקו בה רבואתא כלוי וסייעוה למילתא מהאיך דגרסינן בפרק השוכר את הפועל לענין בת תיהא עובד כוכבים לישראל שפיר דמי ישראל לעובד כוכבים אביי אמר אסור ורבא אמר מותר אביי אמר אסור ריחא מילתא היא ורבא אמר מותר ריחא לאו מילתא היא וקי"ל כל היכא דפליגי אביי ורבא דהלכתא כרבא בר מיע"ל קג"ם וכיון דהלכתא כרבא בהא דריחא לאו מילתא היא ממילא שמעינן מינה דהלכתא כלוי דקאי כרבא... והא דתני רב כהנא פת שאפאה עם הצלי אסורה לאכלה בכותח וההיא ביניתא דאיטוויא בהדי בישרא ואסורה רבא מפרזיקיא למיכלה בכותחא לאו כרב אסרי בלחוד אלא אפילו כלוי אסירי

למיכלינהו בכותחא מ"ט דכיון דשרי למיכלינהו בלא כותחא אי שרית להו למיכלינהו בכותחא אישתכח כמאן דשרי לאטוויי בשר שחוטה בהדי בשר נבלה לכתחלה ולוי לא קא שרי הכין אלא דיעבד דהא לוי שצלאו קאמר ולא אמר צולין לכתחלה ועוד דהאי פת שאפאה עם הצלי כיון דשריא בלחוד בלא כותחא היא לה כדבר שיש לו מתירין וכל דבר שיש לו מתירין אפילו באלף לא בטיל וכל דבר שהוא אחד באלף כריחא בעלמא הוא ואפ"ה באלף לא בטיל הואיל ויש לו מתירין והאי פת נמי הכין הוא ולא משום דסבירא לן כרב".

וראים אנו בדברי הרי"ף שפוסק לדינא כלוי שריחא מותר אך דווקא בדיעבד, וכותב הרי"ף שפת שאפאה עם הצלי אסור לאכלה עם חלב משום שהאפשרות לאוכלה בלא חלב מגדירה את אכילתה עם חלב כהיתר לכתחילה (והרי לוי התיר רק בדיעבד). [עוד הביא הרי"ף טעם נוסף לאסור לאוכלה עם חלב, וזאת שמכיון שישנה אפשרות לאכול את הפת בלא חלב נחשבת הפת מחמת הריחא שנבלע בה כדבר שיש לו מתירים לעניין אכילתה עם חלב. ואמנם הרשב"א הביא לדברי הרי"ף הנ"ל וחלק עליו ז"ל (תוה"א ב"ד שע"א) "...וכן לא אמרו דבר שיש לו מתירין אפילו באלף לא בטיל אלא כשנתערב במינו הא שלא במינו לא וכדמוכח בהדיא בנדרים וברייתא דהטבל ומעשר שני והקדש וחדש דמיייתי התם וכדאיתא בירושלמי בהדיא". ובאחרונים האריכו בביאור גדר דבר שיש לו מתירין אליבא דהרי"ף ואם קיי"ל כן להלכה עי' בזה בבהגר"א (סי' קח ס"ק ח), שו"ת רע"א (סי' קפט) ושו"ת אבני ציון (ח"ג סי' ד) ואכמ"ל. וכן דעת הרמב"ם (מאכ"א פ"ט הכ"ג) שפת שאפאה עם צלי אסור לאוכלה עם חלב.

ואמנם בטור (סו"ס צז) הביא שרשי" והרשב"א התירו לאכול פת זו עם חלב.

והנה בדרכי משה (סי' קח ס"ק ג) הביא את דברי הב"י בסי' צז וביאר בהם "ונראה מדבריו דאף בפת שאפאו עם בשר מותר לאכול בחלב דזו מקרי דיעבד כמ"ש רבינו לעיל סי' צז בשם הרשב"א ואע"ג דבית יוסף כתב בשם הרי"ף ורמב"ם לעיל סי' צז דס"ל דזו מקרי לכתחילה הואיל ואפשר לאכול הפת עם בשר מ"מ משמע דלענין הלכתא נקטינן דאין לחלק בין זו לשאר איסורין וכדעת המתירין בכה"ג כמו שנתבאר לעיל סי' צז מדכתב סתמא דבדיעבד שרי ועוד דכלל יחד דעת הרי"ף ורמב"ם עם דעת שאר המורים וכתב שהם מסכימים לדעת רוב המורים דהיינו שבדיעבד שרי, אבל באו"ה הארוך כלל לט פסק דפת הנאפה עם פשטיד"א אסור לאכול בכותח דזה מקרי לכתחלה. והאגור כתב בשם מהר"י מולין דאנו נוהגין דריחא לאו מילתא היא בדיעבד אכן אם גוי אפה פת עם דבר איסור אסור לקנות אותו פת דהוי כלכתחלה אבל אם אין לו פת אחר מותר לקנות מזו עכ"ל ול"ג כדברי בית יוסף שכתב בסי' צז על דברי אגור זו ואין דבריו נראין בעיני דביעבד מותר גמור הוא ואפילו יש פת אחרת לפניו מותר לאכול מזו עכ"ל...". והיינו שהדרכי משה הבין שלדינא לא נקט הב"י כדעת הרי"ף אלא כהרשב"א ופת שאפאה עם צלי מותר לאוכלה עם חלב, והביא ראייה לדבריו ממה שהב"י חלק על האגור וס"ל שפת שאפאה הגוי באותו תנור עם איסור מותר לקנותה אע"פ שיש לו אפשרות לקנות פת אחרת.

ואמנם יש לעורר בדברי הדרכי משה שהרי הב"י כתב במפורש בשו"ע (סי' צז סע' ג) לאסור לאכול את הפת עם חלב ז"ל "פת שאפאו עם הצלי ודגים שצלאן בתנור אחד עם הבשר, אסור לאכלם בחלב". ומה שהביא הדרכי משה ראייה מפת שאפאה הגוי בתנור עם איסור, י"ל ששאני התם דאם לא תתירה תהיה אסורה לגמרי לאוכלה ולכן חשיב דיעבד, אך בפת שאפאה עם הצלי שיכול לאוכלה ללא חלב י"ל ששתייתה עם חלב חשיב לכתחילה ולכן אסור הב"י. ובאמת הרמ"א עצמו בתורת חטאת (סי' לה סע' א ונביא לשונו לקמן) עורר בזה מפסק השו"ע בסי' צז. ונראה שלזאת

ז. האם המתירים בריחא מחמירים באיסורים האוסרים במשהו – נחלקו הפוסקים
האם לשיטה הסוברת שריח של איסור שנקלט במאכל אינו אוסר, הוא הדין שאין ריח של איסור אוסר גם בדברים שנאסרים מחמת משהו (כגון חמץ בפסח), או שבאיסורים האוסרים במשהו גם לדעתם ריח של איסור אוסר²¹.

גם נתכוון הש"ך בהבנת דעת מרן הב"י, שהרי ביחס למש"כ השו"ע (סי' קח סע' א) "אין צולין בשר כשרה עם בשר נבלה או של בהמה טמאה בתנור א'... ואם צלאן הרי זה מותר..." ביאר הש"ך (ס"ק ב) "ואם צלאן ה"ז מותר – דריחא לאו מלתא היא בדיעבד אבל פת שאפאה עם הצלי כתב הרמב"ם והמחבר לעיל ס"ס צז דאסור לאכלו בכותח מטעם שכתב הרי"ף דכיון דאפשר לאכלו בלא כותח הוי כלכתחלה" ומבואר דס"ל לש"ך שהשו"ע פסק כרי"ף גם במה דס"ל להחמיר בפת ולהחשיב אכילתה עם חלב כלכתחילה.

והנה בדרכי משה (שם) הביא מהאו"ה והאגור דס"ל שדין פת הוי כלכתחילה. ובהגהת הרמ"א לשו"ע כתב (סי' קח סע' א) "ואם אפה פת עם בשר אסור לאכלו עם חלב אם יש לו פת אחר, וכן אם עובד כוכבים אפה פת עם איסור אסור לקנות אותו פת אם יש פת אחר דכל זה מקרי לכתחלה. אבל אם אין לו פת אחר בריוח מותר בשניהם דזה מקרי לענין זה דיעבד" ומבואר שנטייט דעתו של הרמ"א להחמיר כאו"ה והאגור ולאסור אם ישנה אפשרות להשיג בקלות פת אחרת. [לפי מה שהבאנו לעיל, לפי הבנת הדרכי משה בשיטת הב"י יצא שהרמ"א מחמיר יותר מהב"י ולב"י יהיה מותר אף אם אפשר להשיג בקלות פת אחרת, אמנם לפי מה שנתקשנו מדברי השו"ע בסי' צז והבאנו מהש"ך יצא שהב"י הוא המחמיר יותר (בפת שאפאה עם הצלי) ולדעתו אין להתיר בשום אופן אכילת הפת עם חלב (כיון שיכול לאוכלה בלא חלב)].

הפר"ח (סי' קח ס"ק ו) חלק על היתרו של הגהת הרמ"א וכתב "אין זה מחוור דאף שאין לו פת אחר אסור לאכלו בחלב שהרי אפשר לאוכלו בלא חלב וכמש"כ בס"ק ב בשם הרי"ף, והכי מסיק איהו גופיה בתורת חטאת כלל לה וכמו שפסק המחבר לעיל בסו"ס צז וכן עיקר, אלא דמור"ם לא דק בכאן ודוק". וכ"כ להחמיר בזה בבית לחם יהודה (ס"ק ו) ובחגורת שמואל (ס"ק ט). ובחזו"א (יו"ד סי' לה ס"ק א ד"ה אבל) כתב שגם בביאור הגר"א משמע להחמיר שלא לאוכלו עם חלב אפילו שאין לו פת אחר לאכילתה עם חלב.

ומה שעורר הפר"ח מדברי הרמ"א בתורת חטאת כוונתו למש"כ (סי' לה סע' א) "...ופת שנאפה עם בשר משמע מדברי הרי"ף והרמב"ם דאסור לאוכלו בכותח דהוה כלתחילה הואיל ואפשר לאכלו עם בשר וכן פסק האו"ה בכלל לט ואע"ג דלענין הלכתא נראה מדברי שאר אחרונים דאין לחלק דהא לא חילקו בכך וכן נראה מדברי ב"י סי' צז וכ"כ הטור סי' צז בשם הרשב"א, מיהו יש להחמיר דהרי הב"י בעצמו פסק בשו"ע סי' צז דאסור..." ובאמת נראים לכאורה דברי הרמ"א בהגה ובתורת חטאת כסותרים זה את זה.

ואמנם הכו"פ (סי' קח כרתי ס"ק ו) נדרש לקושי שבביאור דברי רמ"א וכתב בזה שההיתר לאכול בדיעבד את הפת עם חלב הוא דווקא במקרה מסויים וז"ל "והוא גברא דלא יכול לאכול פת לבדו, או יש לו דבר בחלב שאי אפשר לאוכלו בלא פת, אם כן אם לא יאכל יפסיד מאכל החלב, הוי ליה דיעבד ושרי, כן דעת רמ"א, ודלא כפרי חדש" והיינו שלפי דבריו אין סתירה בדברי הרמ"א ומה שהתיר בהגה לשו"ע היינו דווקא שאל"כ לא יאכל הלחם כלל, ומה שאסר בתורת חטאת היינו שאם לא נתיר לאכול את הפת עם חלב יאכלה בלי חלב. וכעין זה כתב גם בפרמ"ג (שפד"ע ס"ק ב).

(ב) יש לדון האם למ"ד שריחא לאו מילתא היינו שאינו מעביר אפילו משהו מהאיסור להיתר

(ונפק"מ לאיסור משהו כחמץ בפסח וכד').

והנה לפי מש"כ לעיל (סע' ב) בביאור עניין הריחא נראה שאף לדעת לוי דס"ל ריחא לאו מילתא אין חולק שישנו משהו מהאיסור שנבלע בהיתר אלא שלדעתו אין בו בכדי לאסור. וכן מבואר בדברי התוס' (ע"ז שם סוד"ה רבא) שאף למ"ד שריחא לאו מילתא היינו שאינו נ"ט אך משהו מיהו איכא. וכן איתא בגהות סמ"ק (סי' ריט ס"ק ב) בשם יש אוסרים ז"ל "...ועל חטה שנמצאת בתוך המצה אפיה אם היתה האפייה קודם הפסח אפילו לאחר שש שעות של ארבעה עשר מותר ע"י קליפה כדפרישיית לעיל משום דהוי שלא בזמנו רק שלא יחממוהו משנכנס הפסח בעוד שהחטה (י"ג 'החמה') שם אבל אם נאפה תוך הפסח דהיינו בזמנו יש אוסרין כל המצות שנאפו עמה בתנור, ואומר אע"ג דקיי"ל דריחא לאו מילתא היא במעשה דתנור כי אם במעשה דפטום, כדמוכח בעכו"ם בההיא דתנור שהסיקוהו ברימון של תרומה נהי דלאו מילתא היא לחשב נתינת טעם, מ"מ משהו מיהא איכא..."

איברא דמצאנו ברוקח (סי' רצא) "מעשה שאפו מצות בתנור בפסח ובא גוי והשליך עוגות חמץ בתנור ונאפה. אם נגע החמץ במצה אסור. דדמי להא דאמר בפרק בתרא דע"ז בפת חמה וחבית פתוחה דברי הכל אסור הכי נמי אוסר בנגיעתו **אבל אם לא נגע מותר דקיי"ל ריחא לאו מילתא** היא דאמר בפרק בתרא דע"ז ישראל בדגוי מותר דריחא לאו מילתא היא והא דאמר רבא בפ' כ"ש גבי קטרת של ע"ז דאסורה ובסוכה בפ' לולב הגזול דאמר רבא הדס של מצוה אסור להריח בה בפ' א' דע"ז מעוטרות כוורד והדס אסורות דמיהני מריחא. זהו דברים העומדים לריח אבל דברים שאין עומדים לריח מותר". מבואר מהרוקח שכיון שקיי"ל ריחא לאו מילתא היא ממילא יש לנו להתיר גם באיסור משהו כגון חמץ בפסח, וביאור הדברים שלמ"ד ריחא לאו מילתא היינו שאפילו משהו לא נבלע בהיתר מחמת ריח האיסור.

והמרדכי כתב (פסחים סי' תקע) "מעשה אירע בפסח שנכרי השליך עוגת חמץ בתנור מלא מצות והורו להם שאם נגע חמץ במצה אסור ודמי למאי דאמרינן פ' בתרא דע"ז בפת חמה וחבית פתוחה ד"ה אסור ה"נ אסור בנגיעה אבל אם לא נגע מותר דקיי"ל ריחא לאו מילתא היא וכן השיב ר"ת לבני מינטפיש על חמץ ומצה שנאפו יחד בתנור אחד והשיב כמה ריחות מצינו בתלמוד ריח נבילה ריח כמון של תרומה וריח יין בפת אבל ריח פת איסור בפת היתר לא מצינו וכמה פעמים שאנו אופין חלה עם הפת בפחות מכ"ד ואין מקפידין בכך...". ומתבאר מהמרדכי עצמו שכיון דקיי"ל ריחא לאו מילתא ממילא אין בריחא ע"מ לאסור אפילו באיסור משהו. ועוד מתבאר שאף ר"ת (שסובר שריחא מילתא היא) אינו אוסר בפת חמת ופת מצה כיון שאין ריח פת בפת. [כנלע"ד לבאר כוונת המרדכי שהרי כתב מתחילה "דקיי"ל ריחא לאו מילתא היא" והיינו דלא כר"ת, ואח"כ הביא למעשה דר"ת לרבנותא טפי דאפילו לדידיה יש להתיר בנידון השאלה.]

וכ"כ הדרכי משה (סי' קח ס"ק א) בביאור שיטת המרדכי "אמנם במרדכי פרק כל שעה משמע דאין חילוק לענין ריחא מילתא בין חמץ בפסח לשאר איסורין". ואמנם בש"ך (ס"ק טו) הקשה על הדרכי משה וכתב "וצ"ע דבמרדכי פכ"ש ליתא אלא דלא שייך ריחא בפת חמץ שנאפה עם מצה מטעם דלא מצינו ריח פת בפת וכדאיתא בתשובת מ"י ושערי דורא ורוקח אבל בהך סברא דמשהו מיהא איכא לא אשכחן דפליג אתוס' וסמ"ק וזה"ל דס"ל אלו היה תבשיל שמן בתנור שנאסר מחמץ שוב מפטם ואוסר במשהו ודוק וצ"ע". [ואמנם ידידי הרב אריאל אדלר שליט"א עוררני מלשון המרדכי בחולין (סי' תרסה) שם משמע שס"ל למרדכי שהלכה כרב אלא שבפת אין כ"כ ריחא, וראיתי שקצת עורר בזה בחזו"א (יו"ד סי' לה ס"ק ב ד"ה סקכ"ב) וצ"ע.]

ולענ"ד העיקר כדברי הדרכי משה וכמש"כ לעיל בביאור דברי המרדכי. ומצאתי שזכינו לכוון בזה לדברי הפר"ח (או"ח סי' תסא סע' ה) שכתב "ולי לא קשה מידי דמלשון המרדכי שכתב שאם לא נגע מותר דקיי"ל ריחא לאו מילתא היא מוכח בהדיא דס"ל שאין לחלק, אלא שאח"כ הוסיף בשם ר"ת להתיר בגדון דידן אפילו תימא דריחא מילתא היא משום דלא מצינו ריח פת בפת".

וכן זכינו לכוון לדברי הא"ר (או"ח סי' תמז סע' ז) שכתב "הש"ך ליו"ד סי' קח תפס על רמ"א דיש מקילין אלו, וכתב בדרכי משה שכן משמע במרדכי פרק כל שעה. וליתא במרדכי אלא דלא שייך ריחא בפת חמץ שנאפה עם מצה מטעם דלא מצינו ריח בפת, אבל שאר תבשילין כו"ע מודים דאסור ע"כ. וכ"כ עו"ש, והוסיף לתמוה על רמ"א דזה כתב המרדכי בשם ר"ת ואזיל לטעמיה דחמץ בפסח אין אוסר במשהו ע"כ. ולענ"ד לא כיון הדרכי משה למעשה דר"ת כלל, אלא כיוונו למעשה שהביא המרדכי קודם זה, שהשליך כותי עוגות חמץ בפסח לתנור, והורו להם דמותר מטעם דקיי"ל ריחא לאו מילתא, א"כ מוכח דס"ל דחמץ שוה לשאר איסורין, דאל"כ תיפוק ליה דאפילו דהוי ריחא מילתא ומ"מ מותר משום דאין ריח בפת, וכן משמע להדיא ברוקח סי' רצא, דאל"כ מאי פריך מהא דהדס של מצוה אסור להריח מקטורת של כותים ודו"ק. ומעשה דר"ת שמחלק בין פת לשאר דברים נ"ל ברור דאזיל לטעמיה דס"ל בכל איסור ריחא מילתא היא כמ"ש בטור יו"ד סי' צז לכן הוצרך לחילוק דפת".

וכן איתא בהדיא בשו"ת מהרי"ל (סי' קפו הביאו בש"ך ס"ק טו) שלמ"ד ריחא לאו מילתא אפילו משהו אין כאן דז"ל "כמדומה שנסתפקת כיון דחמץ בפסח במשהו אי ריחא מילתא היא ע"י חמץ דאיכא פיטום. ונראה דאין חילוק למ"ד לאו מילתא היא. וראייה דלוי שרי בשר שחוטתה עם בשר נבלה בכל ענין אפילו שניהם מין אחד אפילו למאן דאסור מין במינו במשהו. וכן מוכח התם בפ' כיצד צולין דפריך למ"ד משום תערובת טעמים מה לי גדי וגדי מה לי גדי וטלה, נימא דלא מבעי' גדי וגדי דהוי מין במינו ולר' יודא ולרבי שסידר המשנה הוי מין במינו במשהו אלא אפילו גדי וטלה דמין בשאינו מינו ורב נמי ס"ל מין במינו במשהו ועוד ראייה מבית תיהא דשרי רבא אפילו למאן דאסור סתם יינם במשהו...".

ואחר רואינו שיטת הרוקח והמרדכי ומהרי"ל שלמ"ד ריחא לאו מילתא היינו שאינו נ"ט כלל ממילא נשאלת השאלה כיצד הבינו את המציאות בריחא ואת משמעות המחלוקת בין רב ולוי ובין רבא ואב"י, והנלענ"ד בזה שגם הם יסכימו עם התאור המציאותי ועם העיקרון שכתבנו לעיל, שגם ריחא הם חלקיקים שיצאו מגוף האיסור לאוויר ונקלטו ונבלעו, וגם הם יאמרו שלמ"ד ריחא מילתא היינו שנחשב כשתיה וטעמא, אלא שלדעתם למ"ד ריחא לאו מילתא היינו שאינו נכנס בכלל לגדר מאכל שנותן טעם, וממילא אף שיש כאן חלקיקים אינם כלל אוכל ולענין נתינת טעם אין כאן אפילו משהו.

[ואמנם יש קצת לעורר בזה ממה שדנו הפוסקים מדוע לא יאסרו כל מי הכנרת מחמת משהו חמץ שמעורב במי האגם (שהרי איסור חמץ במשהו) ומי הכנרת מחוברים למוביל הארצי וכו', והגרשז"א צ"ל (הליכות שלמה פסח פ"ד סע' ה) ובדבר הכלה ס"ק ו) כתב שגם איסור משהו צריך להיות "מורגש כלל בחושי האדם" בשביל לאסור במשהו, ומשהו חמץ במעורב במי הכנרת אינו מורגש כלל (ועיי"ש בארחות הלכה ס"ק 20 שהביאו סברא זו גם בשם הג"ד מנשה מאליה) ולפי"ז היה לנו לומר שכיון שהריחא מורגש בחושי האדם ממילא חשיב משהו ויאסור בחמץ. ויש לתרץ שהגרשז"א אמר דבריו לכו"ע ע"פ מה שאנו חוששים לכתחילה לריחא בחמץ ובזה בה ואמר שאעפ"כ בחמץ במי הכנרת אין לחוש כלל, אך אה"נ דלמ"ד שריחא אינו נחשב כלל כנ"ט כ"ש

שחמץ משהו בכנרת לא יאסור וצ"ע.]

ונעלנ"ד ביאור נוסף למחלוקתם, דהנה לעיל הבאנו מחלוקת בין הראשונים האם לוי התיר לכתחילה או רק בדיעבד, ולכאורה נ"ל דא"ת שבריחא אין אפילו משהו ממילא מובן למה נתיר ריחא לכתחילה, אך א"ת שבריחא יש משהו איסור (ויאסור באיסורי משהו כחמץ בפסח וכד') ממילא מובן מדוע מותר רק בדיעבד ואיננו מתירים ריחא לכתח' (והיינו משום ביטול איסור לכתחילה או מטעם אחר). לפי"ז נלענ"ד לומר ביאור מחודש בדברי חד מקמאי והוא הרא"ש מלוניל שכתב בספר המנהגות (כב ב) "גם נהגו שלא יאפו כל ימי הפסח בתנור שיאפה בו חמץ מפני שריחא מילתא הוא לכתחלה, ועוד שפעמים שישארו פרוי חמץ בתנור וידבקו במצה" והנה במש"כ להחמיר משום שלכתחילה אנו אומרים שריחא מילתא, בפשטות נראה כוונתו לאסור לכתחלה לאפות בפסח מצות בתנור חמץ משום שקיי"ל שההיתר בריחא הוא רק בדיעבד, אמנם לפי דברינו לעיל קשה שהרי אמרנו שמי שאוסר ריחא לכתחילה סובר שמהו איסור יש כאן וממילא בחמץ בפסח שהוא איסור משהו היה לנו לאסור אפילו בדיעבד, ע"כ נלענ"ד דכוונת הרא"ש מלוניל במש"כ "מפני שריחא מילתא הוא לכתחלה" אין כוונתו שביעבד יהיה מותר אלא גם בדיעבד המצות (שנאפו בתנור חמץ) אסורות ורק ביאר טעם האיסור שממה שאיננו מתירים ריחא לכתחילה מוכח שיש כאן משהו של איסור וממילא בחמץ בפסח שהוא איסור משהו נאסור אפילו בדיעבד. [ויד"נ הרב אורן חושנגי שליט"א עוררני לדברי ביאור הגר"א (סי' קח ס"ק כ) שמדבריו משמע כביאורנו זה עיי"ש.]

כתב הרמ"א (סי' קח סע' א) "י"א דאיסור האוסר במשהו כגון חמץ בפסח ריחא מלתא ואוסר אפילו בדיעבד אם התנור קטן והוא סתום וההיתר מגולין תוך התנור, וי"א שאין לחלק ובמקום הפסד יש לסמוך אדברי המקילין". והיינו דס"ל לרמ"א שבמקום הפסד יש לסמוך על המרדכי ולהתיר, ואף כשאינו מקום הפסד אין להחמיר א"כ הוא תנור קטן וסתום והאיסור וההיתר מגולין. ובש"ך (ס"ק יד) הקשה על הרמ"א מתוס' שמשמע בדבריהם שיש להחמיר (שלא במקום הפסד) אפילו בתנור גדול ודחק שם הש"ך לישב.

והנה ביחס למש"כ הרמ"א (סי' קח סע' א) "אם אפו או צלאו איסור והיתר תחת מחבת אחת מגולין אסור אפילו בדיעבד. וה"ה אם אפו בכה"ג פת עם בשר אסור לאכלו בחלב, אבל בזה אחר זה אין לחוש..." כתב הש"ך (ס"ק יב) "אבל בזה אחר זה אין לחוש – כי לא נמצא ריחא ופיטום לכלי שיחזור ויפלוט לאוכל ואפילו כלי בן יומו רק שלא יגע ממש עכ"ל תשובת מיימוני". וכתב בהגהות רע"א (ס"ק ג) "משמע דיש ריחא ופיטום לכלי רק דאין חזק כל כך לחזור ולהפליט לאוכל". מתבאר לכאורה מרע"א שהבין בש"ך ובתשובות מימוניות שס"ל למעשה שיש קצת ריחא ואפילו בכלים אלא שאינו בשיעור מספיק לאסור, וממילא יצא לכאורה לפי"ז שריחא צריך לאסור באיסור משהו. וכן משמע בבהגר"א (סי' קח ס"ק ח) שהבין שגם אליבא דלוי משהו עובר מחמת הריחא (להבדיל מנ"ט בר נ"ט שלא עובר כלום).

ואמנם בא"ר (שם) כתב בנ"ד "ולענין הלכה כתב רמ"א ביו"ד שם דבהפסד מרובה יש לסמוך אמקילין, אבל הב"ח מחמיר כאן... ומ"מ כיון דבתשובת מהרי"ל כתב דחמץ שווה לשאר איסורים וגם הוכחתי כן במרדכי ורוקח, יש להקל בהפסד ושמחת יו"ט. ומשמע ביו"ד אפילו בתנור קטן וסתום, אבל בגדול או קטן ופתוח מותר אפילו באין הפסד, ודלא כעו"ש. וגם הוכחתי בספרי ליו"ד דעת רמ"א דהא דמקילין בהפסד היינו כשפתוח קצת במקום שעשן יוצא, אבל בסתום לגמרי אסור אף בהפסד, וכן משמע במג"א. ועוד הא כתבתי שם ורש"ל אוסר אף בשאר איסורים אף

ח. הדין כשאחד המאכלים מכוסה במכסה או בבצק – במקרה שאחד המאכלים מכוסה במכסה או בבצק, מותר לכתחילה לצלות מאכל בשרי ומאכל חלבי או מאכל איסור ומאכל היתר באותו הזמן בתנור אחד. ואמנם יש שהחמירו לכתחילה במכוסה בבצק, ויש שהחמירו במכוסה בבצק דווקא אם המאכל הוא חריף¹¹. יש מהפוסקים שכתב שכאשר

בהפסד כשתנור קטן וסתום לגמרי, ואולי גם מהרי"ל מודה לזה¹². מתבאר מהא"ר שמחלק בדין ריחא באיסור משהו בין ג' סוגי תנורים. א. בתנור גדול או קטן ופתוח מותר תמיד. ב. בתנור קטן ופתוח קצת במקום שעשן יוצא מותר במקום הפסד ושמחת יו"ט. ג. בתנור קטן וסתום לגמרי אסור אפילו במקום הפסד.

(ג) לעיל (ס"ק י-יא) הבאנו מש"כ השו"ע לגבי צלי, שאם היה אחד מהם (האיסור או ההיתר) מכוסה בקערה או בבצק מותר לכתחילה לצלותם יחד אפילו בתנור קטן וסתום. והנה בדרכי משה (ס"ק ג) כתב "במרדכי פג"ה דדבר חריף כגון בצל שנצלה עם איסור לכו"ע אסור דהואיל והוא דבר חריף שואב האיסור אצלו עכ"ל וכ"פ באו"ה הארוך וכתב דה"ה אם האיסור חריף אפילו בתנור פתוח וגדול עכ"ל, ועו"כ המרדכי שם דאם הוא מכוסה בבצק מותר עכ"ל אמנם באו"ה הארוך כתב דטוב להחמיר לכתחילה גם בזו". ובהגהת הרמ"א "ואם האיסור דבר חריף וכש"כ אם ההיתר דבר חריף ריחא מלתא היא ואפילו בדיעבד אסור אם שניהם מגולים, אבל אם אחד מהם מכוסה אפילו בבצק בעלמא מותר". והשו"ך (ס"ק י) העיר על מש"כ הרמ"א להתיר במקרה שמכוסה אפילו בבצק "וכתוב באו"ה הארוך מיהו לכתחילה טוב להחמיר עכ"ל תורת חטאת שם דין ב".

ומשמע לכאורה מדברי הרמ"א וממה שהעיר הש"ך על דבריו שכל מה שמחמיר האו"ה לכתחילה הוא בדין דבר חריף דלא מהני כיסוי בבצק. ולפי"ז כוונת הדרכי משה היא, שהמרדכי אחר שכתב להחמיר בדין דבר חריף, סייג את החומרה וכתב שבמכוסה בבצק אין להחמיר, ועל זה העיר האו"ה שטוב להחמיר בחריף מכוסה בבצק. וכן הבינו בפרמ"ג (שפד"ע ס"ק א ד"ה ודע וס"ק י) ובהגהות רע"א (ס"ק ב) שמש"כ שטוב להחמיר דלא מהני כיסוי בצק היינו דווקא במאכל חריף. ולכאורה יש להבין כנ"ל ע"פ לשון התורת חטאת (ס"ל לה סע' ב שציין אליו הש"ך) שכתב "כתב המרדכי פרק ג"ה דדבר חריף כגון בצל שנצלה עם איסור לכו"ע אסור והואיל והוא דבר חריף שואב האיסור אצלו וכתב באו"ה כלל לט דהכי קי"ל אם האיסור חריף אפילו בתנור פתוח וגדול אסור עכ"ל וכתב המרדכי מיהו לכתחילה אם הוא מכוסה בבצק מותר עכ"ל וכתב באו"ה מיהו לכתחילה טוב להחמיר". ומשמע שכל דין זה מיירי בדבר חריף.

ואמנם המעיין במרדכי (חולין סי' תרסו) יראה שכתב "כתב בספר יראים וז"ל למדנו מר"ת ז"ל דפת שנאפה עם צלי דאיתסר דוקא בתנור קטן שקורין פלדו"ר בלע"ז וכיוצא בו שהתנורים שלהם היו קטנים ואלים פיטומייהו דצלי בפת אבל תנורים גדולים כעין שלנו שרי למיפיה פת עם צלי דנפיש אורא דידהו ולא נפיש פיטומייהו ואהאי סברא סמכינן לאפות פת עם צלי בתנורים שלנו **ואם צלי של איסור בדיעבד שרי ולכתחילה לא אא"כ הצלי מכוסה בבצק עכ"ל. ובצל שנצלה עם נבילה בתנור הא ודאי אסור לפי שהוא חריף ושואב ודומה לפת חמה וחבית פתוחה והוי כקטורת דעביד לריחא והיינו דאמר אביי לדידי כפת חמה וחבית פתוחה דמי אבל לרבא הוי כפת צוננת וחבית סתומה דשרי לכ"ע". הרי שהמרדכי הביא מתחילה בשם היראים שיש להקל לכתחילה במקרה שהצלי מכוסה בבצק, ולא מיירי כלל לגבי דין דבר חריף, ורק אח"כ כותב המרדכי עצמו כדין נפרד שיש להחמיר בדבר חריף ואפילו בדיעבד אסור, ולא מיירי כלל מעניין מכוסה בבצק.**

המאכל היתר מכוסה בבצק אנו מתירים רק אם מטרת הבצק לשמש ככיסוי ולא לאכילה¹⁷. **ט. שני מאכלים הנמצאים יחד בתנור והם בתוך קדרות** – כול המדובר במה שכתבנו קודם לכן הוא בשני מאכלים הנצלים יחד בתנור, אמנם בשני מאכלים המתבשלים בו זמנית בתנור בתוך שתי קדרות (אפילו פתוחות), דעת השולחן ערוך שמותר לבשלם בתנור באותו זמן, ואפילו בתנור קטן וסתום (ונחלקו הפוסקים אם התיר זאת דווקא בתבשיל או גם במאכל יבש הנצלה בתוך קדרה). ודעת הרמ"א שהיתר זה נכון דווקא במקרה

וממילא אינו מובן מניין למדו שחומרת דבר חריף נאמרה לגבי מכוסה בבצק. וכן מלשון האו"ה משמע שמש"כ שטוב להחמיר אפילו במכוסה בבצק אינו דווקא בדבר חריף שהרי כתב (סי' לט סע' ג) "ונהגינן להחמיר לכתחילה שריחא מילתא היא ואפילו בתנורים גדולים של האופין המחזיקין י"ב עשרונים ואסור לאפות לכתחילה פת עם פשטיד"א דילמא יאכל אותה בכותח **אפילו אם הפשטיד"א מכוסה בבצק כולה** ומכ"ש שאסור לאפות לכתחילה פת עם פשטיד"א מגולה של ישראל". והרי בדברי האו"ה לא נזכר כלל מעניין דבר חריף ואעפ"כ כתב להחמיר אפילו במכוסה בבצק, (ורק הרבה אח"כ בסע' כ נזכר באו"ה החומרה בדבר חריף ולא הזכיר שם מדין מכוסה בבצק). ובאמת כבר העיר בזה בדגול מרבבה מה"ב "בתורת חטאת שם כתב דין זה אחר שכתב דין דבר חריף, אמנם עיינתי באו"ה הארוך מבואר להחמיר לכתחילה אפילו שאינה דבר חריף, וכן בשר עם פת דינא הכי". וע"ע במנח"י (סי' לה ס"ק ט).

והנראה בזה לענ"ד בכוונת הרמ"א שגם הוא לא הבין שבדברי המרדכי והאו"ה נאמרו דווקא לגבי חריף, אלא שבא להשמיענו שאפילו בדבר חריף לא חיישינן לחומרת האו"ה. והיינו שבדרכי משה הביא תחילה את דין חריף, ואח"כ הביא דין חדש בפני עצמו של מכוסה בבצק שלא נאמר דווקא לגבי חריף. ומש"כ בתורת חטאת את דין מכוסה בבצק יחד עם דין דבר חריף, היינו ע"מ ללמדנו שגם אם יש הו"א להחמיר בזה היינו דווקא בדבר חריף אך כשאינו חריף אין להחמיר כלל כאו"ה. [וטעם הדבר שהתורת חטאת הביא את חומרת האו"ה בבצק דווקא ביחס לחריף, נלענ"ד שהוא משום שהרי במרדכי לא כתב בפירושו את היתר מכוסה בבצק ביחס לחריף ואפשר שבכה"ג לא הקל].

וראיתי בא"ר (סי' תמוז ס"ק ז ד"ה עו"כ רמ"א שם) שכתב שהמרדכי התיר ע"י כיסוי בצק רק בכה"ג שמותר בלא זה בדיעבד (אלא שהוא חולק על הרמ"א וס"ל להחמיר בחריף כשמכוסה בבצק וכדלקמן). ואמנם מדברי הרמ"א בהגה משמע שבה ללמדנו שבמכוסה בבצק אין להחמיר כלל ולכן הביא היתר זה דווקא ביחס לחריף ללמדנו שאפילו בכה"ג אין להחמיר. אלא שבא"ר (שם) חלק על הרמ"א וכתב שהמרדכי התיר ע"י כיסוי בצק רק בכה"ג שבלא זה מותר בדיעבד, וכיון שבחריף אסור אפילו בדיעבד ממילא אין להתיר ע"י כיסוי בצק (ורק ע"י מכסה של ממש וכד' יש להתיר).

[ויד"נ הרב אורן חושגני שליט"א עורר בהנ"ל דלכאורה המחלוקת אם החמירו במכוסה בבצק דווקא בדבר חריף, תלויה מחלוקת אחרת. די"ל שההיתר מחמת כיסוי הבצק הוא משום שהוי נ"ט בר נ"ט ביחס לריח שנבלע בבצק ואח"כ יצא ממנו, ובזה באנו למחלוקת אם אומרים היתר דנ"ט בר נ"ט גם בחריף או לא.]

(יד) כתב ביד יהודה (סי' קח פה"ק ס"ק ו, פה"א ס"ק טו) שמה שמשמע להתיר אפילו בכה"ג שהאיסור מגולה וההיתר מכוסה בבצק, צ"ל שמיירי שהבצק אינו מיועד לאכילה אלא לכיסוי בעלמא (שהרי הבצק עצמו כן קלט ריחא של איסור).

שהתנור פתוח קצת, אך אם הוא סתום לגמרי אין להתיר לכתחילה, ואפילו בדיעבד אין להתיר אא"כ יש בדבר הפסד מרובה^{טז} (אמנם במקרה שהתנור סתום לגמרי הדין משתנה לדעת הרמ"א עיין לקמן סעיף יב).

י. הדין בתנורים גדולים ופתוחים – תנור גדול ופיו פתוח לגמרי, מותר לכתחילה לאפות בו איסור והיתר בו זמנית, או בשר וחלב בו זמנית (כשאינם נוגעים זה בזה וכשאין חשש לאיסור מחמת זיעה)^{יז}.

טו) כתב הרשב"א (תוה"א ב"ד שע"א) שמה שאנו מחמירים בריחא היינו בצלי אך בתבשיל לא מחמירים כ"כ ז"ל "וכן נמי דוקא בצלי אבל בקדירה ליכא למיחש כלל וכדאמרינן הכא כעין שתי קדרות לא דכיון דכל אחד בקדירה בפני עצמה ליכא ריחא כולי האי. ואמרינן נמי בפרק קמא דע"א לא הלכת לצור מימין וראית ישראל ונכרי ששפתו שתי קדרות זו אצל זו ולא חשו להם חכמים". וכ"כ בתשובות מימוניות (מאכ"א סי' ה) בשם ר"ת ז"ל "ומפי ר"ת שמעתי שהיה מחמיר לומר ריחא רק בנבלה ושחוטת דרך צלי אבל לא בפשטיד"א ופלדו"ן...".

וכ"כ השו"ע (סי' קח סע' ב) להקל בקדרה ז"ל "בד"א, בצלי אבל אם בא לבשלם בקדרה זה לעצמו וזה לעצמו אפילו בתנור קטן ופיו סתום מותר, ואע"פ שפי הקדרות מגולה" והיינו שאם מבשלם כל אחד בקדרה בפני עצמו (ואפילו פי הקדרה מגולה) מותר לכתחילה אפילו בתנור קטן וסתום. [נחלקו האחרונים האם השו"ע התיר דווקא בתבשיל או גם בצלי קדר, הש"ך (ס"ק טז) ביאר שכוונת השו"ע להתיר אפילו בנצלו כל אחד בתוך קדירה (ובלי רוטב). וכתב הש"ך דכן עיקר להתיר בצלי קידר ודלא כאו"ה וב"ח שחלקו על השו"ע וס"ל להתיר רק בתבשיל ממש. אמנם בהגהות צבי לצדיק הקשה על הש"ך, ולדעתו גם השו"ע לא התיר לכתחילה אלא בתבשיל ממש, וביאר דמש"כ בב"י להתיר בצלי קידר היינו רק בדיעבד אך לא לכתחילה.]

ואמנם הרמ"א העיר על היתרו של השו"ע "ודוקא שהתנור פתוח קצת אבל אם הוא סתום מכל הצדדים כדרך שמטמינים החמין לצורך שבת אסור. ואפילו בדיעבד יש מחמירין ואוסרין אם האיסור וההיתר מגולה. ובמקום הפסד מרובה יש להקל". והיינו דס"ל לרמ"א (כך ביאר בש"ך ס"ק יז את דעת הרמ"א ודלא כמו שהבין הלבוש בדברי הרמ"א) שההיתר לכתחילה הוא דווקא אם התנור פתוח קצת, אך אם הוא סתום לגמרי אזי אפילו נתונים כל אחד בקדרה יש לאסור לכתחילה, ויש אוסרים אפילו בדיעבד אם הם מגולים ובהפסד מרובה יש להתיר בדיעבד. ובבהגר"א (ס"ק כד) ביאר טעמו של הרמ"א שדווקא במציאות שבצלי אנו מתירים בדיעבד, נתיר לכתחילה בקדירה. המהרש"ל (הביאו הש"ך ס"ק יח) סובר שבתנור סתום מכל הצדדים אין להתיר אפילו במקום הפסד מרובה, אמנם הב"ח (הביאו ש"ך שם) והפרמ"ג (שפד"ע ס"ק יח) כתבו שהעיקר כרמ"א להתיר במקום הפסד מרובה, אלא שבדגול מרבבה וביד אברהם הגבילו מעט את היתר הרמ"א בהפסד מרובה וכתבו שמה שהתיר היינו דווקא אם פתוח קצת במקום שהעשן יצא וע"ע באו"ה (סי' לט סע' ו).

טז) כתבו הראשונים שגם בכה"ג שחוששים לריחא (לכל מר כדאית ליה) היינו דווקא בתנורים שלהם אך בתנורים שלנו הדין יותר קל, ובגדר החילוק בין תנורים שלנו לתנורים שלהם מצאנו מחלוקת בין הראשונים.

דהנה כתב הסמ"ק (סו"ס ריג) "ודוקא בתנור קטן כעין שלהם אבל בתנורים גדולים כעין שלנו אין להקפיד, ופירשו לי רבתי המחזיק י"ב עשרונים של מצוה זהו תנור גדול". וכ"כ באו"ה (סי' לט סע' ה) "אבל אם אפה בדיעבד פת עם פשטיד"א מגולה או צלי של א"י

בתנורים גדולים שלנו המחזיקין י"ב עשרונים ודאי הפת מותר דהוה דיעבד גמור. וכל התנורין של האופין שרגילין לאפות לשוק נקראין תנורין גדולים ואפילו אם פי התנור בצדיו סתום כולו לגמרי. דה"ג ורש"י והרמב"ם וסמ"ג ורי"ף ורשב"א ור"י ובנו ראבי"ה והא"ז פסקו כולם שבדיעבד לא אמרינן ריחא מילתא היא ואין צריך בזה ששים כלל...". אלא שהא"ה הוסיף בזה סייג (שם סע' ו וע"ע בסע' ב) וכתב "ודווקא כשהנקב קטן של מעלה בתנור העשוי לעשן הוא פתוח דאל"כ הוא גרוע וודאי מתנורים שלהם שהיו פתוחים לגמרי ואסור אפילו בדיעבד ואין חילוק להפסד מועט למרובה...". ומשמע שהעיקר שיהיה התנור גדול, והסמ"ק לא הצריך כלל שיהיה התנור פתוח ולדעת הא"ה די במה שיש נקב קטן למעלה ליציאת העשן.

לעומת זאת כתב בעה"מ (פסחים יט א) "ויש מחכמי הדור שאמרו שלא אסר רב אלא בתנור מתוך שהוא צר וקטן אזיל האי ומפטם ליה להאי דומיא דפת חמה ע"פ חבית פתוחה שהוא מקום צר וקטן אבל בפורני שהוא גדול אין להחמיר כל כך דהא שליט ביה אוריא טובא". וכתב הב"י (סי' צז) "וכן כתב הרז"ה ז"ל דיש מי שהתיר בפורני רחבה דהא שליט בה אוריא טובא ע"כ. נראה מדבריו דברחב קצת סגי ולא בעי מחזיק שנים עשר עשרונים כסמ"ק" ומבואר דס"ל לרז"ה (ע"פ הבנת הב"י) שכל תנור שאינו צר ממש אלא הוא רחב קצת די בכך ע"מ להקל בו בדין ריחא. ואמנם הרא"ש (ע"ז פ"ה ס' ח) כתב חילוק אחר בין תנורים שלהם לתנורים שלנו ז"ל "ודוקא בתנורים קטנים שלהם שהיו מכסים פיהם כדמוכח פ"ק דשבת ולכך נכנס ריח של זה בזה. אבל בתנורים שלנו ופיהם פתוח אין לחוש". ומשמע מדבריו שאין כל נפק"מ לגודל התנור אלא רק לשאלה האם פה התנור פתוח או סתום. ואמנם מהרא"י בהגהות שערי דורא (סיק לה ס"ק ב) והט"ז ס' קח ס"ק ב) ביארו שכוונת הרא"ש שבעינין שההבל יתפשט ולא ילך כולו למאכל, וממילא לפי הרא"ש בתנור פתוח מספיק שיהיה גדול קצת ולא צריך שיחזיק י"ב עשרונים. ואמנם בדרכי משה הבין אחרת בדברי הרא"ש וכמו שנכתוב לקמן.

והנה הטור בסי' צז כתב "ור"ת פסק דריח מילתא היא ומיהו דווקא בתנור קטן כמו שלהם אבל בתנורים שלנו הגדולים שרי וכתב בס' המצות ופירשו לי רבותי המחזיק י"ב עשרונים זהו תנור גדול" ומשמע דס"ל לטור כדעת הסמ"ק דבעינן י"ב עשרונים. איברא דבסי' קח כתב הטור "ומסקנת א"א הרא"ש ז"ל כרבינו תם ודוקא בתנורים שלהם שהם מכוסים לכך נכנס הריח של זה בזה אבל בתנורים גדולים שלנו ופיהם פתוחין אין לחוש" ומשמע דס"ל כרא"ש ולא כסמ"ק. ומצאנו מספר תירוצים לסתירת דברי הטור. הדרכי משה (סי' קח ס"ק ד) עורר ביחס לסתירה הנ"ל בדברי הטור ותירץ "ולפמ"ש לעיל בשם הארוך דמחלק בזו בין בשר בחלב לשאר איסורין אפשר ליישבו ולומר דלעיל סימן צז לענין בשר בחלב נראה לרבינו סברת הסמ"ק דמחלק בין תנור קטן לגדול וכאן לענין שאר איסורין כתב סברת הרא"ש ותוספות דמחלקין בין תנור שפתוח והוא גדול לתנור מכוסה ולא סגי בתנור גדול לחוד עד שיהא פתוח ג"כ". ומדברי הדרכי משה מתבאר תחילה שלגבי איסור בב"ח ס"ל לטור להכריע כסמ"ק שדי במה שהתנור גדול כשיעור י"ב עשרונים, ואילו לגבי שאר איסורים מכריע הטור להחמיר כרא"ש דבעינן שיהיה גם פתוח ולא די במה שהתנור גדול. ממילא מתבאר מדברי הדרכי משה שחולק על הבנת מהרא"י והט"ז הנ"ל בדברי הרא"ש ולדעתו הרא"ש מחמיר יותר מהסמ"ק ומצריך גם שיהיה גדול וגם שיהיה פתוח. ומצאנו ביאורים ותירוצים נוספים בביאור דברי הטור עיי' בב"ח (סי' קח ד"ה ודוקא) שכתב שלדעת הטור אם מדובר בתנור גדול ופתוח יהיה הדבר מותר לכתחילה ואם מדובר בתנור גדול וסתום יהיה מותר רק בדיעבד. וע"ע בט"ז (סי' קח ס"ק ב) שכתב שאלבא דהטור צריך תמיד

יא. הגדרת תנור גדול – כתבו הראשונים שתנור גדול הוא כזה שמסוגל להכיל בתוכו שיעור י"ב עשרונים. נחלקו הפוסקים בכוונת דבריהם, יש מהפוסקים שכתבו שצריך שקרקעית התנור תוכל להחזיק שיעור של י"ב עשרונים מצות שעוביים טפח (ולפי זה רוב התנורים המצויים בימנו אינם נחשבים תנור גדול), ויש מהפוסקים שסוברים שדי במה שיש בכל נפח התנור יחד בכדי להחזיק שיעור י"ב עשרונים (ולפי זה רוב התנורים המצויים בימנו נחשבים תנור גדול), ובמקום צורך גדול יש לסמוך על המיקלים¹.

גדול ופתוח ומה שבסי' צז לא הזכיר פתוח היינו משום שהדבר מובן שהרי דיבר בתנורים שלנו והם פתוחים ואכמ"ל.

כתב השו"ע (סי' קח סע' א) "ואם התנור גדול שמחזיק י"ב עשרונים, ופיו פתוח, מותר לצלותם בו ובלבד שלא יגעו זה בזה" והיינו שע"מ להתיר לכתחילה השו"ע מחמיר להצריך את שני התנאים, גם את התנאי שכתב הסמ"ק שיהיה בגודל המחזיק י"ב עשרונים, וגם את התנאי של הרא"ש שיהיה התנור פתוח. וכ"כ הט"ז (ס"ק ב) בביאור שיטת השו"ע "משמע דתרתו בעיניו גדול וגם פיו פתוח" וביאר הט"ז שהשו"ע פסק כשיטת הטור. [והיינו כפי שהט"ז ביאר בשיטת הטור וכמש"כ לעיל. ולפי הסבר הדרכי משה לדברי הטור שהבאנו לעיל, מצריך הטור את שני התנאים דווקא בשאר איסורים אך לא בבב"ח, ולדעת השו"ע לא נוכל לומר כחילוק זה שהרי גם לגבי בב"ח (סי' צז סע' ג) הצריך השו"ע את שני התנאים].

והרמ"א הוסיף על דברי השו"ע "נוהגין להחמיר לכתחלה אפילו בתנור גדול, ובדיעבד להקל אפילו בתנור קטן" ולכאורה היה נראה לבאר שחולק על השו"ע וס"ל להחמיר לכתחילה אפילו בתנור גדול ופתוח. אלא שהש"ך (ס"ק ג), פרמ"ג (שפד"ע ס"ק ג) והמשנ"ב (סי' תמז ס"ק יג ועיי"ש בשעה"צ ס"ק ח) ביארו שהרמ"א החמיר לכתח' דווקא בתנור גדול ופתוח קצת למעלה אך אם הוא פתוח לגמרי דינו ככירה ומותר לכתחילה אף אליבא דרמ"א (אלא שהוסיף הפרמ"ג בשפד"ע ס"ק יח דין א שגם בכה"ג המחמיר תע"ב). [ואמנם יד"נ הרב אורן חושני שליט"א עוררני לכך שבדברי החכמת אדם (כלל סב סע' ג) משמע להחמיר לכתחילה אפילו בפתוח לגמרי].

יז) לעיל (ס"ק טז) הבאנו מהסמ"ק ועוד ראשונים שכתבו ששיעור תנור גדול הוא זה המחזיק י"ב עשרונים (ודלא כרז"ה שסובר שגם בפחות מכך נחשב תנור גדול).

בביאור דברי הסמ"ק שצריך שיהיה מחזיק י"ב עשרונים מצאנו מחלוקת בין הפוסקים. דהנה הפר"ח (קו"א לסי' צז) כתב "בענין תנור גדול המחזיק י"ב עשרונים האריך ללא צורך, שהדבר פשוט שרצה לומר שקרקעית התנור מחזיק י"ב עשרונים בבת אחת, והב"י הביא בשם סמ"ק י"ב עשרונים של מצות, כלומר דבפת עבה בציר מטפח משהו משערנין, שהוא השיעור שיכול לעשות מצה שאין עושין פת עבה טפח בפסח וכמו שפסק באו"ח סי' תס שאם לא כן נתת תורת כל אחד ואחד בידו ולא נתנו דבריהן לשיעורין, ודבר זה הוא קבלה ביד מקצת הראשונים ואינו מעיקר התלמוד ולהקל אמרו ולא להחמיר". מבואר מדבריו שצריך שקרקעית התנור תחזיק י"ב עשרונים של פת שעוביה טפח.

לעומתו הכו"פ (כרתי ס"ק ד) כתב בנ"ד "מחזיק י"ב עשרונים. היינו כמו בזמן התלמוד שהיו מדביקים הלחם בדופן התנור, וא"כ בכל ארבע הדפנות היו מדביקין, וא"כ אם בכל ד' דפנות היה יכול לדבק ביחד י"ב עשרונים, הרי זו תנור גדול, וכך היה קבלה מקדמונים שתנור גדול שיעורו י"ב עשרונים, ולכך לא נתנו שיעור בגובה דזה ממעט הריח, דכיון דכל הדפנות מצטרפים, וא"כ אם התנור גבוה, דפנות התנור גדול ונדבק בהן לחם רב, ואם התנור נמוך, יקטנו הדפנות ודביקות

יב. הדין בתנור סתום מכל צדדיו – תנור הסתום לחלוטין, שאין העשן יכול לצאת ממנו כלל, לדעת הרמ"א אין לאפות בו תבשיל היתר ותבשיל איסור (או תבשיל בשר ותבשיל חלב) יחד, ואפילו אם כל תבשיל נמצא בקדרה בפני עצמו, ואף בדיעבד אין להתירו אלא כשיש בדבר הפסד מרובה (אמנם לדעת השלחן ערוך אין הדין משתנה מחמת היות התנור סתום).¹¹

הלחם, וא"כ כשיעור י"ב עשרונים הכל בכלל, ואין שיעור כלל וכלל לרוחב וגובה התנורים" והיינו דס"ל לכו"פ ששיעור י"ב עשרונים הוא שיעור הנפח הכללי של התנור, וממילא לא שייך להגדיר את שטח קרקעית התנור או את גובה התנור בשיעור קבוע, אלא הוא משתנה באופן יחסי כך שבסכ"ה יהיה נפח של י"ב עשרונים (והיינו שהכו"פ מיקל יותר מהפר"ח).

במחצה"ש (על הש"ך ס"ק ג) התפלא על הכו"פ מדוע לא הביא את דברי הפר"ח וכתב המחצה"ש שהעיקר בזה כפר"ח. ובפת"ש (סי' צז ס"ק ז) הביא שבשו"ת יד אליהו כתב כמו הכו"פ שדי במה שכל שטח התנור מחזיק י"ב עשרונים, ואילו בפרמ"ג כתב כמו הפר"ח שצריך שקרקעית התנור תחזיק י"ב עשרונים.

בספר מעדני השלחן (סי' צז, מטעמי השלחן ס"ק יג) כתב בביאור שיטת הכו"פ והיד אליהו שהדעת הביא ששיעורו הוא ה' טפחים ושליש אצבע רוחב, כז' טפחים אורך וכז' טפחים עומק (לפי"ז לגר"ח נאה הוא כ-40.66 ס"מ רוחב, כ-56 ס"מ אורך וכ-56 ס"מ עומק. ולחזו"א הוא כ-50 ס"מ רוחב, כ-69 ס"מ אורך וכ-69 ס"מ עומק). אך הביא בשם הבינת אדם שהשיעור הוא י"ב טפחים וחצי אורך, י"ב וחצי רוחב וששה טפחים עומק. ומאידיך הביא המעדני השלחן שלשיטת הפר"ח והפרמ"ג צריך התנור להיות בגודל כ-ח' אמות ורביע על ח' אמות ורביע.

הגר"ש משאש זצ"ל בספר מזרח שמש (סו"ס צז ד"ה שמחזיק) כתב שכיון שכל האחרונים חלקו על היד אליהו וס"ל להחמיר כפר"ח כן יש להורות למעשה, אמנם לענ"ד יש להעיר שהיד אליהו אינו יחיד בדעתו להקל שהרי הבאנו לעיל דכן גם דעת הכו"פ להקל בזה. ובספר מעדני השלחן (שם) כתב שבמקום צורך גדול יש להקל כשיטת הכו"פ כיון שיש לצרף את הראשונים שכתבו סתם שתנור גדול מותר ולא כתבו שצריך דווקא שיעור י"ב עשרונים.

יח) בדרכי משה (סי' קח ס"ק ב) הביא ללשון ההגהות שערי דורא בשם מהר"ם שמשמע מהם שאם התנור סתום מכל צד יש בו משום ריחא אפילו בדיעבד ואפילו אם התבשילים בתוך קדרה כל אחד בפני עצמו. [וכתב הדרכי משה שעפ"ז צ"ל שמש"כ הרשב"א להתיר בנתונים בקדרה היינו כשהתנור אינו סתום (ומשמע דס"ל לדרכי משה שמהר"ם והרשב"א לא חולקים)].

והנה בשו"ע לא נזכרה חומרה זו ומשמע שס"ל להתיר בדיעבד אפילו בסתום לגמרי והרמ"א כתב בהגה (סי' קח סע' א) "י"א דאין מתירין ריחא, אפילו בדיעבד, אלא אם כן התנור פתוח קצת מן הצד או למעלה במקום שהעשן יוצא. ובמקום הפסד אין להחמיר, בדיעבד, אפילו סתום לגמרי".

ובש"ך (ס"ק ח) ביאר שכוונת הרמ"א להתיר דווקא בהפסד מרובה, ובפרמ"ג (שפד"ע ס"ק ח) כתב בביאור שיטת הרמ"א "הנה בסתום לגמרי אפילו תנור גדול אוסר האו"ה אפילו דיעבד והפסד מרובה אלא שהר"ב הכריע בתורת חטאת וכאן להקל בהפסד מרובה עכ"פ אף בתנור קטן וסתום לגמרי ובאין הפסד מרובה אף תנור גדול וסתום לגמרי אסור" והיינו שבסתום לגמרי אין חילוק בין גדול לקטן ובכל מקרה אין להתיר אלא בהפסד מרובה.

בעניין הגדרת תנור סתום לגמרי כתב הפרמ"ג (שם) "ויראה דאף סתום בדף ופתוח קצת דינו כמו במקום שעשן יוצא ודווקא פתוח ממש הוה ככירה" והיינו שאם הסגירה של התנור אינה אטומה

לגבי דין איסור והיתר או פת ובשר שנאפו יחד תחת כיסוי אחד עיין כאן בהערה ט'.

לגמרי הוא נחשב כיש לו פתח קטן ליציאת העשן (שהזכרנו דינו לעיל ס"ק יז), והוא פחות חמור מסתום לגמרי וקל יותר מפתוח לגמרי.

יט) התוס' (ע"ז סו ב ד"ה רבא אמר) אחר שכתבו שבתנורים שהיו בזמן חז"ל הלכה כרב שריחא מילתא הוסיפו "וה"ה תחת מחבת שלנו שקורין תרפי"ד בלע"ז שאופין תחתיה פשטיד"א כמו"כ ריחא מילתא היא" ומבואר שם שדינו כדין תנור קטן, ודברי התוס' הובאו בב"י (ס' צז) ובדרכי משה (ס' קח ס"ק ג). והדרכי משה (שם) הוסיף שנראה שתוס' יתירו במקרה זה בדיעבד, אלא שאח"כ כתב הדרכי משה "אמנם באו"ה אוסר בכה"ג אפילו בדיעבד אם היא ריחא של איסור אבל פת שנאפה כה"ג עם בשר מותר לאכלו עם בשר עכ"ל אמנם בשערי דורא סימן ס ובהג"ה שם בשם מהרא"י משמע דבכה"ג אפילו פת שאפאו עם פשטיד"א אע"פ שאינו נוגע אסור לאכלו אפילו עם בשר שמא יבא לאכלו עם חלב" ומבואר שהאו"ה, שערי דורא ומהרא"י כתבו לאסור אפילו בדיעבד כשאחד מהם איסור. והוסיפו השערי דורא ומהרא"י שבפת שנאפתה תחת התרפי"ד כשהיה שם גם בשר (או חלב) יש להחמיר לאסור את הפת כדין פת שנאפתה ממש עם בשר או חלב (עי' שו"ע ס' צז סע' א).

לדינא כתב הרמ"א "אם אפו או צלו איסור והיתר תחת מחבת אחת מגולין אסור אפילו בדיעבד וה"ה אם אפו בכה"ג פת עם בשר אסור לאכלו בחלב..." וביאר הש"ך (ס"ק יא) שכוונת הרמ"א במש"כ לאסור לאכול את הפת בחלב היינו בכה"ג שאפה פת מועטת או פת אם היכר אך בלאו הכי אסור לאפות פת עם בשר גזירה שמא יבוא לאוכלו עם חלב (כדלעיל ס' צז סע' א) וע"ע בפרמ"ג (שפד"ע שם).

בבהגר"א (ס' קח ס"ק טו) העיר שחומרת הרמ"א נכונה דווקא ע"פ דעת האו"ה שמחמיר בתנור הסתום כולו וה"ה לתחת המחבת, והביא הגר"א שכן היא דעת ראב"ן, אך הוסיף הגר"א שאליבא דתוס' לא יאסרו בכה"ג שהרי כל מש"כ התוס' לאסור היינו לשיטת רב אך ללוי אינו אסור כלל בכה"ג. ע"פ דברי הגר"א ביאר בבדה"ש (ס"ק מג) שצ"ל שהמציאות היא שכפה את המחבת על פיה ודופנותיה מגיעות עד לקרקע וסותמות לגמרי את מקום האפיה (ולכן אסר האו"ה אפילו בדיעבד).

ואמנם בערוך השלחן כתב (ס' קח סע' יז) "עוד כתב אם אפו או צלו איסור והיתר תחת מחבת אחת מגולין אסור אפילו בדיעבד וה"ה אם אפו בכה"ג פת עם בשר אסור לאכלו בחלב... ביאור הדברים דיש שמעמידין מחבת שיש לה רגלים גבוהים שקורין תרפי"ד"א ותחתיה צולין ואופין ונמצא דכל שתחת המחבת מגינה עליהן וי"א דזהו כדינו של תנור קטן שבימי חכמי הגמ' ותלוי בפלוגתא אם ריחא מילתא היא אם לאו וא"כ לפי מאי דס"ל העיקר לדינא דלאו מילתא היא גם כאן מותר בדיעבד... אמנם דעת האיסור והיתר והשערים והתה"ד דזה גרע מתנור ובזה לכ"ע ריחא מילתא היא ואפילו בדיעבד אסור ואפילו אפו פת עם בשר אסור לאכלו בחלב ויש מי שאומר דזהו בפת מועט אבל בפת מרובה אסור לאכול כלל אפילו עם בשר כדי שלא יבא לאכול בחלב וכמ"ש בסי' צ"ז... ולענ"ד אינו כן דאף שבאמת השערים סוברים כן וכמ"ש בספרו דרכי משה בסי' זה ע"ש מ"מ מדקדוק לשונו בכאן נראה להדיא שבזה לא רצה להחמיר כל כך דאל"כ הו"ל לפרש ובאמת זהו חומרא יתירה שהרי לדעת התוס' היא כתנור וא"כ למה נחמיר כל כך לאסרו לגמרי ודיו שלא נאכלנו בחלב..." מתבאר מדבריו שראשית חולק בהגדרת המציאות על מש"כ לעיל וס"ל שמייירי במחבת שדופנותיה אינן מגיעות עד הרצפה (אלא יש לה רגליים),

יג. איסור מחמת ריח כששני המאכלים כחושים – יש מהפוסקים הסוברים שכל מה שחושים (לכתחילה) לאיסור מחמת ריחא הוא דווקא כשאחד המאכלים (האיסור או המותר) הוא מאכל שאינו כחוש, אך אם שנייהם כחושים אין לחוש כלל לריחא. ויש מהפוסקים הסוברים שגם כששני המאכלים כחושים יש לחוש לכתחילה לאיסור מחמת ריחא².

ושנית שלדינא אם אפה פת ובשר תחת המחבת אסור רק לאוכלה עם חלב אך בפני עצמה או עם בשר מותר (אפילו אם הכמות מרובה ואין לפת צורה מיוחדת).

[במש"כ שע"פ הערוך השלחן מיירי שאין דופנותיה מגיעות עד הרצפה ראיתי שערור בזה בשו"ת ישכיל עבדי (ח"ז י"ד סי' ד ס"ק ה) וכתב שאעפ"כ גם ע"פ ערוך השלחן מוכרחים להסביר שמיידי בכה"ג שהמקום כ"כ צר עד שאין לזיעה מקום להתפשט וכדוגמת התנור שבימי התלמוד.]

כ) בגמ' פסחים (עו סוף ע"א) "אמר רב בשר שחוטה שמן שצלאו עם בשר נבילה כחוש אסור מ"ט מפטמי מהדדי. ולוי אמר אפילו בשר שחוטה כחוש שצלאו עם בשר נבילה שמן מותר מ"ט ריחא בעלמא הוא וריחא לאו מילתא היא" ומשמע לכאורה שאף החושים ריחא היינו דווקא כשהאיסור או ההיתר שונים, וכ"כ הרשב"א בתוה"א (ב"ד שע"א עמ' קל) שבמקרה של בשר שחוטה ובשר נבלה ששניהם כחושים, אפילו רב לא חייש לריחא ובשר השחוטה לא נאסר, וזאת ממה שבגמ' נזכר שהנבלה או השחוטה שמנה, וממילא אם שניהם כחושים לא נאסר. וכן מפורש בתוס' (פסחים עו ב ד"ה נימא) ובתוס' ר"ש משנן (שם ד"ה נימא) שכששניהם כחושים לא שייך שיאסרו זה את זה. וכ"כ הטור וכן הביאו הב"י (סי' צז) והדרכי משה (סי' קח ס"ק ג), וכ"כ במראה הפנים (תרומות פ"י ה"ב ד"ה מהו) לבאר בסוגיית הירושלמי.

ואמנם הרמב"ם כתב (מאכ"א פט"ו הל"ג) "אין צולין בשר שחוטה עם בשר נבלה או בהמה טמאה בתנור אחד, ואע"פ שאין נוגעין זה בזה, ואם צלאן ה"ז מותר, ואפילו היתה האסורה שמנה הרבה והמותרת רזה שהריח אינו אוסר ואינו אלא טעמו של איסור" ובמראה הפנים (שם) דייק מלשון הרמב"ם שלכתחילה אפילו בשניהם כחושים אסור. [ולענ"ד שדייק זאת ממה שמתחילה לגבי האיסור לכתחילה כתב הרמב"ם איסור כללי בלי להזכיר כלל את עניין שמן וכחוש, ומשמע שבכל מקרה אסור לכתחילה, ורק אח"כ לגבי ההיתר בדיעבד הזכיר את עניין כחוש ושמן]. וכ"כ באור שמח (קרבן פסח פ"ח סוף הי"ד) ללמוד מלשון הרמב"ם.

באו"ה הארוך (סי' לט סע' כד) כתב להחמיר בשניהם כחושים והאיסור אסור מדאורייתא. ובתורת חטאת (סי' לה סע' ג) כתב שטוב להחמיר אפילו בשניהם כחושים (ולא חילק בין דאורייתא לדרבנן).

ואמנם הט"ז (סי' קח ס"ק א) והש"ך (סי' קח ס"ק א) חלקו עליהם וכתבו שיש להורות למעשה להתיר לכתחילה בכל מקרה בשניהם כחושים, אלא שהוסיפו שאם האחד שמן ואפילו ההיתר חיישנין לריחא, וכ"כ להתיר במנח"י (סי' לג ס"ק יג) אלא שכתב שאם יש חשש שיבוא להחליף יש להחמיר).

לעומת זאת בערוך השלחן (סי' קח סע' ט) כתב לדייק כנ"ל בלשון הרמב"ם לאיסור (כמו המראה פנים) ואף הוסיף להביא סייעתה להנ"ל מהירושלמי ומהשערי דורא ונקט כן לדינא לאסור לכתחילה אפילו בשניהם כחושים ז"ל "כל הגדולים הסכימו דאפילו לשיטת האוסרים בבשר שחוטה ובשר נבלה שצלאו יחד וכן לשיטת המתירים מיהו לכתחלה אסור כמו שנתבאר, זהו הכל כשאחד מהם שמן אבל בשניהם כחושים מותר אף לכתחלה. ולענ"ד לא נראה כן מלשון הרמב"ם שם שכתב אין צולין בשר שחוטה עם בשר נבלה וכו' ואם צלאן ה"ז מותר ואפילו היתה האסורה

יד. חנ"ן מחמת ריח של איסור- יש מהפוסקים הסוברים שריחא עושה חנ"ן (לדעת השלחן ערוך שייך הדבר רק באיסור בשר בחלב, ולדעת הרמ"א שייך הדבר גם בשאר איסורים) ולשיטתם אם נאסר מאכל מחמת ריחא ונגע אח"כ (כשהוא רותח) במאכל אחר, נאסר גם המאכל השני. ויש מהפוסקים שלדעתו אין ריחא עושה חנ"ן, וממילא במקרה הנ"ל לא נאסר המאכל השני^א.

טו. חשש לריח של איסור בנתבשלו בזה אחר זה- כל מה שאמרנו עד כאן לחשוש לאיסור מחמת ריחא, הוא דווקא במציאות ששני התבשילים (איסור והיתר או חלב ובשר) נתבשלו או נצלו באותו זמן בתנור, אך אם לא נתבשלו או נצלו יחד אלא בזה אחר זה אין כל חשש לאיסור מחמת ריחא (והיינו במציאות שאין לחוש לנגיעה או לזיעה אלא רק לריחא)^ב.

שמינה הרבה וכו' עכ"ל הרי דלענין לכתחלה לא הזכיר כלל כחוש ושמן וכן בירושלמי שהבאנו אומר סתם מהו לצלות בשר שחוטה עם בשר נבלה ולא הזכיר כלל כחוש ושמן וגם מפסחים שם משמע להדיא כן שהרי הקשה הש"ס על מי שאוסר מהא דתניא אין צולין שני פסחים כאחד כדי שלא יתערבו הגופין זה בזה ויאכלו הפסח שלא למנויו ולדברי האוסר הא גם בלא זה אסור מפני שזה בולע מזה ע"י הריח ונדחק הש"ס למצא תירוץ ע"ש ואם כדברי רבותינו אין כאן קושיא כלל דאיצטרך להיכא דשניהם כחושים אלא ודאי דגם בכה"ג אסור לכתחלה והאי דמפרש הש"ס שם למאן דאסר אפילו בשר שחוטה שמן ובשר נבלה כחוש ע"ש זהו לענין דייעבד דבכה"ג גם בדיעבד אסור ובשניהם כחושים מותר בדיעבד אבל לכתחלה גם בשניהם כחושים אסור וכן משמע בשערי דורא סי' לה שכתב בזה"ל אבל מיני בשר דמפטמא מודה דלכתחלה מיהא אסור ע"ש שלא הזכיר כחוש ושמן". וע"ע ביד יהודה (פה"א סי' קח ס"ק ב).

כא) עי' בזה בספר דברי שאול ויוסף דעת (סי' קח סע' א ד"ה והנה) שכתב להוכיח שריחא עושה חנ"ן. ואמנם עי' ביד יהודה (סי' קח פה"א ס"ק טו) שפשיטא ליה שריחא לא עושה חנ"ן, שהרי אפילו במליחה דעת התורת חטאת שאין אומרים חנ"ן וממילא בנ"ד ודאי שיש להקל, ולכן אם נגע דבר מאכל שנאסר מריח במאכל אחר אינו אוסר כלל מחמת הנגיעה. ובדרכי תשובה (סי' קח ס"ק מו) העיר על דבריו מדברי הדברי שאול ויוסף דעת הנ"ל, וכן מדברי שו"ת חינוך בית יהודה ששם מוכח לכאורה שריחא עושה חנ"ן. בעניין מחלוקת השו"ע והרמ"א בחנ"ן בשאר איסורים עי' טור ושו"ע (סי' צב סע' ד) ובנו"כ שם.

כב) כתב בתשובות מימוניות (מאכ"א סי' ה) "היכא דאפו על הכירה פשטיד"א וכפו עליה מחבת של ברזל או של חרס שקורין פלדוני"ר ושוב אפו תחתיו פלדוני"ר בלא ליבון או להפך, השיב ר"י ב"ר שמואל מדנפ"ר להיתר כי לא מצינו פטום וריחא מילתא בכלי שיחזור ויפטם גם לדברי הפוסקים ריחא מילתא היא ואפילו אם הכלי בת יומא רק שלא יגע ממש שאז יש לחוש שבלע הכלי מה שפלטו הפשטיד"א... ואף על גב דבטיפת חלב אין משמע כן בפרק כל הבשר שיפעפע בכל החתיכה הכא יש הרבה מן הבשר וראוי לפעפע אי נגע. אבל משום ריחא לא אמרי' פטם הכלי ושוב חוזר הכלי ומפטם". מבואר מדבריו שכל החשש לאיסור מחמת ריחא הוא רק כשנאפים שני המאכלים (איסור והיתר או בשר וחלב) באותו תנור באותו זמן, אך כל שנאפים בזה אחר זה אין כל חשש לריחא (ובתנאי שאין חשש לנגיעה בממשות).^א

דברי התשובות מימוניות הובאו להלכה ע"י הרמ"א (סי' קח סע' א) ז"ל "אם אפו או צלו איסור והיתר תחת מחבת אחת מגולין אסור אפילו בדיעבד, וה"ה אם אפו בכה"ג פת עם בשר אסור

טז. דין הכלי כשנאסר המאכל מחמת ריח של איסור – נחלקו הפוסקים האם כאשר מאכל נאסר מחמת ריחא, גם הכלי נאסר מחמת ריחא, או שהכלי לא נאסר מחמת ריחא, והנפקא מינה ביניהם היא במקרה שהכלי בלע ריחא ואח"כ נגע במאכל של היתר (כשאחד מהם רותח), שלדעת הסוברים שהכלי נאסר מחמת ריחא, חוזר הכלי ואוסר את המאכל שנגע בו. (אמנם הדבר מוסכם שע"י יציאת ריחא מהכלי אין הכלי חוזר ואוסר מאכל אחר וכשמש"כ לעיל סעיף טו)^י.

לאכלו בחלב. אבל בזה אחר זה אין לחוש אא"כ הזיע המחבת משניהם, דאז אסור אפילו בזה אחר זה, אם היו שניהם מגולין, והוי ככיסוי של קדרה". ובש"ך (ס"ק יב) פסק ג"כ כתשובות מימוניות והוסיף בזה "...ונראה דאפילו דבר שנעשה להריח ועדיין ריחו בתנור אין לחוש לבזה אחר זה והכי מוכח בש"ס פרק בתרא דע"ז במאי דקאמר התם גבי ריחא דכמון שאני התם דמקלי קלי איסורא ע"ש ודו"ק". וכעין זה כתב גם בבהגר"א (ס"ק יז) עיי"ש. בהגהות יד אברהם (על הרמ"א שם) כתב להוכיח שבמציאות של בזה אחר זה כגון פת שאפה אחר הבשר, מותר לכתחילה לאוכלו עם חלב, ואפילו אם יהיה מדובר בדבר שיש לו מתירים. ובשו"ת אגרות משה (יו"ד א' סי' נט) כתב בנ"ד "ולענין התנור שאופין בו אם יש להשתמש בזה אחר זה בקדרות מגולות. פשוט שבלא הזיעו שהגידון הוא רק משום איסור ריחא בתנור קטן הא ליכא בזה אחר זה כמפורש ברמ"א לענין תחת מחבת וה"ה בתנור שדין אחד להם...".

כג) לעיל הבאנו את דברי הפוסקים לגבי מה שאין ריחא אוסר בזה אחר זה, וכלשון הש"ך (סי' קח ס"ק יב) בביאור הדין "אבל בזה אחר זה אין לחוש, כי לא נמצא ריחא ופיטום לכלי שיחזור ויפלוט לאוכל ואפילו כלי בן יומו רק שלא יגע ממש עכ"ל תשובת מיימוני". והנה בשו"ת חינוך בית יהודה (סי' סב) נשאל האם כשמאכל נאסר מחמת ריח ה"ה שגם הקדרה שבתוכה היה המאכל נאסרה או שלא, והשיב בזה "ודאי גם הכלי שנתבשל בו אסור ואין ראייה מס"ק יב בש"ך כדדייק לישנא כי לא נמצא פיטום וריח לכלי שיחזור ויפלוט לכלי כו' והיינו ע"י ריח וכמש"כ אח"ז רק שלא נגע ממש והקדירה אוסרת מה שנתבשל בתוכו בנגיעה ולא בריח כמו בצלי תחת מחבת בזה אחר זה וכן אמר לא מצינו ריח ופיטום לכלי כו' אבל מצינו ריח ופיטום למאכל כו' וכן הקדירה הנוגעת במאכל שנאסר, הרי ג' חלוקים בין הנדון ההוא לנ"ד". והיינו שהחינוך בית יהודה דייק מלשונו של הש"ך שכל מה שאמרנו שאינו אוסר בזה אחר זה הוא רק בתנאי שבשני המקרים הבליעה היא רק ע"י ריח, וכגון שמתחלה צלה בתנור איסור ואח"כ צלה בו היתר. אך אם צלה באותו זמן איסור והיתר בכה"ג שההיתר נאסר מחמת ריח, אזי גם הכלי שבתוכו היה ההיתר נאסר, ואם יבשל בתוכו היתר אחר יאסר ההיתר מחמת בליעת הריחא שבכלי שעברה כעת למאכל שבתוכו (אך ע"י ריחא לא יוכל הכלי לחזור ולאסור), וכן במקרה שנאסר מאכל מחמת ריחא ואח"כ נגע המאכל בכלי, נאסר הכלי ממחמת הנגיעה במאכל. וכ"כ בגליון מהרש"א (ס"ק ו) בשם החינוך ב"י "אבל ודאי כל שנאסר המאכל גם הקדירה שבו המאכל נאסרה".

אמנם ביד יהודה (סי' קח פה"א ס"ק טו) כתב בהדיא לחלוק על החינוך בית יהודה ז"ל "אבל בזה אחר זה אין לחוש, עי' בשו"ת מיימוני להל' מ"א סי' ה והטעם הוא פשוט דהא אנן ריח פיטום בעינן באוכל דנתפטם מהריח **אבל כלי אינו מתפטם מהריח שיחזור ויפטם** וכתב בשו"ת חינוך בית יהודה סי' סב דאבל אם היה בהכלי מאכל שנאסר מריח גם הכלי אסור ואוסר מאכל שנתבשל בו, והנה כבר כתבתי דאין אומרים בדבר שנאסר מריח חענ"ג א"כ הגם שמאכל זה אסור לאכלו מחמת הריח איסור שבו מ"מ אין שום איסור על הכלי דהא אין עוד בהריח שנשאר ממנו בהכלי

בודאי עוד לאסור אחרים מחמת הריח ומבואר הוא מהא דכיסה בצק בדבר חריף דאם האיסור דבר חריף וההיתר מכוסה בבצק מותר הגם דהבצק בודאי נאסר מריח האיסור והוא כלי למה שבתוכו ופשוט שאין להחמיר בזה כלל דיותר קיל ריחא ממליחה דסומך ע"ז התורת חטאת דלא אמרינן חענ"ג וכאן הרבה יותר מתירין לגמרי על כן אין להחמיר בהכלי כלל".

ומבואר שהיד יהודה חולק על החינוך בית יהודה והגליון מהרש"א וס"ל שלא שייך לאסור כלי ע"י ריחא בצורה כזו שיוכל לחזור ולאסור משהו אחר, והוכיח דבריו מדין ריחא בדבר חריף המכוסה בבצק. [והנה במש"כ היד יהודה שאין אומרים חנ"ן בריחא, ע"י לעיל (סע' יד) שהבאנו פוסקים שחלקו עליו וס"ל שאומרים חנ"ן מחמת ריחא.]

על מש"כ הש"ך (שם) "כי לא נמצא ריחא ופיטום לכלי שיחזור ויפלוט לאוכל" הקשה בהגהות הגרע"א (סי' קח ס"ק ב) "משמע דיש ריחא ופיטום לכלי רק דאין חזק כל כך לחזור ולהפליט לאוכל וקשה לי במה שכתב הרמ"א א'א"כ הזיע המחבת משניהם, אם אפו תחלה האיסור תחת המחבת ולא הזיע המחבת ממנו ואח"כ אפו ההיתר תחת המחבת והזיע המחבת ג"כ ליתסר כיון דבתחלה נכנס הריח להמחבת כשאפה אח"כ ההיתר תחתיה ומזיע, הזיעה מוציא הבלע איסור שבמחבת וצ"ע". ומבוארת כוונתו שכיון שכל הפחיתות בריחא היא שאין בכוחה להוציא את הבליעה שבכלי ולהחזירה למה שנאפה עכשיו, א"כ בכגון שנבלע מתחילה איסור בכלי (או בדופן התנור) ע"י ריחא ואח"כ אפה שם קדרה עם מאכל היתר בכה"ג שיש גם זיעה, הרי בכוח הזיעה להוציא את הריחא איסור הבלוע בכלי ולהכניסו חזרה למאכל, והדבר יקשה מלשון הרמ"א שם משמע שהזיעה אוסרת רק אם שני המאכלים הבליעו ע"י זיעה.

ובשו"ת אגרות משה (יו"ד א סי' נט) כתב לדחות את דברי הגרע"א "ומה שהקשה רעק"א דאף בלא הזיע מהאיסור שנאפה ונתבשל ראשון ומההיתר הזיע יאסר דהזיעה מוציאה הבליעת איסור שיש במחבת. נראה לע"ד דכיון שהאיסור לא הזיע שהבליעה שבמחבת הוא רק מריחא אינו כלום דריחא לא נפלט כלל מהכלי לאוכל דהא תירוץ אביי הוא על מתני' דתנור שהסיקו בכמון של תרומה ואפה בו את הפת שהפת מודבק על גופו של התנור הבלוע מריחא ומ"מ לא נאסר. והוא משום דלא נפלט מהכלי להפת כתשובת מ"י שהביא הש"ך כיון שהוא רק בליעת ריחא דאין לומר משום דהוא בלא רוטב דהא מכלי לאוכל יוצא הבלוע אף בלא רוטב כמפורש ברמ"א סי' קה סע' ז וא"כ צריך לומר שבליעת ריח לא נפלט מהכלי וכן משמע מלשון התשובה בסי' ה עיי"ש וא"כ גם ברוטב לא יפליט ולא יועיל כלום מה שקדרת ההיתר הזיעה. ולכן רק בהזיעו שניהם אוסר הרמ"א דבהזיע האיסור הוא איסור ממש שנבלע שזה נפלט אבל עכ"פ כשקדרת ההיתר לא הזיעה לא נאסרה משום דהא לא נגע האוכל בהמחבת והתנור וע"י הזיעה הוא כנגד שאוסר כלי אף אם לא נחשוב הזיעה כרוטב דמכלי יוצא גם בלא רוטב. וגם מסתבר שהוא כרוטב. ותמוה מאד על רעק"א שהקשה ועוד נשאר בצ"ע".

ומבואר דס"ל לאגרות משה שריחא שנבלע בכלי אין בכוחו כלל לאסור ואפילו אם יצא ע"י רוטב ממש אינו כלום לחזור ולאסור, ומוכיח דבריו ממקור הדין בגמ' בע"ז ומלשון התשובות מיומוניות. ממילא רואים אנו גם שאגרות משה סובר כיד יהודה הנ"ל וחולק על החינוך בית יהודה הנ"ל ולדעתו אין כל משמעות לאיסור הכלי ע"י ריחא ואין בכוח הכלי לאסור משהו אחר אפילו ע"י נגיע. [וידי"ג הרב אורן חושנגי שליט"א עוררני לכך שהחזו"א (יו"ד סי' לה ס"ק ב ד"ה בהגר"א) קדם לאגרות משה במש"כ לדחות את דברי רע"א הנ"ל.]

אלא שבשו"ת מנחת יצחק (ח"ה סי' כ ס"ק ב) רמז לקושיית האגרות משה וכתב (שם ס"ק ג-ד) ליישב את דברי הגרע"א. וע"ע בדרכי תשובה (סי' קח ס"ק מו) מה שהביא בזה עיי"ש.

פרק ב |

יסודות והגדרות דיני איסור מחמת זיעה

א. יסוד דין זיעה של איסור – דבר מוסכם על רוב רובם של הפוסקים שזיעה היוצאת מן האיסור אוסרת מאכל או כלי שנבלעה בו (וכן זיעת בשר אוסרת מאכל או כלי חלב וכן להפך)⁴. יש להסתפק אם זיעה של איסור נחשבת כגוף האיסור או כטעם של איסור.
ב. האם זיעה אוסרת מהתורה או מדרבנן – נחלקו הפוסקים בחומרת איסור מחמת זיעה, יש אומרים שזיעה אוסרת מדאורייתא, ויש אומרים שזיעה אוסרת רק מדרבנן.

(א) במשנה מכשירין (פ"ב מ"א) "...זיעת האדם טהורה שנה מים טמאים והזיעה זיעתו טהורה בא במים שאובים והזיע זיעתו טמאה נסתפג ואח"כ הזיע זיעתו טהורה". ועוד במשנה (שם מ"ב) "מרחץ טמאה זיעתה טמאה וטהורה בכי יותן הבריכה שבבית הבית מזיע מחמתה אם טמאה זיעת כל הבית שמחמת הבריכה טמאה".

וכתב בשו"ת הרא"ש (כלל כ סי' כו) "...ששאלת על אלפס חולבת אם יכולין לתת למטה בכירה תחת קדרה של בשר, נ"ל שאסור, ואפילו בדיעבד אם נעשה הייתי אוסר הקדרה, כי הזיע העולה מן האלפס הוא כמו חלב, כדתנן בפ"ב דמכשירין מרחץ טמאה זיעתה טמאה, וטהורה בכי יותן. בריכה שבבית והבית מזיע מחמתה, אם טמאה זיעת כל הבית שמחמתה טמאה. ועוד שנינו התם זיעת האדם טהורה, שנה מים טמאים והזיע זיעתו טהורה, בא במים שאובין והזיע זיעתו טמאה. **מכל הלין שמעינן דזיעה היוצאת מן הדבר חשובה כאותו דבר**. נמצאת זיעת האלפס חולבת היא כחלב, והוה ליה כטיפת חלב שנפלה על קדרה מבחוץ שאוסר הקדרה, ואפילו יש בקדרה ס' כנגד הטפה, כי הטפה אוסרת כל סביבותיה..." מתבאר מדברי הרא"ש שלמד מהמשנה במכשירין שזיעת הדבר היא כמו ממשות הדבר עצמו, וממילא באיסור או בב"ח יאסור, וכ"כ הפרמ"ג (משב"ז סי' צב ס"ק כט) בביאור תשובת הרא"ש, וע"ע לקמן (ס"ק ט) מה שדנו אם הזיעה היא טעם האיסור או עצמות האיסור.

וכן נפסק להלכה בשו"ע (סי' צב סע' ח) "מחבת של חלב שנתנו בכירה תחת קדירה של בשר, הזיעה עולה ונבלע בקדירה ואוסרתה", וכן משמע מרוב הפוסקים שזיעת איסור אוסרת. אמנם בשו"ת משכנות יעקב (יו"ד סי' לד) כתב להוכיח שהריב"ש חולק על הרא"ש וס"ל שאיסור מחמת זיעה שייך רק באיסורי הנאה אך לא באיסורי אכילה, והמשכנות יעקב הביא שם סימוכין לדברי הריב"ש, וכתב המשכנות יעקב שיש לסמוך על שיטת הריב"ש לפחות במקום הפס"מ. [ביסוד הדבר אם לומדים איסור מטומאה עי' מש"כ בזה בשו"ת בית יעקב (סי' נז ד"ה אמנם), שו"ת מהרש"ם (ח"א סי' צב) ושו"ת יביע אומר (ח"ה יו"ד סי' ז ס"ק ב)].
 (ב) עי' מש"כ בזה לקמן (ס"ק ט).

(ג) בגמ' פסחים (כד ב) "א"ר זירא אף אנן נמי תנינא אין סופגין את הארבעים משום ערלה אלא על היוצא מן הזיתים ומן הענבים בלבד ואילו מתותים תאנים ורמונים לא מ"ט לאו משום דלא קאכיל להו דרך הנאתן אמר ליה אביי בשלמא אי אשמעינן פרי גופא דלא קאכיל ליה דרך הנאתו שפיר אלא הכא משום דזיעה בעלמא הוא". ומשמע לכאורה מהגמרא שסיבת הפטור במשקה של תותים ורמונים של ערלה אינה בגלל שהוי שלא כדרך הנאתו אלא שזיעת הפירות

אינה בכלל הפרי עצמו וממילא אין בה איסור תורה של ערלה. וכ"כ הרמב"ם (מאכ"א פ"י הכ"ב) "הטבל והחדש וההקדש וספיחי שביעית והכלאים והערלה משקין היוצאין מפירותיהן אסורים כמותן ואין לוקין עליהן, חוץ מיין ושמן של ערלה ויין של כלאי הכרם שלוקין עליהן כדרך שלוקין על הזיתים ועל הענבים שלהן".

ואמנם בגמ' חולין (קכ ב) למדו מפסוקים שמשקה היוצא מטבל, חדש, הקדש, שביעית, כלאים וערלה הם כמו הפרי. וממה שלמדו לכל הנ"ל מפסוקים יש לתמוה מדוע אינו לוקה אלא על יין ושמן של ערלה וכלאי הכרם. ותיירץ הכס"מ (שם) "הטבל והחדש וכו' אסורים כמותן. ברייתא בפרק העור והרוטב ואע"ג דיליף להו התם מקראי משמע לרבינו דאסמכתא בעלמא וכדתנן בסוף תרומות אין סופגים ארבעים משום ערלה אלא על היוצא מן הזיתים ומן הענבים וה"ה לאינך דמאי שנא", מתבאר מהכס"מ שהרמב"ם מבין שכל הלימודים בסוגיית בחולין הם רק אסמכתאות ואינו אלא מדרבנן. וממילא יש לנו לומר דאם משקין ממש היוצאים מהאיסור אינם אסורים מדאורייתא כ"ש הזיעה היוצאת מהם. וכדבר הזה שאיסור זיעה הוא מדרבנן פסקו (הביאם בשו"ת יביע אומר ח"ה יו"ד סי' ז ס"ק ו) הלח"מ, שו"ת פני"ח, ח"י פנ"ג, מגן האלף והמהרש"ג וכן דעת הנפש חיה (הביאו בדרכי תשובה סי' צב ס"ק קסד).

ואמנם החינוך (מצוה רפד) כתב בנידונינו "ומשקין היוצאין מפירות שהן טבל אסורין כמותן, ומכל מקום, אף על פי שהן אסורין מן התורה אין חיוב המלקות על המשקין אלא על גוף הפירות, חוץ מיין ושמן שלוקין עליהן כדרך שלוקין על הזיתים והענבים, והטעם לפי הדומה מפני שעיקרן של אותן פירות למשקין הוא לבריות". וע"פ דבריו שגם במשקין יש איסור דאורייתא (אלא שלא לוקים עליהם) לא נוכל ללמוד מהנ"ל שאיסור זיעה הוא רק דרבנן ולא דאורייתא. ובשו"ת מנחת יצחק (ח"ז ריש סי' נט וע"ע בח"ה סי' כ ס"ק ג) דייק מלשון שו"ת הרא"ש שזיעה אסורה מדאורייתא, ז"ל המנחת יצחק "הנני לבאר דינו של אלקהול כזה, כי פשיטא לי דאם נעשה מחלב שאסור מה"ת בבשר, גם האלקהול הנעשה מזה אסור מה"ת בבשר, ואם נעשה ממימי חלב האסור רק מדרבנן בבשר, גם האלקהול הזה אסור מדרבנן בבשר, דכן יוצא מדברי תשובת הרא"ש וז"ל בני שיחי' ששאלת על אלפס חולבת אם יכולין לתת למטה בכירה תחת קדירה של בשר, נראה לי שאסור ואפילו בדיעבד ואם נעשה הייתי אסור הקדירה כי הזיעה העולה מן האלפס הוא כמו חלב כדתנן וכו' עכ"ל, וכ"פ בשו"ע עיי"ש, ומשמע מלשונו דהזיעה הוי כמו חלב ממש". ועוד הביא המנחת יצחק (שם) ראייה ממש"כ התו"ח לגבי החומרה בכיסוי של קדרה, ז"ל התו"ח (סי' פה סע' ד) "... כי י"ל טעם המחמירין משום דס"ל דחמיר איסור ע"י ריחא וזיעה מאיסור שהוא ע"י טעם בעצמו...".

וכעין סברא זו כתב גם בשו"ת משאת בנימין (סי' נח) ז"ל "... ששאלת על אלפס חולבת אם יכולין לתת למטה בכירה תחת קדירה של בשר נ"ל שאסור ואפילו בדיעבד אם נעשה הייתי אסור הקדירה שהבל העולה מן האלפס הוא כמו חלב עכ"ל. ונראה דמטעם זה אנו מחמירין בכיסוי הקדרה לאסור אפילו שאינו ב"י ובקדרה על עצמה אנו מתירין כל שאינו בן יומו. וכן שמעתי מהחכם מוהר"ר אליעזר אשכנז שנסאל מהרב הגדול מהר"י קארן נ"ע למה ועל מה מחמירין האשכנזים לאסור הכיסוי אפילו כשאינה ב"י. והשיב לו מאחר שהכיסוי הוא מקבל טעם המאכל על ידי זיעת העשן האיד והוא טעם העיקר והמובחר שבתוך המאכל. ולכן איננו נ"ט לפגם אפילו כשאינו בן יומא...". וכ"כ במנח"י (סי' פה ריש ס"ק כב) שסברת התו"ח והמשאת בנימין אחת היא. וממילא אם איסור מחמת זיעה חמור יותר מאיסור מחמת טעם י"ל שכ"ש שזיעה היא דאורייתא, וכ"כ

ג. חשש זיעה ממאכל יבש – יש מהפוסקים שלדעתם כל החשש לאיסור מחמת זיעה הוא דווקא במאכלים לחים אך במאכלים יבשים אין זיעה. אמנם דעת רוב הפוסקים שגם במאכל יבש ישנה זיעה⁷. יש מהפוסקים שכתבו שכל שיש ספק אם הזיעה המאכל

בדרכי תשובה (סי' צב ס"ק קסד) שאחר שהביא את מחלוקת הנפש חיה והיד אלימלך אם זיעת חלב היא איסור דאורייתא ויש להחמיר בספיקא, או דרבנן ויש להקל בספיקא כתב הדרכי תשובה "ותמהני שלא הביאו מדברי המשאת בנימין והתו"ח שהבאתיו לעיל ולדבריהם בודאי אין שום מקום להקל ח"ו אפילו לצרפו לסניף כל דהו".

וכן דעת הרבה פוסקים שזיעה היוצאת ממשקה האסור מדאורייתא, אסורה גם היא מדאורייתא כמו המשקה עצמו שכ"כ (הביאם בשו"ת יביע אומר שם) בשו"ת חכם צבי ובשו"ת פרי הארץ וכן הכריע בשו"ת מנחת יצחק (שם) וכן דעת היד אלימלך והגנזי יוסף (הביאם בדרכי תשובה שם) ומדברי הדרכי תשובה (שם) משמע שאפילו אין לצרף שיטת המקילים לסניף.

ד) כתב בתשובת מימוניות (מאכ"א סי' ה) "היכא דאפו על הכירה פשטיד"א וכפו עליה מחבת של ברזל או של חרס שקורין פלדוני"ר ושוב אפו תחתיו פלדון"ן בלא ליבון או להפך, השיב ר"י ב"ר שמואל מדנפי"ר להיתר כי לא מצינו פטום וריחא מילתא בכלי שיחזור ויפטם גם לדברי הפוסקים ריחא מילתא היא ואפילו אם הכלי בת יומא רק שלא יגע ממש שאז יש לחוש שבלע הכלי מה שפלטת הפשטיד"א ואע"פ שנראית העיסה יבשה חיישינן ששוב יבשה מן החום... אבל משום ריחא לא אמרי' פטם הכלי ושוב חוזר הכלי ומפטם. ואפילו נגע בכלי כשחוזר ואופה תחתיו היה ראוי להתיר דכיון שהוא מעט וגם כח האור מייבש הו"ל כדגים שעלו בקערה דשרי בדיעבד והו"ל פליטה המועטת כנ"ט בר נ"ט. ובטיחת התנור באליה דאסרינן למיכל ריפתא אפילו במילחא התם יש הרבה ואיכא ממשו של איסור, ומשום ריחא לא אסרינן למיכל במילחא כדאיתא פרק כיצד צולין. ובפת שנאפת עם פלדון"ן לא מחמרינן בפת כיון שהתנור גדול אף כשנחמיר בפשטיד"א ופלדון"ן ואפילו נגע פת במעט אין כח לעבור בכולו לאסור דהוי כדגים שעלו בקערה וריחא לאו מילתא אמרי' ככה"ג בתנור גדול...". מבואר מדברי התשובות מימוניות בשם ר"י ב"ר שמואל מדנפי"ר שכל שבישלו תחת המחבת בזה אחר זה מותר ואין לחוש לריחא אלא בנתבשלו יחד. לכאורה יש להקשות דאף שאין בדבר לאסור משום ריחא, אך מדוע לא נחשוש לזיעה שנבלעה במחבת ואח"כ עוברת מהמחבת לתבשיל השני שנאפה אח"כ תחתיה. וכן הקשה בתו"ח (סי' לה סע' ו) "וצ"ע דמהי שנא מכיסוי שעל קדרה שאוסר" ותירץ התו"ח "ואפשר לומר דהואיל והנאפה תחתיו היא יבש אינו מעלה זיעה כמו קדרה ולכן לא קיבל רק ריחא בעלמא שאין בו ממש". והיינו שמחמרים מחמת זיעה רק בתבשילים שאינם יבשים וזיעתם מרובה.

ואמנם במנח"י (ס"ק כא) הקשה על דברי התו"ח ממש"כ הטור בהל' פסח (סי' תנא) לגבי חררה (שהיא דבר יבש) "כסוי של ברזל שמשמין אותו על חררה שנאפת על הכירה י"א שאפילו הגעלה אינו צריך כיון שאינו עשוי אלא לכסות ואין החררה נוגעת בו ונ"ל שצריך ליבון כי ברוב פעמים נוגעת בו ועוד שהוא מזיע מהבל החררה שתחתיו". ותירץ המנח"י שבכיסוי החררה, המדובר הוא שהשתמש בו משך כל השנה פעמים רבות והצטבר משך השנה כמות זיעה שתאסור, אך בנ"ד מיירי בשימוש חד פעמי וזיעה של דבר יבש היא מועטת שאין בה בכדי לאסור. ועוד תירץ המנח"י ששם מיירי לעניין להצריך ליבון לכתחילה ואילו כאן מיירי לעניין דיעבד. ועוד תירץ המנח"י ששם מיירי לעניין חמץ בפסח שאוסר אפילו במשהו. ונלמד מג' התירוצים של המנח"י שגם למאכל יבש יש זיעה אלא שהיא בכמות מועטת שאין בה בכדי לאסור באופן רגיל. [ועי' שם

יש להקל במאכלים יבשים¹. מאכל שבתחילת אפייתו הוא לח ובמהלך האפייה מתייבש, נחשב כמאכל לח ולדעת כולם שייך בו זיעה².

בדברי הגרי"מ שטרן שליט"א (קובץ קהילות יעקב סיון תשע"ד עמ' קמח) שהעיקר כתירוץ לחלק בין לכתחילה לדיעבד והביא שכן מוכח מהמשך לשונו של התשובות מימוניות ושכ"כ גם הפרמ"ג שלכתחילה אין להתיר גם בזה אחר זה.³

היד יהודה (הביאו בדרכי תשובה סי' קח ס"ק ג) ושו"ת בית היוצר (יו"ד סי' כ) כתבו בתירוץ קושיית המנח"י מדין חררה, שהחילוק הוא בין מכסה על הכלי עצמו שאז אפילו מיעוט הזיעה מחמת המאכל היבש נבלע בכיסוי, אך בכיסוי שהוא גבוה מהכלי של המאכל היבש איננו חוששים בסתמא לזיעה ורק אם ראינו שהיה הרבה זיעה והגיע למעלה והתחיל הכיסוי להזיע אנו אוסרים. ואמנם נראה שגם לפי דבריהם כל הדיון הוא במאכל יבש (כחררה או פשטידא) אך במאכל שיש בו רטיבות לכו"ע חיישינן לזיעה ועי' כעין זה בשו"ת מנחת יצחק (ח"ה סי' כ ס"ק ו) ובשו"ת שרגא המאיר (ח"א סי' לז ס"ק א ד"ה אבל).

ולמעשה מצאנו מחלוקת גדולה בין הפוסקים אם שייך זיעה במאכל יבש או רק במאכל לח וכמו שהביאו בארוכה בדרכי תשובה (סי' צב ס"ק קסד) ובשו"ת יביע אומר (ח"ה יו"ד סי' ז ס"ק ד-ה) והעולה מדבריהם שם שאף שדעת שו"ת משאת משה, שו"ת משכנות הרועים, הגרש"ק והפת"ש שרק במשקין אומרים שזעתן כמותן אך באוכלין לא אומרים זאת, ובגנזי יוסף כתב שזיעת אוכלין אסורה מדרבנן (ורק זיעת משקין היא מדאורייתא).

אמנם דעת רוב הפוסקים שגם במאכלים יבשים שייך זיעה (אלא שהיא לעיתים מועטת יותר) וכן משמע בטור, שו"ע, מג"א, מנח"י, שו"ת שו"מ, שו"ת בית שלמה (יו"ד סו"ס קסב), ערוך השלחן ושו"ת צור יעקב וכן נטיית דעתו של הלבושי מרדכי (יו"ד מה"ק סי' כג וע"ע מה"ת סי' מג ובמהדורה רביעית סי' פד). וע"ע בפרמ"ג (או"ח סי' תנא א"א ס"ק ל ובהנהגות הוראת או"ה סדר ב אות לז) ובדרכי תשובה (סי' קכא ס"ק פד).

ה) בשו"ת אגרות משה (יו"ד א סי' מ) כתב להקל במאכל יבש ממש אם יש ספק אם הזיעה (אך בודאי הזיעה אין להקל) ז"ל "והנה אם לא נתבשל בתנור קדרות בדבר לח אלא שאפו או בשלו דברים יבשים שהם אוכלין בלא משקין איתא בפמ"ג בהקדמה לאו"ח בהנהגות השואל עם הנשאל דזיעת אוכלין אינו אוסר ובחלב מהותך נמי מצדד להיתר שאין זיעתו אוסר ע"פ הרמב"ם דבפ"ז מטומ"א אבל כתב בלשון אפשר משמע שמסתפק לדינא והובא גם בפת"ש בלשון אפשר אבל ביבש ממש משמע שלא מסתפק כלל ומתיר ברור וא"כ באפו ובשלו רק דברים יבשים יש להתיר לדידיה בזה אחר זה אף בהזיעה. ומ"מ למעשה בודאי הזיעה יש להחמיר אבל בסתמא אין לחוש לשמא הזיעה בדברים יבשים ומותר בסתמא בזה אחר זה".⁴ [עי' בשו"ת בית היוצר (שם) במש"כ בעניין הראיה מהרמב"ם בטומ"א אם מוכח משם שס"ל שאין זיעה במאכל יבש]. ועו"כ בשו"ת אגרות משה (שם סוס" נ"ט) "ומסתבר שבאפיה אין לחוש לזיעה אלא לבשול קדרה מגולה". גם ביד יהודה (הביאו בדרכי תשובה סי' קח ס"ק מט) כתב שבמאכל יבש לא חוששים בסתמא שהזיעה. וכן בשו"ת מנחת יצחק (שם) כתב שמדברי התו"ח מוכח שלא חוששים בסתמא לזיעה במאכל יבש (אא"כ ראינו בהדיא שהזיעה), וע"ע בשו"ת שיח נחום (סי' מז) שכתב שהמציאות משתנה מתנור לתנור ויבדוק זאת כמה פעמים ואם רואה שאין זיעה לא צריך לחשוש מכאן והילך. (ו) כתב בשו"ת תשובות והנהגות (ח"א סי' תל) שאם אופה דבר יבש אך בתחילת האפיה יש בו רוטב ורק אח"כ הופך ליבש חשיב כמשקה ולכו"ע מוציא זיעה האוסרת.

ד. **האם חוששים בסתמא לזיעה** – יש מהפוסקים שדעתם שאיננו חוששים בכל מקרה לזיעה ורק אם ראינו בעינינו שהמאכל הזיעה הוא אוסר, ויש מהפוסקים שלדעתם אין להקל בזה אלא במאכל יבש אך במאכל לח אנו חוששים בכל מקרה שהזיעה המאכל. בתנורים שלנו שהם סתומים לגמרי מוסכם הדבר שיש לחשוש בסתמא לזיעה.¹

ה. **נ"ט בר נ"ט בבליעה הבאה על ידי זיעה** – היתר נ"ט בר נ"ט שייך בבליע הבאה ע"י

ז) הרמ"א כתב (סי' קח סע' א) "אבל בזה אחר זה אין לחוש אא"כ הזיע המחבת משניהם דאז אסור אפילו בזה אחר זה אם היו שניהם מגולין דהוי ככיסוי של קדרה" וממ"ש הרמ"א "אא"כ הזיע" משמע שבסתמא אין חוששים לזיעה, ויש לבאר באיזו מציאות אומר הרמ"א שא"צ בסתמא לחשוש לזיעה.

בשו"ת אגרות משה (יו"ד א סי' מ וע"ע שם סו"ס נט) הבין מלשון הרמ"א שבכל מקרה איננו חוששים לזיעה אא"כ ראינו בהדיא שהזיעה ז"ל "ולכן אם היה זיעה אין להתיר לבשל תבשיל בשר ותבשיל חלב מגולין אף בזה אחר זה לזמן מרובה. אבל מסופקני אם חוששין בסתמא לזיעה דלשון הרמ"א בסי' קח סע' א שכתב בזה אחר זה אין לחוש אא"כ הזיע המחבת משניהם דאז אסור אפילו בזה אחר זה אם היו שניהן מגולין, משמע דבסתמא אין לחוש לזיעה אא"כ ידוע דהזיע משניהם". [ואמנם העיר האגרות משה שבתנורים סתומים שלנו יש לכאורה לחוש יותר דז"ל האגרות משה "אבל אפשר דבתנורים אלו שסתומים בגג וכותלים ודאי מזיע או שיותר נוטה שיזיע. ולכן יש להחמיר למעשה שלא לבשל בהתנור קדירות מגולות. ובדיעבד כיון שהוא ספק אין לאסור אם היה אחר המעל"ע דהבליעה היא נטל"פ ומצד חשש שמא נפל מהזיעה שבעין איזה טפות הוא יותר מס' לפי המסתבר יותר וכיון שהוא רק ספק איכא ס"ס שמא לא היה זיעה כלל ואף אם היה זיעה שמא נפלו רק טפות שאיכא ס' נגדם כהמסתבר" והיינו שבתנורים סתומים ידון יש לחוש לכתחילה שבסתמא כן הייתה בליעה ורק בדיעבד יש לצרף ספק זה לס"ס].

בבד"ש (סי' קח ביאורים עמ' נד ד"ה אלא אם) חלק על האגרות משה וכתב שמה שמשמע ברמ"א שבסתמא לא חוששים לזיעה היינו משום שמיירי בצלי או אפיה אך בתבשיל עם נוזל לא מיירי הרמ"א ובהו דאי חיישינן לזיעה. וראיתי שבדבריו כיון לכעין דברי שו"ת מנחת יצחק שכתב (ח"ה סי' כ ס"ק ו) "דאף דנאמר דצריך דוקא שנודע דהזיעו שניהם, אבל בסתם לא חיישינן לזיעה בדבר יבש כדמוכח מהתו"ח הנ"ל, וכמ"ש הפוסקים, מ"מ בנד"ד אופים ומבשלים דברים המזיעים הרבה, כנודע מהמציאות, וא"כ יש לחוש משום הנ"ל".

[ויש להביא בזה מה שהבאנו לעיל (ס"ק ד) מהתו"ח שרצה לחלק בזיעה בין תבשיל לח לתבשיל יבש ובמנח"י (סי' לה ס"ק כא) הקשה עליו מדברי הטור לגבי כיסוי הברזל שמשמין אותו ע"ג החררה שחיישינן שם לזיעה מחמת החררה, ותירץ שם המנח"י שלוש תירוצים, ומשני התירוצים הראשונים משמע באמת שמעיקר הדין לא חיישינן בסתמא לזיעה ביבש ורק במה שהשתמש בו פעמים רבות (לפי תירוץ א') או דווקא לעניין לכתחילה (לפי תירוץ ב') חיישינן בסתמא לזיעה במאכל יבש. אמנם לפי תירוץ ג' בכל מאכל יבש יש זיעה אלא שהוא בכמות מועטת ולכן איננו חוששים בסתמא אא"כ מדובר באיסור משהו כחמץ בפסח].

לענ"ד אפשר שיש לבאר ביאור נוסף והוא שדווקא לעניין בזה אחר זה שראינו לעיל (פ"א סע' טו) בריחא שהוא יותר קל, ה"ה לזיעה שבזה אחר זה הוא יותר קל מזיעת איסור שנבלע בהיתר או מזיעת חלב שנבלע בבשר כתב הרמ"א שאין לחוש בסתמא, אך אם לא היה מדובר בזה אחר זה היה לנו לחוש.

זיעה כמו ששייך בבליעת טעם^ח.

ו. **כיצד משערים שישים כנגד הזיעה** – קדירת חלב שבלעה זיעת בשר (או להפך) יש לשער שישים בקדירת החלב ובחלב שבתוכה כנגד כל הבשר ממנו הגיע הזיעה, אך אין צורך לשער גם כנגד הכלי בו מצוי הבשר. אמנם במקרה שעלתה זיעת איסור ונבלעה בכלי שיש בו מאכל היתר, יש מהפוסקים שדעתם שצריך לשער שישים גם כנגד הכלי שבו מתבשל האיסור, ויש שדעתם שדי לשער שישים כנגד האיסור עצמו (ואין צריך לשער גם כנגד הכלי)^ט.

ח) הפרמ"ג (סי' צב משב"ז ס"ק כט) כתב שאף שלגבי עירווי מכלי בשר לכלי חלב אנו אומרים שאוסר ולא מתירים משום נ"ט בר נ"ט, היינו משום ששם ניצוק חיבור (וממילא לא שייך נ"ט בר נ"ט) אך בבא מחמת זיעה לא חשיב חיבור ושייך דין נ"ט בר נ"ט. לכן המבשל מים בכלי של חלב בין יומו ויש מעליו כלי של בשר, לא נאסר כלי הבשר משום דהוי נ"ט בר נ"ט, אך אם התחתון הוא כלי הבלוע מאיסור ובישל בו מים אוסר הוא את כלי ההיתר שמעליו (שהרי באיסור אין להתיר משום נ"ט בר נ"ט).

וכן מוכח מדברי המחצה"ש (סי' צג ש"ך ס"ק ד סוד"ה דשמא), שו"ת רב פעלים (ח"ג או"ח ריש סי' יג), שו"ת הר צבי (יו"ד סי' פד ד"ה ובעיקר) ושו"ת ויען יוסף (או"ח סי' רפב ד"ה ויד ליישב) שהיתר נ"ט בר נ"ט שייך גם בזיעה. וע"ע בשו"ת להורות נתן (ח"א סי' לג ס"ק ד).

ט) כתב בתו"ח (סי' נו סע' ח) "...ולכן נראה דאם היה ששים בקדירה של בשר כנגד חלב שהוא למטה בכלי שרי דלא גרע מאלו נפל על הקדירה דמשערין בשישים כמו שכתבתי לעיל... ועי' באו"ה הארוך (סי' לא סע' יט). וכ"כ ע"פ זה בפרמ"ג (סי' צב משב"ז סוף ס"ק כט) "ואם יש ס' בעליונה נגד החלב שבתחתונה התבשיל מותר והקדירה אסורה כמו נפלה נגד הרוטב עיין בתו"ח שם כל זה פשוט". ומבואר שמשערים ס' בעליונה (עם תכולתה) כנגד החלב שנמצא בקדירה התחתונה (שממנה עולה הזיעה) ואז התבשיל מותר והקדירה אסורה, וכ"כ בהגהות רע"א (סי' צב ס"ק לב). ואמנם הפרמ"ג שם ממשיך ומקשה "אך הדבר הקשה עלי הוא דאם יש ס' נגד חלב שבמחבת שרי ולא בעינן נגד כל הבלוע שבמחבת" ומתרץ הפרמ"ג "שוב ראיתי שאין קושיא דבלוע הוה נ"ט בר נ"ט דהיתרא ואין הכי נמי באיסורא צריך לשער נגד כל הכלי התחתונה וכדאמרן" והיינו דס"ל לפרמ"ג שגם הטעם הבלוע במחבת נפלט ע"י הזיעה לכלי שמעליה ומה שלא מחמירים לשער גם כנגד הטעם הבלוע במחבת משום שהוא נ"ט בר נ"ט, וממילא במחבת הבלוע מאיסור נצטרך לשער גם כנגד הבלוע בה.

בהגהות רעק"א (ס"ק לד) הקשה על הפרמ"ג "במחכ"ת כיון דיש ס' נגד כל החלב מה צריך יותר, וכי חתיכה או משקין שבולעים איסור צריך ס' נגד החתיכה ונגד הבלע, אלא כיון דאיכא ס' נגד כל החתיכה מהני, דס"ס אין כאן איסור יותר מגוף החתיכה בכולו וה"נ הכא, ופשוט" ומבואר דס"ל שא"צ לשער כנגד המחבת כיון שמה שבלוע במחבת אינו אלא חלק מהחלב שנתבשל בה מעיקרא וממילא א"א שיהיה כאן יותר חלב ממה שהיה מעיקרא. [ובעניות דעתי לא זכיתי להבין קושיית הגרע"א שהרי בפשטות הפרמ"ג לא דיבר על שיעור המחבת מצד החלב שבלעה עכשיו אלא כיון שמיידי במחבת חלבית ממילא בד"כ היא בלוע מחלב גם קודם לכן ולגבי בלע זה הקשה הפרמ"ג מדוע אין משערים כנגדו. ואולי י"ל בדוחק שכיון שקיי"ל שסתם כלים אינן בן יומן ממילא ס"ל לרע"א שא"א לומר שהפרמ"ג מיידי בבלע שהיה קודם לכן דאל"כ היה לו לכתוב שמיידי במחבת שהיא בת יומא מבישול חלב שקודם לכן].

ז. **שיעור חום הזיעה שאוסרת** – אין זיעת איסור אוסרת את ההיתר שנגעה בו (או זיעת חלב את הבשר שנגעה בו או להיפך), אלא אם כן הזיעה חיממה את קדירת מאכל ההיתר לכדי חום יד סולדת, ואז המאכל היתר שבתוכה נאסר. ואם הזיעה עצמה בחום של יד סולדת, אך קדירת ההיתר לא התחממה לכדי יד סולדת, הקדרה נאסרה, אך מאכל ההיתר שבתוכה לא נאסר.

גם החו"ד (סי' צב ס"ק כו) חלק על הפרמ"ג אך מטעם אחר, והוא שאע"פ שיש טעם חלב (או איסור) במחבת הרי שזיעה נפלטת רק מהחלב ולא מהטעם שבלוע במחבת, וממילא א"צ לשער כנגד הטעם הבלוע במחבת ואפילו כנגד טעם איסור הבלוע במחבת א"צ לשער. ואמנם בשו"ת לבושי מרדכי (יו"ד מה"ק סי' כג) כתב שדעת האחרונים להחמיר כמו הפרמ"ג (ובמחבת הבלועה מאיסור להצריך לשער גם כנגד המחבת).

החו"ד (שם) הקשה שכיון שמיידי שהקדרה שלמעלה היא צוננת ממילא י"ל שהזיעה הבאה אליה היא רק כעירווי מכ"ר ואינו מבליע אלא כדי קליפה ומדוע אנו משערים ששים בכל הקדירה כנגד כל החלב, ותירץ החו"ד "וצ"ל דכיון דהזיעה מסבבת כל הקדירה והוא רותח, הוי כאילו כולו בתוך הרוטב" (ועיי"ש מש"כ לפי זה לגבי דין כף שנתחבה בחלקה לתוך קדירה המעלה זיעה).

וע"ע בדרכי תשובה (סי' צב סוף ס"ק קעג) במש"כ בשם הזכרון אברהם והמגדים חדשים. [יש לעורר בכל הנ"ל שברור לפוסקים שאנו משערים כנגד כל החלב שהיה במחבת ולא מקזזים כלל את כמות החלב שנסארה במחבת (ומשערים רק כנגד החלב שנחסר מהמחבת מחמת הבישול). ממילא צ"ל שזיעה נחשבת כטעם של איסור (בו אנו אומרים שמשערים כנגד כל האיסור דלא ידעינן כמה נפיק מינה) ולא כגוף האיסור (בו אנו מחשבים כמה חיסר). ויש להוכיח כנ"ל מעוד מקומות כמו ממש"כ הפוסקים דין נ"ט בר נ"ט בזיעה, וממש"כ לקמן (ס"ק יט) בשם הגרש"ק בהיתר זיעה מטעם שנבלע ע"י זיעה עיי"ש, וכן עוד ראיות.

אמנם יש לעורר בזה ממה שהפרמ"ג (משב"ז סי' צב ס"ק כט) כתב "דע דהרא"ש בתשובה הוכיח דזיעה כממש ממכשירין" ומשמע לכאורה שהזיעה היא גוף האיסור ולא רק טעם של איסור, וראיתי גם בכנה"ג (סי' צב הגב"י ס"ק ע) שכתב על תשובת הרא"ש "שכל משאו ומתנו שם הוא להוכיח דהזיעה הוי כגוף האיסור עצמו". אך אפשר שיש לדחות וכוונתם שהוא איסור גמור מדאורייתא אך משום שטעם כעיקר דאורייתא ולא משום שהזיעה היא עצמות האיסור, וכ"נ להוכיח ממה שהפרמ"ג עצמו שם שו"ט בדין נ"ט בר נ"ט ביחס לזיעה והרי אם הזיעה הייתה ממשות האיסור ולא טעם האיסור לא שייך בזה נ"ט בר נ"ט. ומצאתי בשו"ת בית היוצר (יו"ד סו"ס כ) שנראה לו שזיעה נחשב רק טעם קלוש, וע"ע בשו"ת בית שלמה (יו"ד סי' קסב), שו"ת הר צבי (יו"ד סי' פד) ושו"ת שבט הלוי (ח"י סי' קכב ד"ה ואומר) ואכמ"ל.]

י) כתב בשו"ת תרומת הדשן (ח"ב סי' קג וע"ע בלקט יושר ח"ב עמ' 1) "מחבת של חלב תחת הקדירה של בשר שכתב הרא"ש הזיעה עולה ואוסר, כמה שיעור הרחקה... ההוא דכתב הרא"ש במחבת של חלב, נראה השיעור שאם אין היד סולדת בו בקדירה של בשר מחמת הזיעה, אפילו אם היה הזיעה עולה אפילו שעה אחת אפילו שתים, אין איסור בדבר, אם לא שהקדירה רותחת בפני עצמה. ותדע שכן מנהג פשוט שתולים בשר לייבש למעלה מן הכירה שמבשלין עליה חלב תדיר, אע"פ שהזיעה עולה מן התבשיל של חלב, הואיל ואין היד סולדת בבשר מחמת חום אותה זיעה אינה אוסרת, כמו שראיתי בהגה"ה ביש איסור והיתר, שהזיעה אוסרת ומייתי ראייה ממחבת מכשירין...". מתבאר מדבריו שע"מ שהזיעה תאסור את הקדירה שמעליה צריך שהקדירה שמעליה

ח. הדין כשהזיעה קרה והקדרה שמעליה רותחת – במקרה שזיעת האיסור (או זיעת בשר הנבלעת בכלי חלב או להיפך) צוננת אך קדירת ההיתר שאליה מגיעה הזיעה היא רותחת בחום של יד סולדת דעת רוב הפוסקים שהזיעה נבלעת בכלי הרותח ואוסרת

תתחמם לחום יד סולדת מחמת הזיעה שעולה אליה.

והנה דברי תרומת הדשן הנ"ל הובאו בב"י (סי' צב סע' ח) ובדרכי משה (סי' צב ס"ק ט) איברא דכתב השו"ע (סי' צב סע' ח) "מחבת של חלב שנתנו בכירה תחת קדירה של בשר, הזיעה עולה ונבלע בקדירה, ואוסרתה" והוסיף הרמ"א "וכל זה מיירי שהמחבת מגולה והזיעה עולה מן המאכל עצמו לקדירה שעליה, וגם מיירי שהוא בקרוב כ"כ שהיד"ס בזיעה במקום שנוגע בקדירה. אבל אם אין היד"ס בזיעה, הכל שרי...". ונלמד מדברי הרמ"א שכל שהזיעה אינה בחום של יד סולדת במקום קליטתה אינה אוסרת, וכ"כ בפרמ"ג (סי' צב משב"ז ס"ק כט) שאם היד סולדת בזיעה אסור. ולכאורה צ"ע שהרי מדברי הרמ"א משמע שדי במה שהזיעה עצמה תהיה בחום יד סולדת במקום המפגש עם הקדרה ואילו בתרומת הדשן כתוב שצריך שהקדרה בעצמה תגיע לחום יד סולדת מחמת הזיעה (ולא די במה שהזיעה בעצמה בחום יד סולדת), וכן משמע כדברינו בהגהות ערך לחם למהריק"ש (על השו"ע שם) שכתב "ושיעור הרחקה כל שאין היד סולדת בו בקדירה של בשר". וראיתי שזכינו לכוון בזה גם לדברי שו"ת הב"ח (החדשות סי' כד) שכתב "...בבשר שתלוי למעלה אם הוא בנמוך ותלוי ע"ג התבשילין ממש בענין שמחמת חום זיעה של התבשילין היד סולדת בבשר הבשר אסור", וכ"כ כדברינו בערוך השלחן (סי' צב סע' נד) עיי"ש. וכן מצאתי בשו"ת באר משה (דאנושעווסקי יו"ד סי' כו) שכתב "וגם מלשון מהרא"י משמע דבעינן שיהיה יד סולדת בקדרה של בשר מחמת הזיעה ולא סגי ליה גם שהזיעה בעצמותה במקום שנוגעת בהקדרה יד סולדת בהזיעה רק כל שאין בכחה לעשות להקדרה רותחת אין אוסר להקדרה, ואמאי הא לכל הפחות היה צריך לאסור הקדרה בעצמה מפני שדבר רותח נפל עליה כדון חם על גבי צונן שאוסר כדי קליפה, אלא מדלא כתב המהרא"י הכי, משמע דפשיטא ליה שכל שאין בכחה של הזיעה להרתח הקדרה של בשר שיהיה היד סולדת בה אין נחשבת כלל וכמי שאינו דמי" וע"ע מש"כ שם (בד"ה לכן) ביאור מחודש לדברי מהרא"י עיי"ש.

ומצאתי ביד יהודה (פה"א סי' צב ס"ק נה סוד"ה וגם, פה"ק ס"ק עב וע"ע ס"ק ס) שנידרש לשאלתנו וכתב "ובתרומת הדשן על מה ששאלו אותו כמה שיעור הרחקה בזה, השיב, נראה השיעור שאם אין היד סולדת בקדירה של בשר מחמת הזיעה עולה כו' אין איסור בדבר אם לא שהקדירה רותחת בפני עצמה ותדע שכן מנהג פשוט שתולין בשר לייבש כו' הואיל ואין הי"ס בבשר מחמת חום אותה זיעה אינו אוסרת עכ"ל. הנה לא כתב היד סולדת בזיעה עצמו, אלא בקדירה מחמת הזיעה. גם מסתמא כן הוא דכשהיד סולדת שם בהזיעה ממילא מתחמם נמי הקדירה והבשר, וכן העתיקו בדרכי משה בזה הלשון. אך בתו"ח שם וכן ברמ"א כאן שינה וכתב שהיד סולדת בזיעה במקום שנוגע בקדירה, וי"ל נמי משום דכל שהיד סולדת בהזיעה שם מסתמא מרותחת הקדירה ג"כ. וכ"כ הלבוש כאן וז"ל בד"א כשהקדירה קרובה כ"כ למחבת עד שהיד סולדת בזיעה היוצא ממנו ומחממת את הקדירה עכ"ל. ומבואר בדבריו דדוקא כשנתחמם הקדירה ג"כ מחמת זה, וע"כ משום דאם לא כן היה עכ"פ התבשיל שבה מותר...". מבואר שהסיק בזה ביד יהודה שיש נפק"מ בדבר שאם הקדירה נתחממה לכדי יד סולדת מחמת חום הזיעה אזי כל מה שבקדירה נאסר, אך אם הקדרה לא הגיעה ליד סולדת אלא רק הזיעה הגיעה ליד סולדת ממילא רק הקדרה עצמה נאסרה ולא מה שבתוכה.

את המאכל היתר שבתוכו. ויש מהפוסקים שכתב שאין הזיעה נבלעת בקדרה הרוחת, ויש שכתב שרק קדירת ההיתר נאסרה אך המאכל שבתוכה לא נאסר. ויש מהפוסקים שחילק בזה שכלי רותח ריק נאסר מחמת הזיעה הקרה שמגיע אליו, אך כלי רותח מלא שעולה ממנו זיעה אינו נאסר מחמת הזיעה הקרה שמגיע אליו.¹

יא) כתב בשו"ת הרא"ש (כלל כ סי' כו) לגבי הקדרה שמעל המחבת "...אמנם צריך לידע אם קדרה רותחת מקבלת זיעה, דשמה חום הרתיחה שבה מעכבתה מלקבל הזיעה, והכא יש לחוש שהאלפס שתחתיה מבטלת ומונעת רתיחת העליונה". רואים אנו שהרא"ש הסתפק אם יש בחום הקדרה בכדי למנוע את בליעת הזיעה לתוכה.

ואמנם התרומת הדשן (שם) כתב בתוך דבריו "נראה השיעור שאם אין היד סולדת בו בקדירה של בשר מחמת הזיעה, אפילו אם היה הזיעה עולה אפילו שעה אחת אפילו שתיים, אין איסור בדבר, **אם לא שהקדירה רותחת בפני עצמה**..." ומבואר מדבריו שגם אם הזיעה עצמה אינה רותחת אפשר שהזיעה תאסור בכגון שהקדירה שלמעלה רותחת (ומחמת רתיחתה היא בולעת את הזיעה שמגיעה אליה) והיינו שחום הקדרה לא רק שאינו מונע את הבליעה אלא הוא עצמו הגורם לבליעה.

והנה אמת שבחידושי הגהות (סי' צב ס"ק ה) כתב בשם הכנה"ג להעיר על תרומת הדשן "תמוה לי כלפיי לייא דהא כתב הרא"ש בתשובותיו שם ז"ל אמנם צריך לידע אם קדירה רותחת מקבלת זיעה דשמה חום הרתיחה מעכבתו מלקבל הזיעה וכו' הרי דהרא"ש מצדד להתיר יותר כשהקדירה רותחת וסתמא קאמר דמשמע אפילו יד סולדת בו משום דרותחת אינה מקבלת הזיעה והיאך החליט מהרא"י להחמיר ולאסור ואפשר לומר דה"ק כשאין הקדרה רותחת ואין היד סולדת בזה פשיטא לן דמותר דמזה לא מיירי הרא"ש כלל אם לא שהקדרה רותחת בזה יש להסתפק אי מקבלת זיעה כדלעיל". וע"ע בשו"ת מהרש"ם (ח"ג סי' רח סוד"ה ע"ד שאלתו) שצירף את ספיקו של הרא"ש לשאר צדדי היתר.

ועוד מצאנו לערוך השלחן שתפס לעיקר להקל ע"פ דברי הרא"ש הנ"ל וחילק בין קדרה עליונה ריקה חמה (שכן בולעת) ובין קדרה עליונה חמה מלאה שהתבשיל שבתוכה רותח ומעלה זיעה, שאז מתוך טרדתה בפליטת הזיעה של התבשיל שבתוכה, אינה קולטת את הזיעה שבאה אליה מהתחתונה. (ואם התבשיל שבעליונה מכוסה ואין הזיעה יכולה לעלות אזי הקדרה העליונה כן תבלע את הזיעה שמהתחתונה), ז"ל ערוך השלחן (סי' צב סע' נה) "והנה בדין זיעה מתברר לנו ממשנה דמכשירין... דדווקא כשהעליון אין בו תבשיל חם דאם יש בו ג"כ תבשיל חם שזיעה עולה ממנו ג"כ אין הזיעה של התחתון פועל בו והכי תנן התם המערה מחם לחם ומצונן לצונן ומחם לצונן טהור מצונן לחם טמא ופי' הרמב"ם לפי שעמוד המשקה אשר יקרא נצוק יתחמם בהיות קצהו בכלי החם הטמא וכו' עכ"ל הרי מבורר... מדקאמרה מחם לחם טהור ופירשו מטעם שכיון שהעליון חם אין פעולת התחתון ניכר בו ע"ש [וכ"כ הרע"ב ותו"ט ע"ש ומוכח להדיא כדברינו ולפ"ז... אם העליון חם אין הזיעה פועלת ומ"ש הבי"ש בשם מהרא"י **הכוונה קדירה בלא משקה או כשהיא מכוסה ובתשובת הרא"ש כלל כ דין כו מפורש כן** ומה שהקשה בחידושי הגהות בטור שם ל"ק כלל לפמ"ש ע"ש ודו"ק"]. ובשו"ת באר משה (הנ"ל סו"ס כו) כתב מכוח כל הנ"ל לבאר אחרת בדברי המהרא"י עיי"ש.

אמנם הנראה בדברי רוב הפוסקים שלא התחשבו בספיקו של הרא"ש כטעם לקולא וכמש"כ בשו"ת בית שלמה (יו"ד סי' קסב) ז"ל "הנה בתשובה שכתבתי זה כביר לק' ראהטין הרגשתי

בדברי הרא"ש ומוהרל"ח הנ"ל וכתבתי דאין לסמוך ע"ז להקל כיון דהרא"ש עצמו מספקא ליה וכתב בלשון שמא" וממשיך שם ומבאר שספיקו של הרא"ש הוא ספק חסרון ידיע ולדעת רוב הפוסקים אפילו אינו מצטרף לס"ס. וע"ע כעין זה בדברי הגרי"מ שטרן שליט"א (קובץ קהילות יעקב סיון תשע"ד עמ' קמח ד"ה והנה מקור).

ובאמת הפוסקים כתבו שהזיעה הקרה שמהמחבת נבלעת בקדירה החמה שמעליה, ולא כתבו להקל מחמת חום הקדירה (וגם לא חילקו כחילוקו של ערוך השלחן), שכ"כ הלבוש (סי' צב סע' ח) אבל כשהקדירה חם בפני עצמו אפילו אין היד סולדת בזיעה, הקדירה אסורה, שכיון שהוא חם בפני עצמו הזיעה נכנס לתוכו, וכ"כ המנח"י (סי' נו ס"ק כז, פרמ"ג (סי' צב משב"ז ס"ק כט וע"ע בסי' צג שפד"ע ס"ק ד בשם המשאת בנימין ובסי' צד משב"ז ס"ק א ד"ה ודע ובאו"ח א"א סי' תנא ס"ק מד), חו"ד (סי' צב ביאורים ס"ק כו וחי' ס"ק ל), חמודי דניאל (הביאו דרכי תשובה סי' צב ס"ק קעג), הגרע"א (סי' צב ס"ק לג ובאו"ח סי' תנא ס"ק כב), הגהות זר זהב (סי' צב סע' ח), דרכי תשובה (שם) ובשו"ת אגרות משה (יו"ד א סי' מ) לאסור את התבשיל שבקדירה בכה"ג שזיעה קרה והקדירה רותחת. וע"ע בשו"ת באר משה (דאנושעווסקי יו"ד סי' כו ד"ה מ"מ) שכתב ג"כ להחמיר כשהזיעה הקרה והקדירה למעלה רותחת אלא שכתב שבמקרה כזה א"צ ס' כנגד כל החלב שבמחבת אלא די שישער באומד כמה חלב העלתה הזיעה וישער ס' כנגדו.

[נלענ"ד שאפשר שיש לבאר כוונת הרא"ש ע"פ מש"כ לקמן (ס"ק יד וס"ק יז) שאם חום התנור גדול הוא שורף את הזיעה ואינה אוסרת, וי"א שדין זה נכון אפילו בהיסק חוץ בשביל למנוע בליעת פנים, ואפשר שלזה נתכוון הרא"ש במש"כ שהחום מונע מהזיעה להיבלע וצ"ע, וע"ע בשו"ת להורות נתן (ח"ז סי' סב ס"ק ד).]

ואמנם החגורת שמואל (על הלבוש שם ס"ק מז) והדרכי תשובה (סי' צב ס"ק קעג) כתבו שאם הקדירה שלמעלה רותחת אך לא מחמת האש עצמה הוי כחם לתוך צונן (ומשמע שאוסר רק כדי קליפה), וכן בשו"ת לבושי מרדכי (יו"ד מה"ק סי' כג ד"ה והנה בדין) כתב שהכרעת האחרונים לאסור הקדירה ולהתיר התבשיל וציין לדברי הדרכי תשובה הנ"ל, ומשמע כוונתו ג"כ בכה"ג שהקדירה חמה אך לא מחמת האש שאז מכריעים כהחגורת שמואל והדרכי תשובה.

איברא דהנה השו"ע לא נחית כלל לשאלה מהו שיעור החום לאסור מחמת זיעה, אמנם הרמ"א כן נחית לזה שכתב שאוסר דווקא בכה"ג שהזיעה בחום יד סולדת, וממילא צ"ע מדוע לא כתב הרמ"א שה"ה לאסור כשהזיעה קרה והקדירה שמעליה רותחת. וביד יהודה (שם ד"ה אך עדיין ובפה"ק ס"ק עב) כתב להוכיח מזה דס"ל לרמ"א שאם הזיעה קרה אין לאסור אפילו אם הקדירה שלמעלה רותחת, וסיים בזה היד יהודה "ומ"מ אף הרוצה להחמיר נראה דאין לאסור בזה זולת הקדירה ולא מה שבתוכה". ובביאור טעם הדברים יש להביא מש"כ בשו"ת באר משה (שם ד"ה והנה) "אפשר לומר ולדון קולא בזה דאמתי נחשב זיעה כממשו של דבר רק כשהזיעה עולה מדבר הרוחת והיא רותחת עד שהיד סולדת בהזיעה אבל כל שאין היד סולדת בהזיעה אין נחשבת הזיעה לאסור וכמו שמצינו במכשירין פ"ה לענין טומאה שם במשנה י' שדווקא זיעה העולה מחם נחשבת זיעה חשובה לטמא העליון שמערין ממנה לתתון אבל מצונן לצונן אין מטמא להעליון הגם ששם הדין שגם אם שניהם חמין התחתון והעליון ג"כ טהור, ורק במקום שהתחתון חם והעליון צונן טמא, ואילו הכא קאסרינן גם אם שניהן חמין, מ"מ הא זה ידעינן מהתם שזיעת חם הוא חזק יותר מזיעת צונן, וא"כ אפשר לומר שזיעת צונן לא נחשב לאסור הקדירה שלמעלה גם שהקדירה היא מרותחת בעצמותה". ומצאתי לכאורה תנא דמסייע ליד

ט. הדין כשהזיעה קרה והקדרה שמעליה רותחת, הדין בתנורים שלנו – לדעת רוב הפוסקים (הנ"ל סעיף ח) בתנורים המצויים בימנו אף זיעה שאינה רותחת העולה בתוכם אוסרת, שהרי דפנות התנור רותחים ובלעיים מחמת חומם את הזיעה²¹.

י. חשש לזיעה בתנור פתוח – שלא כמו באיסור ריחא (עיין לעיל פרק א סעיף י), הרי שבאיסור מחמת זיעה דעת רוב הפוסקים שגם אם התנור פתוח, או בקדרת היתר התלויה מעל הגז ומתחתיה מתחממת קדירת איסור על גבי הגז ומעלה זיעה (וכן במציאות של זיעה העולה במקום פתוח מקדרת בשר לקדרת חלב או להפך), הזיעה אוסרת. אלא שיש מגדולי הפוסקים שכתבו שבתנור פתוח או כל מציאות אחרת שיש אפשרות לזיעה ללכת למקום אחר ולא לכיוון קדירת ההיתר, אזי בכל מקרה שיש ספק לגבי בליעת הזיעה בהיתר (כגון ספק אם עלתה זיעה מאיסור, או ספק אם הייתה חום יד סולדת וכדומה) יש להקל. ויש מהפוסקים שכתב שלא לחוש לזיעה במקרה של תנור שאינו סתום²².

יהודה והוא המג"א בהלכות פסח (סי' תנא סוף ס"ק מד) שמדבריו משמע שאין להחמיר לאסור את התבשיל אם הזיעה קרה, ובהגהות רע"א (סי' תנא ס"ק כב) העיר על דברי המג"א "לענ"ד הא הכסוי למעלה חם והזיעה נתחמם".

והנה היד יהודה הוכיח כדבריו מלשון הדרכי משה, אמנם בדרכי תשובה (שם) האריך לדחות דברי היד יהודה ושמוכרחים לומר שיש ט"ס בדרכי משה ושאיין להקל בזה, וע"ע בזר זהב שם שג"כ נטה לומר שיש ט"ס בלשון הדרכי משה.

(ב) יש לדון בתנורים המצויים אצלנו שמצד אחד המרחק בין התבשיל לגג התנור הוא גדול, אך מאידך הגג והדפנות חמים מאוד וממילא אפילו אם נאמר שהזיעה אינה בחום יד סולדת (מה שלכאורה אינו נכון במציאות) עדיין י"ל שהזיעה נבלעת מחמת חום הגג והדפנות, וממילא אין סמך מנידון דידן להקל מחמת מה שהזיעה אינה יד סולדת (חוץ משיטת היד יהודה שמקל בזה כנ"ל). וכ"כ בשו"ת אגרות משה (שם) "דמה שכתב בטעם א' משום שרב המרחק בין הקדרה להכותלים, ודאי אין לסמוך ע"ז דאף אם נמדוד שהוא נמוך מהגג ורחוק מהכותלים באופן שלא היה שם היד"ס בהזיעה שהוזכר ברמ"א סי' צב סע' ח שאין אוסר קדירת הבשר שעליה, הא שייך זה רק כשהקדירה העליונה אינה רותחת שאפשר הוא מש"כ הרמ"א שלא יהיה היד"ס בהזיעה אבל בתנורי הגעז הרי הגג והכותלים כולם חמים מאד והזיעה שמגעת שם אף אם לא היה היד"ס מצד הזיעה בעצמה הרי נעשה בכאן כשמגעת בהגג והכותלים רותח שהיד"ס. ועי' ברעק"א בשם מהרא"י שאם הקדירה רותחת נאסרה אף אם לא היה היד"ס בזיעה וכן איתא בפמ"ג במשבצות עיי"ש והכא הרי הם חמים כדכתבתי. ולומר שהוא גבוה ורחוקים כ"כ עד שאין מגיע לשם זיעה כלל לא מסתבר ולא ידוע לנו מדה בזה".

(ג) לגבי ריחא ראינו (פ"א סע' י) שאם התנור פתוח מועיל הדבר שלא נחשוש לריחא, אמנם לגבי זיעה לא מועיל דבר זה, וכמו שמוכח מדין נקניק שתלוי מעל קדרת החלב שכתבו התרומת הדשן (שם) והרמ"א (שם) להתיר רק משום שאין הזיעה בחום יד סולדת, והרי אם במקום פתוח אין לחוש לזיעה, היה לנו להתיר מטעם זה (ואפילו אם היד סולדת בזיעה).

ואמנם בשו"ת ב"ח החדשות (סי' כד) כתב בנ"ד "בשר יבש שתלאוהו בבית גוי בחדר שאופין בו לחם תמיד ושם מבשלין הגויים והזיעה עולה... והזהרת אותם שלא יהא נעשה כן מהיום והלאה אלא שבקשת דעתי על מה שנעשה כבר אי שרי אי לאו. תשובה כבר נודע מ"ש הרא"ש בזה

בתשובה והביאו ביו"ד סוף סי' צב מחבת של חלב שנתנו בכירה תחת קדירה של בשר והזיע עולה ונבלע בקדירה ואוסר עכ"ל. ונראה דמיירי בכירה שלהם שעשוין קדירה ושופתין על פי קדירה דהתם ודאי כיון דהמחבת היא למטה בחלל הכירה וקדירה של בשר על פי הכירה אין מקום לזיעה להתפשט לצדדים וא"כ בעלות הזיעה בא אל הקדירה ואוסרתה ולפיכך לא נתן הרא"ש ז"ל שום גבול אלא כתב בסתם ונבלע בקדירה ואוסרתה אבל בנ"ד שהחדר רחב ומבשלין ע"פ התנור בכירה שלנו דאין לה חלל דהמקום מגולה והזיעה מתפשט גם לצדדין אע"פ שעולה ג"כ למעלה אין לנו לומר שנבלע בודאי בבשר שתלה למעלה ואין לנו לאסור הבשר מפני אותה זיעה וגדולה מזו קי"ל בדין בשר שחוטא שצלאו עם בשר נבילה דבתנורים מגולים שלנו שפיהם סתומים אין לחוש לריח כ"ש בכה"ג ואין השחוטא עם הנבילה בתנור אחד אלא בחדר אחד דפשיטא דאין הנבילה אוסרת השחוטא כן נ"ל להלכה אלא שמהרא"י בכתביו פסק ופירש אהיה דתשובת הרא"ש דאינו אוסר אא"כ היד סולדת בו בקדירה של בשר מחמת הזיעה וכתב שכן המנהג פשוט שתולין בשר לייבש למעלה מן הכירה שמבשלין עליה חלב תדיר אע"פ שהזיעה עולה מן תבשיל של חלב הואיל ואין היד סולדת בבשר מחמת חום אותה זיעה עכ"ל נראה שמפרש תשובת הרא"ש דאיירי בכירה שלנו ואפ"ה אוסר הקדירה של בשר ולכן פירש דאיירי שהיד סולדת בו וצריך ליישב לפ"ז הא דק"ל בתנורים שלנו כשהן פתוחין אין הנבילה אוסרת השחוטא היינו דוקא כשנצלו בתנור זה אצל זה אבל היכי שהשחוטא תלוי למעלה והנבלה למטה וחום זיעה של נבילה עולה ונוגע בשחוטא שהיא תלויה עליו למעלה חמיר טפי ואוסר כשהיד סולדת בו ולדבריו אנו שומעין אע"פ שאין ראייה לו מן התלמוד, וכן פסק מהר"ם איסרל"ש סוף סי' צב ביו"ד ולפ"ז צריך לעיין בבשר שתלוי למעלה אם הוא בנמוך ותלוי ע"ג התבשילין ממש בענין שמחמת חום זיעה של התבשילין היד סולדת בבשר הבשר אסור ואם אין היד סולדת בו או אפילו ספק אם היד סולדת בו אין לאוסרו מספק מאחר שאפילו ודאי יד סולדת בו שרי מדינא לדעתינו כדפר' הלכך מספק אין לאסרו אא"כ היד סולדת בו בודאי". מתבאר מדבריו דס"ל לב"ח לעיקר דינא דאין איסור מחמת זיעה אלא בתנור סגור שכל הזיעה עולה לקדרה שמעליה, אמנם לדינא חושש הב"ח לדברי התרומת הדשן ואינו סומך על סברת עצמו להקל אלא בכה"ג שיש ספק אם היד סולדת בקדרה או המאכל שלמעלה. בהגהות רע"א (סי' צב ס"ק לג) כתב ע"פ דברי תשובות הב"ח הנ"ל שאם יש ספק אם היד סולדת בזיעה יש להקל, וכתב רע"א שאם מדובר שהמחבת התחתונה מכוונת ממש כנגד הקדרה שמעליה בכה"ג שאין לזיעה אפשרות להתפשט למקום אחר יש לאסור גם בספק יד סולדת, וע"ע בדרכי תשובה (סי' צב ס"ק קעד).

איברא דמצאנו מהאחרונים שפסקו כסברת הב"ח (גם כשודאי היד סולדת בזיעה) דז"ל הערוך השלחן (סי' צב סע' נה) "והנה בדין זיעה מתברר לנו ממשנה דמכשירין דלא שייך זיעה אלא במקום המוקף ולא במקום גלוי כמו בכירה שהקדירה התחתונה נתונה בה ועליה עומד העליונה ועולה הזיעה סביב סביב שאין לה מקום לצאת אבל במקום גלוי כבתנורים שלנו שיש אויר הזיעה עולה באויר ואינו אוסר הקדרה הסמוך לו... ולפ"ז אצלנו שהבישול במקומות הגלויים אין הזיעה אוסרת כלל והוי כנפסק הקילוח כמובן וגם אם העליון חם אין הזיעה פועלת ומ"ש הב"י בשם מהרא"י הכוונה קדירה בלא משקה או כשהיא מכוסה ובתשובת הרא"ש... מפורש כן...". ואמנם לא נתבאר לגמרי לדעת ערוך השלחן כמה צריך שיהיה התנור פתוח ע"מ שלא לחוש לזיעה, דמתחילת דבריו משמע שרק עם העליונה ממש מעל התחתונה ואין שום אויר סביב חיישינן לזיעה, אמנם מסיום דבריו משמע שדווקא אצלנו שמבשלים בכיריים גלויים לגמרי ואין דפנות

יא. האם חום התנור שורף את הזיעה – במקרה שהיסק התנור הוא מבפנים כתבו הפוסקים שחום התנור מכשיר את התנור מהאיסור שנבלע בו. אמנם במקרה שהיסק התנור מבחוץ נחלקו הפוסקים, יש אומרים שאין חום התנור מועיל להכשיר את התנור מהבלוע בו. ויש הסוברים שבתנורי מתכת גם היסק חוץ מועיל להתיר¹.

כלל לא חיישינו לזיעה.

והנה בשו"ת אגרות משה (שם) הסביר מדוע לחוש לזיעה בתנורי גז ובתוך דבריו כתב "וטעם הב' שהתנורים יש להם פתח בצד יציאת העשן אף שאני לא ראיתי תנורים של געז שיהיה להם פתח להוציא עשן, עכ"פ אף אלו שיש להם פתח קטן מן הצד אף לאיסור ריחא לא יועיל עי' בש"ך סי' קח ס"ק ג. וכ"ש לענין זיעה שלענין הגג ודאי אינו כלום דאף אם יהיה גג לבד למעלה בלא כותלים כלל נמי יש לאסור מצד הזיעה אם היד סולדת בזיעה או שהגג שלמעלה הוא חם. ואף לענין הכותלים שגם להם באה זיעה כשהגיעה עד הגג ואין לה מקום למעלה מתפשט גם עד הכותלים, דכן יש למילף ממכשירי פ"ב מ"ב דכל זיעת המרחץ טמאה שהוא אף בכותלים וכן בסיפא שם זיעת כל הבית שמחמת הברכה טמאה, וממשנה זו הוא מקור דין הזיעה עיין בפמ"ג שם בשם הרא"ש בתשובה ובבהגר"א ס"ק לט, נמי לא תצא כל הזיעה מהפתח קטן אם לא שיהיה פתוח לגמרי בצד אחד וראיה שבסתם מרחץ ובית יש גם פתחים פתוחים ומ"מ יש זיעה וראיה שבסתם מרחץ ובית יש גם פתחים פתוחים ומ"מ יש זיעה". ומשמע ממ"כ "נמי לא תצא כל הזיעה מהפתח קטן אם לא שיהיה פתוח לגמרי בצד אחד וראיה שבסתם מרחץ ובית יש גם פתחים פתוחים ומ"מ יש זיעה" שאם יש פתחים (כעין חלונות וכד') בדפנות אינו נחשב פתוח ורק אם באחד הצדדים אין דופן כלל נחשב פתוח לענין שלא נחשוש לזיעה.

יד) בשו"ת שאילת יעב"ץ (ח"א סי' צג) דן בשאלה "אם יש צד איסור להחם בתנורים הכפולים מאכלי בשר וחלב בזה אחר זה" והביא "שיש חוככים להחמיר מטעם שלפעמים יש לכלוך בשולי כלי הראשון או נשפך מעט מרק בתנור (ואף על פי שחום התנור שורפו ומייבשו) נשאר רושם ויש לחוש שמן הרושם יבלע שולי כלי השני". ומתחילה ביאר היעב"ץ מדוע אין לחוש שנאסרה הקדרה מחמת הרושם שנשאר על קרקעית התנור ושכ"ש שאין לאסור את התבשיל, והביא סמך לדבריו מדברי הט"ז (בסי' צז) ומעוד פוסקים.

ואחר זאת כתב היעב"ץ "אכן... מפני שיש לחוש שיחממו עליה איזה מאכל קשה כמו פלאדן וקיכלך בלי הפסק כלי יע"ש, לכן אודיע לאהובי שבתנור שבביתי שהוא של חרס, אני נמנע מלהחם בו מאכלי חלב אחר שכבר נשתמשו בו בחמום מאכלי בשר. ולא מחמת שיש לחוש לבליעת המאכל של חלב מבשר, שזהו טעות מוחלט בודאי כמ"ש כל הפוסקים ראשונים ואחרונים הושוו בכך, שאין כאן חשש איסור לגמרי... אבל טעם המניעה מזה הוא משום הרחקה הראויה שלא לבוא לידי מכשול שאם נתיר להחם עם כלי יבואו וישימו גם מאכלים בלי כלי, וכה"ג ודאי בלע תנור ומבלע, דשל חרס אינו יוצא מידי דופיו, והרחקות כאלו מצינו רבות בטור יו"ד בסי' הנ"ל ואין להאריך. מיהא בדיעבד לית דין צריך בשש דשרי. מ"מ ודאי שאינה אלא חומרא והרחקה בעלמא, ואפילו לכתחלה בשעת הדחק והצורך קצת". והיינו שאע"פ שיש מציאות רגילה להחם ללא חשש איסור (בתוך כלי) בכל זאת נהג להחמיר ולאוסרו שמא יבוא להחם במציאות בה יש איסור (ללא כלי) ואעפ"כ בדיעבד או במקום צורך לא החמיר בזה.

אלא שהוסיף היעב"ץ "איברא בתנורי ברזל דיכחו חומרא יתירה היא, כיון שמיד התנור מתלבן ע"י היסק, והוא הכשרו אפילו נשפך עליו דבר לח, כ"ש שאינו אלא ספק. ואעפ"כ אם ירצה אדם

להחמיר על עצמו אף בזה שיחוש שיושיבו שם מאכל בלא כלי תיכף אחר שנשפך שם דבר האוסרו וקודם שיתלבן ע"י חום גדול אין לתופסו על כך. אבל לא לאסור המאכל והכלי למי שעשה כן, שהוא חסיד שוטה ומאבד ממונן של ישראל בחנם. והני מילי דיש מקום להרחקה כנזכר היכא דרגילין לתתם בתנור גם מאכלים שיש בהן שומן בלי הפסק כלי כנזכר, אבל לא אי רגילי בהכי לגמרי אין מקום כלל להרחקה. ותדע שהרי מעשים בכל יום שמבשלין בשר בתנור וכיריים שמבשלין שם חלב וכן להיפך באין מונע, אע"פ שא"א שלא נשפך שם מהתבשיל מאומה, מעולם לא עלה על הדעת לאסור הבשר, וכל אלה דברים פשוטים כמעט לא ניתנו להכתב...". ומבואר מדברי היעב"ץ שבתנורי ברזל ששמים בהם מאכלים בתוך כלים אין צריך להחמיר כיון שהם מכשירים את עצמם מיד אפילו אם נשפך עליהם ממשות של דבר לח, אך מאידך מי שמחמיר בזה (אם יש חשש שמא יבואו לשים בתנור גם מאכל שומני ללא כלי) אינו מן המתמיהים, אמנם בדיעבד אין להחמיר בזה כלל.

והנה במה שלמדנו מדברי השאלת יעבץ שתנורי מתכת כפולים מכשירים את עצמם יש לעיין אם הדבר מוסכם וכן באילו תנורי מתכת אנו אומרים זאת. שהנה בשו"ת מהרש"ם (ח"ג סי' רח) דן לגבי תנור שהיסקו מבחוץ אם מותר לבשל בתנור בשר ואח"כ חלב בתוך מעל"ע, וכתב שלכתחילה הדבר אסור אך בדיעבד יש לסמוך על השאלת היעב"ץ ולומר שהתנור מלבן את עצמו מחמת חומו (וצירף שם עוד כמה טעמים להקל בדיעבד). ומתבאר שם במהרש"ם שהתנורים שהתיר בהם השאלת יעבץ (לכתחילה ולדעת המהרש"ם רק בדיעבד) הם תנורים שהיסקם מבחוץ.

בפרמ"ג (או"ח א"א סי' תנא ס"ק מד) נסתפק בדין שימוש בקדירת פסח בתנור שנשתמש בו קודם לכן לחמץ, אם יש לחוש מחמת זיעת החמץ שתבלע בקדירה של פסח. ובשו"ת אבן יקרה (ח"ג סי' יח) כתב ביחס לדברי הפרמ"ג "אולם לענ"ד נראה ברור כל ספקו של הפרמ"ג הוא רק בתנורים שבתנורי בית החורף שהסקן מבחוץ אבל בהיסקו מבפנים אין שום מקום לחוש לזיעה, שהזיעה שעולה הם מן המאכל נשרפת טרם נבלעה בעליונו של תנור. שכל שהתנור חם אפילו בעת שהוא גרוף דינו כאש עצמו כמבואר ברש"י פסחים ז"ל שם וחום התנור תולדות אש הוא ואם תתן בו בגד תשרף ונעשה פחם ואש עכ"ל. וא"כ איך יעלה על הדעת לחוש שם לזיעה, האם כל בליעה אף אחר שהיא נבלעת בכלי חום האש שורפה והוא תורת הליבון, ק"ו אם הזיעה טרם נבלעה ז"ב מאד... ואם באנו לזה הא אין לספק הזה של הפרמ"ג מקום לחול רק בתנור של לבנים דדינו ככלי חרס, משא"כ בנידון שלפנינו דמיירי במתכת הא במתכת פסקינן דחם מקצתו חם כולו, וא"כ הא אין חילוק בין הוסק מבפנים או מבחוץ דהא גם במקום שלא הוסק חומו כמו בצד שהוסק וממילא שאין לחוש לזיעה, וכל הדברים ברורים ת"ל ודו"ק". נלמד מדברי האבן יקרה שכל החשש לזיעה הוא דווקא בתנור שאינו ממתכת והיסקו מבחוץ, אך אם הוא ממתכת אפילו היסקו מבחוץ אין איסור מחמת הזיעה כיון שחום התנור חוזר ומכשיר את התנור. וכן אם מדובר בתנור מחרס וכד' והיסקו מבפנים אין לאסור מחמת הזיעה כיון שחום ההסק שורף את הזיעה קודם שנבלעת בדופני התנור.

ואמנם בשו"ת חלק"י (יו"ד סי' כג) הקשה על מש"כ האבן יקרה להתיר משום שהתנור מתכת מכשיר את עצמו ז"ל "וראיתי באבן יקרה ח"ג ג"כ שאלה כזו, ומביא פרמ"ג או"ח תנא לאסור אף בדיעבד... ומסיים, אולם לפע"ד שכל ספיקו של הפמ"ג רק בתנורים שהיסקו מבחוץ, אבל בהיסקו בפנים אין לחוש לזיעה, כיון שתיכף נשרפת טרם נבלעה בעליונו של תנור... א"כ בנ"ד

דמיירי במתכת (לא בשל לבנים) הא במתכת פסקינן דחם מקצתו חם כלו, וא"כ הא אין חילוק בין היסק מבפנים, דהא גם במקום שלא הוסק חומו כמו בצד שהוסק, וממילא שאין לחוש לזיעה עכ"ל אבן יקרה. ודבריו תמוהין מאד, דהא דין מפורש בסי' קכא בכלי מתכת אע"פ שחם מקצתו חם כלו אבל לענין הכשרו עד שיכשיר כלו... בין לענין ליבון, ועיי"ש בש"ך וט"ז ובמג"א תנא ס"ק כ"ד, ולדעת כולם פשיטא דפשיטא דאם השימוש היה בצד זה והליבון מצד האחר, דלא מהני הא דחם מקצתו חם כלו לענין הכשר של צד השימוש, וזה ברור ופשוט".

מבואר מהחלק"י שחולק על מש"כ האבן יקרה להתיר בתנור מתכת אפילו אין הסיקו מבחוץ, וטעמו של החלק"י שהרי לגבי ליבון קיי"ל שצריך ללבן דווקא מהצד שבלע ולא מהצד השני (אמנם במש"כ האבן יקרה להתיר במקרה שהיסקו מבפנים משום שנשרף קודם שנבלע נראה שאין החלקת יעקב חולק).

ומש"כ החלק"י שהיסק חוץ לא מועיל להכשיר בליעת פנים, כ"כ בפרמ"ג (או"ח א"א ס"ק מד) וכ"כ בשו"ת מנחת יצחק (ח"ה סי' כ ס"ק יב) בשם הבית שלמה שהיסק חוץ לא מועיל לבליעת פנים ואפילו לא בהיתרא בלע.

ואמנם בשו"ת שאילת יעב"ץ הנ"ל כתב שהתנורים מכשירים את עצמם ולא חילק בין היסק פנים להיסק חוץ. ובשו"ת מהרש"ם (ח"ג סי' רח ד"ה ע"ד שאלתו) ביאר בשיטת השאילת יעב"ץ "ובשאילת יעב"ץ שם מוכח דמיקל בזה גם בתנורי ברזל כפולים והיינו ברייערין ואייבאלך ברזל וס"ל דההיסק מועיל שלא יאסר כלל דבשעת בליעתו מתלבן מיד ודוקא אם נאסר מקודם צריך אח"כ ליבון כדינו ע"ש היטב שכן נראה כוונתו" ומבואר שהבין בשאילת יעב"ץ שמחלק בין מקרה שכעת בא להיאסר שבזה מועיל היסק חוץ שלא יבלע מחלקו הפנימי ולא יאסר, ובין מקרה שנאסר כבר קודם לכן וכעת בא להכשירו שבזה לא מהני היסק חוץ לבליעת פנים.

ובשו"ת מראה יחזקאל (סי' כד) כתב בנידון שאלתנו "והנה כל זה לענין חרס אבל לענין מתכות נראה לפי ענ"ד ברור דודאי מועיל בו היסק בחוץ כמו בפנים והיינו אם מתלבן כ"כ עד שיהיו נצוצות ניתזין גם מצד השני, ויפה דבר מעלתו בזה לפי מ"ש הש"ך דהליבון אינו אלא לכלות האיסור ולא להפליט אם כן מה לי ליבון בפנים או בחוץ כיון דבין כך ובין כך יכלה האיסור, וכן משמע מלשון הטור שכתב גבי כוביא דכיון שאין נותנין האש בפנים אינו מפליט החמץ הבלוע בו, שמעינן מינה דבשל מתכות דעינינו רואות שהאור שולט בו מעבר לעבר באופן שנצוצות ניתזין גם מצד השני מתלבן היטב ושרי... אמנם כל זה לענין תנור או קדרה של מתכות וכמו"כ לענין הפחים עצמם בתנורים הללו שאנו דנין עליהם דהדין דין אמת שמועיל היסק בחוץ כמו בפנים" ועיי"ש בהמשך דבריו שכתב שמקומות שאין האש שולט מבחוץ אין להקל, ועי' מה שעיר על דבריו בשו"ת מהרש"ם (שם). ומבואר שדעת המראה יחזקאל שאם האש שולטת מבחוץ מועיל הדבר אף להכשיר בליעת פנים (ומוכח מלשון השאלה שם שהיתרו אפילו בבלוע מאיסור ולא כמש"כ המהרש"ם בדעת השאילת יעב"ץ שמהני רק למנוע בליעה וכנ"ל).

ובשו"ת מנחת יצחק (שם) הביא שגם המגן האלף והיד יהודה כתבו שבמתכת יש להקל שהיסק חוץ מכשיר בליעת פנים, וע"ע במנחת יצחק (שם ס"ק יז) שהביא להקל בזה בשם קונטרס קלח של אזור כיון שרוב שימושו הוא בבשר עוף שאיסורו מדרבנן. וע"ע במש"כ בשו"ת בית היוצר (יו"ד סי' כ) בשם היד אפרים.

ובשו"ת מהרש"ם (שם) מסיק שאין לסמוך לכתחילה על היסק חוץ להכשרת בליעת פנים, ורק לענין צירוף יש לסמוך על שיטה זו, וכ"נ מדברי שו"ת צור יעקב (סי' סח) ובשו"ת שרגא המאיר

ב. האם חום התנור שורף את הזיעה, הדין בתנורים שלנו – רוב התנורים המצויים בימנו הם תנורי מתכת והיסקם מבחוץ, ממילא בהם תהיה שייכת המחלוקת הנ"ל, שיש אומרים שמועיל להם היסק חוץ להכשירם ויש אומרים שאף בעשויים ממתכת אין מועיל היסק חוץ להכשירם¹¹.

(ח"א סי' לז ס"ק א ד"ה ובשו"ת מהרש"ם) שמצרפים דעת הסוברים שהיסק חוץ מועיל לשאר ספיקות וצירופים (אך אין די בטעם זה בפני עצמו ע"מ להתיר).

טו) בתנורים המצויים בימנו בד"כ גופי החימום אינם גלויים (היסק פנים) אלא מכוסים בדופן המתכת הפנימית של התנור (ורק גוף החימום של ה"גריל" הוא הגלוי) וממילא נחשב הדבר כהיסק חוץ לצורך הכשרת בליעת פנים.

וממילא יש לנו לתלות זאת במחלוקת דלעיל, שלדעת הפרמ"ג לא יועיל היסק חוץ להכשיר את בליעת הפנים של התנור, וכן נקטו לדינא הבית שלמה והחלק"י, וכן המהרש"ם והצור יעקב לא רצו להקל בזה אלא אם יש צירופים נוספים.

לעומת זאת לדעת האבן יקרה, מראה יחזקאל, מגן האלף והיד יהודה ההיסק חוץ של גופי החימום של התנור מועיל להכשיר את מה שבלע בחלקו הפנימי. ולפי מה שביאר המהרש"ם בדעת השאלת יעב"ץ נראה שבנ"ד לפחות לגבי בישול ואפיית חלב ובשר בזה אחר זה יסכים גם השאלת מיעב"ץ להקל.

מצאנו בשו"ת יביע אומר (שם ס"ק ז) שכתב שאם מסיק את התנור כרבע שעה או יותר בין אפיה לאפיה יש להחשיבו כליבון ובצירוף מה שמדובר במאכלים יבשים שלדעת המשאת משה וסיעתו וכן בעוד צירופים יש להתיר לכתחילה ז"ל "ויש לצרף עוד סניף חשוב להתיר, מה שרגילים להסיק את התנור כרבע שעה או שליש שעה לפני כל אפיה ובישול, וחום התנור יוכל לשרוף בנקל חוט או קש הבא במגע עם התנור, וא"כ אף אם נשאר משהו מהזיעה וההבל, אש אוכלתו, כלה ענן וילך, ולא ישאר ממנו מאומה. (וכה"ג כ' האבן יקרה ח"ג הנ"ל, שע"י חום האש שבתנור כשהיסקו מבפנים אין לחוש לזיעה כלל). ואפילו להרמ"א בדרכי משה דס"ל דתנור חמץ שהסיקו והכשירו צריך לחזור ולהסיקו לאפות בו מצה ולא סגי בהיסק אחד, ודלא כמהרי"ב בתשובה דס"ל שבאותו היסק שמסיק התנור ומכוין להכשירו דיו, וכ"כ הרמ"א בהגה שם, שטוב וישר לחזור ולהסיקו לצורך האפיה ולא יעשה הכל בהיסק אחד ע"כ. הרי כתב המג"א שם והא דעושיין בבשר וחלב הכל בהיסק אחד, בחמץ החמירו יותר ע"ש. נמצא דהכא לכו"ע היסק אחד עולה לכאן ולכאן. וגם הרמ"א בהגה כתב זאת בלשון טוב וישר ואינו לעיכובא, וכמ"ש החק"י ושאר אחרונים. ואע"ג דההיסק של התנור בנ"ד אינו מגיע לכדי שיהיו ניצוצות ניתזין ממנו, בהיתרא בלע לא בעינן ליבון גמור כזה וכמבואר בב"י ובשו"ע... וא"כ ה"נ דהיתרא בלע יש להכשירו ע"י ההיסק, דכבולעו כך פולטו. וגדולה מזו כ' בארחות חיים לגבי הרחת של חמץ, שי"ל שאם יחממנה בתוך התנור הרבה די לו בזה, דכבולעו כך פולטו... ובנ"ד דלכ"ע חשיב היתרא בלע יש להקל בודאי ע"י ההיסק של התנור. וכמ"ש כיו"ב בשאלת יעב"ץ ח"א שנשאל אודות תנורים כפולים אם מותר לחמם בהם מאכלי בשר ומאכלי חלב בזה אחר זה, כי יש שחוככים להחמיר פן נשפך מעט מרק בתנור, ואע"פ שחום האש שבתנור שורפו ומייבשו, נשאר רושם, ויש לחוש שיבלע בשולי הכלי השני. והשיב, שאין לחוש לזה כלל, כיון שאין כאן איסור בעין רק רושם בעלמא, וכבר התיר בכיו"ב הט"ז, במעשה שבא לידו שהושיבו קדרה של בשר על המקום שאפו בו פלאדין של גבינה, ופסק להתיר, אע"פ שבלע התנור הרבה מהשומן בעין של הפלאדין. (וכן הסכימו האחרונים, הכנה"ג,

יג. האם צריך היסק מיוחד לצורך הכשרת התנור – לעיל כתבנו שבחלק מהמיקרים היסק התנור מונע מהזיעה להיבלע בדפנות התנור ואף מכשיר את התנור מהבליעות שהיו בו קודם לכן, ומשמעות הפוסקים שבבשר וחלב או בסתם איסורים אין צורך להסיק במיוחד את התנור על מנת להכשירו, אלא ההיסק שעושה לצורך אפיית היתר הוא עצמו מכשיר את התנור. אמנם במקרה שבא לאפות מצה בתנור חמץ טוב וישר שיסיק את התנור היסק בפני עצמו (כשהתנור ריק) על מנת להכשירו, קודם שיאפה בו מצה¹².

והפר"ח, והמנח"י, ועוד). ועכ"פ בתנורים אלה בודאי שחומרא יתירה היא להחמיר בזה, שהתנור מתלבן מיד ע"י ההיסק, והוא עצמו הכשרו, אפילו נשפך עליו דבר לח בודאי, ומכ"ש שאינו אלא ספק. ע"כ. ודון מינה לנ"ד שההיסק שעושים לתנור אח"כ ומכוונים להכשירו שורף כל שארית הזיעה, ולא ישר ממנה שריד ופליט. ודמי למ"ש בע"ז גבי כמון של תרומה, שאני התם דמקלא קלי איסורא. וכן בקדש חזיתיה להגאון מהרש"ם בתשובה שנשאל על מנהג העולם שנהגו לאפות ולבשל מאכלי חלב בתנורי ברזל, והזיעה עולה למעלה, ואח"כ בתוך מעל"ע מבשלים בתוכם תבשילי בשר. וכתב, שאמנם אין להקל בזה לכתחילה, ומ"מ בדיעבד יש לצדד כמה צדדים להקל. וכמ"ש בשו"ת שאלת יעב"ץ שהתנור מתלבן כרגע ע"י ההיסק, ואף שבנ"ד היסקו מבחוץ וכו'. ויש לצרף ג"כ ספקו של הרא"ש בתשובה, שבעוד הקדרה רותחת אינה בולעת הזיעה, והובא בהגהת מהר"ח... ושכן מצא בשו"ת טוטו"ד תליתאה שפסק להקל בנ"ד משום שהנאסר ע"י זיעה אינו חוזר ואוסר ע"י זיעה. ואף שבמחכ"ת דבריו תמוהים... אבל עכ"פ הסכים שם להקל, והטעמים הנ"ל יותר נכונים. וסיים המהרש"ם: ואף שבבית שלמה מחמיר, התאמצתי למצוא היתר כיון שהעולם נוהגים להקל. ע"כ. ואפשר דבנ"ד שהכל מיני אוכלים יש מקום להתיר אף לכתחילה ע"פ צירוף דעת המשאת משה וסיעתו דס"ל שאין דין זיעה באוכלים. וכמ"ש ג"כ בתשו' בית היוצר הנ"ל.

ואמנם בשו"ת אגרות משה (יו"ד א סו"ס נט) כתב "וגם נראה דכשהאש למעלה אין לחוש לזיעה אף בקדרות מגולות שהוא נשרף עוד קודם שתגיע הזיעה להתנור". ומשמע שדווקא כשיש גופי חימום גלויים למעלה (היסק פנים) ס"ל שמהני לומר שנשרפה הזיעה קודם שנבלעה.

טז) כתב הדרכי משה (או"ח סי' תסא ס"ק א) בשם מהר"י ברונא "וכתב מהרי"ב בתשובה דישי אומרים דבאותו היסק שמסיק התנור לאפות בו די לו אם מכין ומכשיר גם כן התנור ואינו נראה לי אלא צריך להסיק שני פעמים אחד להכשיר התנור ואחד לאפות עכ"ל". והרמ"א כתב (סי' תסא סע' א) לגבי הכשרת התנור שאופה בו מצות "וכשמכשירו על ידי היסק, טוב וישר הוא לחזור ולהסיק לצורך האפייה ולא לעשות הכל בהיסק אחד". והחק יעקב (ס"ק ד) כתב על חומרת הרמ"א "ומדכתב הרב טוב וישר הוא, משמע דליכא חיוב מדינא, רק מדרך הטוב והישר הוא" וכ"כ הבאה"ט (ס"ק ד) והמשנ"ב (ס"ק ד).

והנה כתב המג"א (ס"ק ג) בביאור חומרת הרמ"א "נ"ל הטעם משום דחמץ אסור בהנאה וכשהסיק בראשונה שמה היה שם חמץ בעין ונשרף, נמצא נהנה מחמץ, ולכן אפילו אופה קודם זמן איסורו מסיקין שנית וכמ"ש סי' תמה, א"נ הטעם דיתירא שישרף הפת ולא יסיק כ"כ היטב ולפ"ז צריך לשהות בנתיים עד שיצטנן קצת התנור ואח"כ יסיק שנית והא דעושיין בבשר וחלב הכל בהיסק אחד בחמץ החמירו יותר" ומבואר מדברי המג"א שכל חומרת הרמ"א נכונה דווקא בדין חמץ אך לגבי בב"ח לא החמירו חומרא זו. וכ"כ בפרמ"ג (א"א ס"ק ג) שבבב"ח מקילים בזה לכתחילה והוסיף שאף לגבי אפיית המצות אין העולם נזהרים בחומרא זו.

יד. האם חום התנור גורם לזיעה שלא תבלע – תנור שהיסקו מבפנים, מועיל ההיסק לשרוף את הזיעה שעולה מן התבשיל ולמנוע את בליעתה בדפנות התנור, ויש מהפוסקים שדעתם שגם היסק חוץ מועיל לשרוף את הזיעה ולמנוע את בליעתה בתנור¹⁷. יש מי שכתב שבתנורים כיון שחומם גבוה מאוד, כל זיעה שעולה בהם נשרפת קודם שנבלעת ואין שייך כלל לאסור בהם מחמת זיעה, ואין כן דעת רוב הפוסקים¹⁸.

טו. זיעה שנבלעה בקדרה או דופן התנור שמעליה, אם חוזרת ואוסרת את התבשיל שמתחתיה – זיעה העולה מקדרת בשר לקדרת חלב (או להיפך או מקדרת היתר לקדרת איסור), אוסרת את הקדירה העליונה ואת תכולתה (אם מתקיימים שאר התנאים שהיד סולדת וכו').

(ז) לעיל (ס"ק יד) הבאנו בשם שו"ת אבן יקרה שאחד מהטעמים שהביא להתיר הוא שחום התנור שמבפנים פועל לכך שהזיעה תישרף מעיקרא ולא תבלע בתנור כל עיקר (והבאנו שבחלקת יעקב חלק על טעם ההיתר השני של האבן יקרה שמהני היסק חוץ לבליעת פנים, אך על טעם זה שלא נבלע כל עיקר לא כתב לחלוק). וכן הבאנו לעיל מש"כ המהרש"ם בביאור שיטת השאילת יעב"ץ שכל שבא למנוע כעת את בליעת האיסור, יועיל היסק חוץ למנוע בליעת פנים. וכן בשו"ת בית היוצר (יו"ד ס"ס כ) צירף שיטה זו שמחמת החום הזיעה לא נבלעת. וע"ע בסברת השואל (הגרא"ח פרידמן זצ"ל) בשו"ת לבושי מרדכי (יו"ד מה"ת ריש סי' מג) ובמה שהשיב לו הלבושי מרדכי עיי"ש.

ובשו"ת אגרות משה (יו"ד א סו"ס נט) כתב "וגם נראה דכשהאש למעלה אין לחוש לזיעה אף בקדרות מגולות שהוא נשרף עוד קודם שתגיע זיעה להתנור". ולכאורה משמע שבכה"ג של תנור עם אש למעלה (היסק פנים) גם האגרות משה מודה שדי בה ע"מ שלא נחשוש לבליעת הזיעה בתנור. [ויש קצת לעורר בדברי האגרות משה ממש"כ בתשובה אחרת (יו"ד א סי' מד"ה והטעם הג') ואכמ"ל].

(ח) ראיתי דבר חידוש בנ"ד בספר מגילת ספר (בב"ח ותערובות עמ' רלה) ז"ל "והנה אע"פ שבאבן יקרה מחלק בין הסיקו מבפנים להסיקו מבחוץ ובין סוגי התנורים נראה שאפשר להרחיב דבריו ולומר שכל תנור חומו רב ביותר (כמה מאות מעלות) ומשום כך הזיעה נשרפת ואין לחוש, ודווקא בבישול יש זיעה מרובה משום שאין האויר חם כ"כ, וכן שמעתי מחכם אחד והוא אף הוסיף ואמר שאף מבלי להכנס להסבר הזה למה בתנור אין זיעה, מ"מ המציאות הנראית לעינים היא שבתנור אין זיעה כלל וכמו שאנו רואים שבפתיחת תנור אין אנו רואים שום זיעה לא באויר התנור ולא בדפנותיו, ולעומת זאת בבישול תמיד יש זיעה כשמרימים המכסה, וכל שבמציאות לא רואים זיעה כלל א"צ לחוש לה, והוא אף בדק המציאות ע"י שהכניס לתנור תבנית מלאה מים והפעיל את התנור עד שהתאדו כל המים ואעפ"כ לא נראו אדים כלל לא בזמן הפעלתו ולא אח"כ כשפתח התנור. ולפי"ז אתי שפיר היטב קושייתנו למה בסימן קח לא נזכר נידון דזיעה, דבתנור לא משכחת לה לזיעה כלל, ואם כנים הדברים יוצא מזה חידוש גדול להלכה שמעיקר הדין א"צ לחוש לזיעה בתנורים דידן, אמנם לדינא החמירו בזה הרבה מפוסקי זמנינו וצ"ע". ומבואר דס"ל למגילת ספר שבתנורים כיון שחומם מגיע לכדי מאות מעלות לא שייך כלל לחשוש לזיעה כיון שחום התנור שורף את הזיעה ואינה נבלעת בדופני התנור (אמנם לדינא נשאר בזה בצ"ע). אמנם משמעות דברי רוב גדולי הפוסקים בזמנינו שחששו בתנורים שלנו לזיעה (אא"כ יש צד היתר משום היסק התנור וכד') וכמש"כ גם במגילת ספר עצמו.

נחלקו הפוסקים אם הזיעה חוזרת ואוסרת את התחתונה, יש מהפוסקים שדעתו שעצם הזיעה מבליעה גם כלפי מעלה וגם כלפי מטה, וממילא הקדרה שלמטה (ותכולתה) נאסרה. ויש מהפוסקים שדעתם שהזיעה מבליעה רק כלפי מעלה ואינה חוזרת ומבליעה כלפי מטה, אך אם ראינו שטיפות שנוצרו מהזיעה על הקדרה העליונה טיפטפו חזרה לקדרה התחתונה נאסרה התחתונה.

ויש שדעתם שאין טעם שני מזיעה אוסר, והיינו שכלי שבלע זיעה בתוכו, אין בכוח זיעה אחרת לחזור ולהוציא את בלע הזיעה ולהבליעו במשהו אחר ולאסור (וממילא הקדרה התחתונה לא נאסרה).

ודעת רוב הפוסקים שמחד טעם שני בזיעה אוסר, ומאידך אין בכוח הזיעה להבליע גם כלפי מטה אלא רק כלפי מעלה, אלא שאנו חוששים שמן הסתם טיפות שנוצרו מחמת הזיעה על הקדרה העליונה טפטפו חזרה לתוך הקדרה התחתונה ואסרוה^ט.

(ט) כתב באו"ה הארוך (סי' לא סע' יט) "אבל אם נעשה בהיפך כגון שלקח כסוי מקדירה של בשר צונן היינו שלא התחיל עדיין להרתיח או שאר כיסוי צוננת של בשר ומכסה בה קדירה חולבת ורתחת שמרתיח ודאי אם זוכר ומסירה אותה מיד והיא יבשה עדיין מבפנים הכל מותר אפילו אם הכסוי ב"י ואפילו אם הסירה מקדירה ורתחת רק שבדק בה שהיתה יבשה ונקייה דהא לא עלה רתיחת החלב אצלה אבל אם שהתה מעט על הקדירה חולבת עד שיש לחוש בה שמא עלה פעם אחת הרתיחה אצלה ונתייבש אח"כ מהחום ומכ"ש כשמסירה מיד ונמצא לחה אם הכיסוי היתה ב"י ודאי הכל אסור המאכל והקדירה והכיסוי ואפילו בדיעבד דמאחר שעלה הרתיחה נידונית כתחיבת כף של בשר בתבשיל של חלב והיה צריך מעתה ששים במאכל נגד כל הכסוי וליכא ונעשה נבלה ונאסר הקדירה והכיסוי מן המאכל דאע"פ שלא אמרינן אף בכלי חרס ח"ע נ"נ וכ"ש הכא דהתיירא בלע מ"מ צריך הכא ס' נגד כולה לפי שלא ידעינן כמה איסור בלע. ולא שייך ביה כשהכיסוי יבשה שמספיקא לא מחזקינן איסורא דמאחר שלא ראינו להדיא שעלה פ"א הרתיחה אצלה. דדרכה בכך מ"ד אטיפת חלב שנפל עליה שאנו אוסרין התבשיל אם אין ס' נגדה מה"ט אע"פ שלא ראינו ג"כ לשם להדיא שעלה הרתיחה".

ע"פ זה כתב הרמ"א (סי' צג סע' א) "ואם הכיסוי צונן והקדירה חמה נמי שניהם אסורים אם התחיל להזיע תחת הכיסוי דתתאה גבר". וכתבו החכמת אדם (סי' מו סע' ד) והזבחי צדק (סי' צג ס"ק יח) שאם הזיעה כחום של יד סולדת הכל אסור כולל המאכל כיון דתתאה גבר. [כתבו הש"ך (סי' צג ס"ק ה), פר"ח (סי' צג ס"ק ח), לחם הפנים (סי' צג ס"ק י), חו"ד (סי' צג ח' ס"ק ה) והזבחי צדק (סי' צג ס"ק יח) שאסור דווקא אם הזיעה היא כחום של יד סולדת. ועי' לעיל (סע' ז) מה שהערנו אם מספיק שתהיה היד סולדת בזיעה או שצריך שהכיסוי שלמעלה יתחמם לכדי יד סולדת מחמת הזיעה]

ומתבאר מדבריהם שבכוח הזיעה הרתחת העולה למעלה לאסור הן את הכיסוי שלמעלה והן את הקדירה שלמטה. ונראה שה"ה לנ"ד שמשום הזיעה העולה מן התבשיל לעליונו של התנור נאסר גם מה שבתחתית התנור.

ובביאור הדברים היה נראה לכאורה שבכוח הזיעה להוציא את הטעם הבלוע במה שלמעלה ולחזור ולהבליעו במה שלמטה (והיינו בנ"ד לאסור גם את התנור וגם את הקדרה וגם את המאכל שבתוכה), וביאור הדבר שעצם החיבור ע"י הזיעה הוא שאוסר הן את העליונה והן את

התחתונה. וכן משמע מהדגול מרבבה (על סי' צב סע' ח) שכתב "הזיעה עולה ונבלע בקדירה ואוסרתה, וגם המחבת נאסרה שהזיעה נאסרה ואוסרתה". והביא הדגול מרבבה ראייה לדבריו ממש"כ המג"א (סי' תנא סוף ס"ק מד) להתיר בדיעבד קדירה של פסח שהניחו בתנור בית החורף שבושל בו חמץ, וטעם ההיתר משום "ואי משום שיש כיסוי למעלה, עכ"פ אין היד סולדת בזיעה למעלה" ונראה כוונת הדגול מרבבה שמשמע לכאורה מהמג"א שאם הייתה היד סולדת בזיעה הייתה הזיעה חוזרת ואוסרת את התבשיל של פסח. [ועי' במש"כ הגרי"מ שטרן שליט"א (קובץ קהילות יעקב סיון תשע"ד עמ' קמו) להעיר על ראיית הדגול מרבבה מהמג"א]. ועוד ציין הדגול מרבבה לדברי הרמ"א אצלנו בסי' קח שכתב "אבל בזה אחר זה אין לחוש אא"כ הזיעה המחבת משניהם דאז אסור אפילו בזה אחר זה אם היו שניהם מגולין דהוי ככיסוי של קדרה" ומשמע לכאורה שבכוח הזיעה לאסור לא רק את המחבת שלמעלה אלא גם לחזור ולאסור את הקדרה שתחת המחבת.

[בהגהות אמרי ברוך (סי' צב סע' ח) כתב שגם אליבא דהדגול מרבבה אם יש פתח למעלה מן הצד שהזיעה יכולה לצאת משם אחר שנגעה בקדירה י"ל דאין הזיעה חוזרת ויורדת שוב למטה. וע"ע לקמן מה שהבאנו מהגרש"ק במש"כ ביאור אחר לדברי הדגול מרבבה].

ואמנם בפרמ"ג (סי' צב משב"ז ס"ק כט) כתב "ואם הזיעה נופלת למחבת גם המחבת אסורה וכן הוא לקמן סי' צג כיסוי קדירה אם התחיל להזיע שניהן אסורות" ומשמע לכאורה מדבריו שאין די בעצם החיבור ע"י הזיעה לאסור את התחתונה, אלא צריך דווקא שהטיפות שנוצרו על העליונה מחמת הזיעה ישובו ויפלו על התחתונה. ונראה טעמו דאף אם הבלוע בכיסוי (או הקדרה) שלמעלה נבלע לתוך הזיעה, הרי שהזיעה ממשיכה לעלות כלפי מעלה ואינה יורדת חזרה למטה (ויש לחוש רק לטיפות שנפלו למטה) [איברא שמצאנו לפרמ"ג עצמו שכתב אחרת והוא בסי' צד (משב"ז ס"ק א ד"ה ודע) שדן שם לגבי כף חולבת שתחבה לקדרת בשר ולא תחב את כל הכף, שצריך לשער בקדרה כנגד כל הכף מחמת הזיעה שעולה לכף, והיינו שבכוח הזיעה לאסור גם מה שלמטה וצ"ע. וכבר עורררו האחרונים על סתירה זו עי' יד יהודה (סי' צד פה"א ס"ק ב) ושו"ת הרד"ם (יו"ד סי' כה ד"ה יוצא). ובבדה"ש (סי' צד סע' א סוד"ה משערים) כתב "אמנם יש לפרש בכוונת הפרמ"ג לא דהזיעה מפליטה החלב מן הכף לתוך הזיעה עצמה דאז היה באמת עולה למעלה אלא דע"י הזיעה נעקר החלב ממקומה ובעיניו למיחש שירד דרך הכף עצמו עד כנגד הרוטב ונפלט שם לתוך הרוטב".]

וכבר קדם לפרמ"ג בסברא זו בשו"ת בית יעקב (סי' נז ד"ה אמנם) שדן שם בדין יי"ש אם הוא משקה ממש או זיעה בעלמא ובתוך דבריו כתב "...וגבי איסור בודאי לא אמרינן הכי דאינו אוסר במה שלמטה ובסי' צב ביו"ד סע' ח כתב בהגהה בשם תשובת הרא"ש מחבת של חלב שנתנו בכירה תחת קדירה של בשר הזיעה עולה ונבלע בקדירה ואוסרתו בו עכ"ל והוא פשוט דאף דהמחבת אסורה אין איסור בבשר שלמטה דאין הזיעה עולה למטה א"כ פשיטא דאיסורא מטומאה לא ילפינן".

וכן משמע מהחו"ד (סי' צב ביאורים סוף ס"ק כו ע"ע בסי' צד ס"ק א) שכתב לגבי דין הכף החולבת שנתחבה בחלקה לקדרת בשר "ונראה דה"ה בכף שתחב לתבשיל, אף דחם מקצתו לא חם כולו, מ"מ הכף נאסר עד מקום שמגיע הזיעה והיד סולדת בו בזיעה, רק שאינו מפליט ע"י הזיעה, לכן א"צ ס' רק נגד מקום שנתחב, אבל בולע שפיר ע"י הזיעה ונאסר".

גדולה מזו מצאנו לגרש"ק בשו"ת טו"ט ודעת (תליתאה ח"א סי' קעו) שכתב "והנה אם

כוונתו על הזיעה שלמעלה ודאי אין בזה שאלה כלל... וגם אף אם הוא גם למעלה בלעין אין חשש דהרא"ש והרמ"א בסי' צב לא חששו רק אם הוא הזיעה מכלי הבלוע ממאכל עצמו אבל אם בתחלה נבלע רק מכח זיעה להיות זיעה מחמת זיעה זה ודאי אין בו ממש וראיות הרא"ש הוא נמי אם הזיעה ממאכל עצמו ולא מכלי, ואף האוסרין גם המחבת כמ"ש הדגול מרבבה והפמ"ג היינו דעכ"פ הקדרה בלועה מבשר עצמו ולא זיעה מכח זיעה ולכך בזה ודאי אין כאן חשש כלל". ומתבאר מדברי הטו"ט ודעת שטעם ההיתר הוא משום שטעם שני שע"י זיעה אינו אוסר, דהיינו טעם זיעה שנבלע אם יצא אח"כ שוב ע"י זיעה אינו אוסר, ורק אם מעיקרא נבלע הטעם מממשות האיסור אזי הזיעה שתצא אח"כ מטעם זה תאסור. [לענ"ד יש להעיר בדברי הגרש"ק ב' הערות. א. הטעם שכתב הגרש"ק שונה מהטעם שהבאנו לעיל שהזיעה החמה ממשיכה כלפי מעלה ואינה חוזרת ויורדת כלפי מטה. ב. נלענ"ד שהסבר הגרש"ק להתיר מתיישבת עם מש"כ לעיל (ס"ק ט) להוכיח שזיעה נחשבת טעם ולא ממשות (ואפשר שהדגול מרבבה ודעימיה, שחולקים על הגרש"ק, יסברו שזיעה היא ממשות, ובזה יתיישבו הערותנו שם). וע"ע מה שהאריך להקשות על דברי הגרש"ק בשו"ת יביע אומר (ח"ז יו"ד סי' ז ס"ק ג) ומאידך עי' בשו"ת שרגא המאיר (ח"א סי' לז ס"ק א ד"ה אבל) שכתב ליישב את דברי הגרש"ק].

ומצאתי שכבר קדמו בזה לכעין סברת הגרש"ק, שבשו"ת יביע אומר (שם ס"ק ב) כתב בשם שו"ת פרי הארץ ז"ל "וכבר ראיתי בשו"ת פרי הארץ ח"ב, שהשיג על הבית יעקב הנ"ל, שלא ראה דברי תשובת הרא"ש בשרשם דיליף איסור מטומאה. ועל עיקר קושית הבית יעקב כתב דלק"מ, דשאני גבי טומאה שהידים כנגד הקדרה בלי הפסק, הילכך הזיעה שפיר מחברת למשקין אף למטה, וגבי איסורא נמי אם תופס חתיכת בשר בידו ומגיס בקדרה חולבת אשר על האש, עד שעולה הזיעה כנגד חתיכת הבשר שבידו, ודאי שיש לאסור בין חתיכת הבשר ובין החלב שבקדירה, מאחר שהן זה כנגד זה והזיעה מחברת אותם. אולם בנידון הרא"ש אף שהזיעה עולה מן המחבת החולבת למעלה ואוסרת הקדרה, מ"מ מהבשר שבקדרה אינו יוצא זיעה כלפי מטה לאסור החלב, שהרי שולי הקדרה מפסיקים בין הבשר למחבת. והדברים ברורים....". ולכאורה מבואר דס"ל לפרי הארץ שרק זיעה היוצאת ישירות מממשות המאכל אוסרת, אך זיעה שיוצאת מהכלי אינה אוסרת (ומשמע אפילו אם מעיקרא נבלע הטעם בכלי מממשות) וממילא לשיטתו המחבת שלמטה ותכולתה לא נאסרו. ויעויין בכה"ח (סי' צב ס"ק צג) שכתב שמשמעות דברי השו"ע והרמ"א בתו"ח כפרי הארץ שהמחבת שלמטה לא נאסרה, ועוד הביא שבערך השלחן הביא את דברי פרי הארץ ומשמע שמסכים לדבריו. וע"ע בשו"ת שבט הלוי (ח"י סי' קכב).

ויעויין בדברי שו"ת בית היוצר"ר (שם ד"ה ועוד) שם נראית דעתו שעצם החיבור ע"י זיעה אינו אוסר ונראה שאין לחשוש בסתמא שמא נפל מהזיעה ללמטה.

דעה ממצעת בכל הנ"ל מצאנו לפרי תואר (סי' צב ס"ק טז) שכתב "ונראה דגם המחבת אסורה, ודוקא אם היתה מחבת רחבה כ"כ שיעור שתזיע הקדרה מההבל ותיפול הזיעה למחבת, אבל אם היה גובר האש ומיבש הזיעה בלתי תיפול למחבת מותרת, ויותר נראה לאסור בכל גוונא, אלא דאם המחבת כ"כ קטנה ביותר והכירה רחבה ביותר, שאז מלהב האש לכל שולי הקדרה ושורפת כל הזיעה העולה מהמחבת, והוי כדין טיפה שנפלה כנגד האש שאפילו הקדרה מותרת". והיינו שמחד ס"ל לפרי תואר שעצם חיבור הזיעה מהתחתונה לעליונה אין בו בכדי לאסור את התחתונה, אמנם מאידך אנו חוששים בסתמא שנפלה אח"כ זיעה מהעליונה לתחתונה, אא"כ זו מציאות חריגה בה י"ל שאש הכירה שרפה את הזיעה קודם שנפלה לתחתונה (ועי' בזה בשו"ת

לבושי מרדכי יו"ד מה"ת סי' מג ד"ה והנה מ"ש).

ובשו"ת מהרש"ם (ח"ג סי' רח) כתב לדחות את שיטת הסוברים שאינו חוזר ונאסר ע"י הזיעה ז"ל "וע' שו"ת טטו"ד תליתאה סי' קע"ו שנשאל בזה ופסק להקל מטעם אחר דכיון דבתחלה נאסר רק ע"י זיעה אין חוזר ואוסר ע"י זיעה ודבריו תמוהים במחכת"ה אבל עכ"פ הסכים שם להקל וטעמא דידי נראה יותר נכון...". [ועי' בשו"ת שרגא המאיר (ח"א סי' לז ס"ק א ד"ה אבל) שכתב להציל את הגרש"ק מדברי המהרש"ם].

ואמנם אין כוונת המהרש"ם שסובר כדגול מרבבה שעצם החיבור ע"י זיעה אוסר גם את העליון וגם את התחתון, אלא כוונתו כהפרי תואר שמסתמא חיישינן שטיפות מהזיעה חוזרות ונופלות לתבשיל, שכן משמע ממש"כ שם המהרש"ם (בד"ה ע"ד שאלתו) וכ"כ המהרש"ם בתשובה אחרת (ח"א סי' צב) ששם מוכח שסובר לעיקר דינא כפרי תואר שכתב "ומצאתי בפרי תואר בדין מחבת חלב שתחת הקדרה הנ"ל, שכתב דגם המחבת אסורה, אם היתה רחבה כ"כ כשיעור שתזיע הקדרה מההבל ותחזור ותפול הזיעה להמחבת. אבל אם האש הסובב מסביב גובר ומייבש הזיעה לבל תפול למחבת, שרי וכו' ע"ש. ובשו"ת בית יעקב כתב בפשיטות, דמלשון הרא"ש וש"ע משמע דדוקא הקדרה והבשר נאסרין, ולא המחבת שלמטה, והוא משום דאיסורא מטומאה לא ילפינן. אבל בשו"ת פרי הארץ דחה דבריו, ופלפל בראיית הרא"ש, והעלה דמ"מ אין המחבת נאסרת, משום שהקדרה מפסקת בין הבשר להמחבת והחלב, ואין הזיעה פועלת לחזור ולהפליט בליעה של בשר לתוך החלב... ולכן נראה עיקר כדעת הפרי תואר דגם המחבת נאסרת אם חוזר ונוטף הזיעה...".

וכן משמע מערוך השלחן (סי' קח סע' יח) שכתב "אמנם את המחבת מזיע משניהם דין המחבת כדין כיסוי קדרה שבסי' צג שהרי גם המחבת הוא ככיסוי והזיעה נוטפת על הפלאדין ולכן אם אין ששים כנגד מקום המחבת שעל הפשטיד"א אסור הפלאדין וכן הדין באיסור והיתר כשאפה ההיתר אחר האיסור תחת המחבת...".

וכן בשו"ת יביע אומר (שם ס"ק ב) תפס גם הוא לעיקר כדעת הפרי תואר וכתב "אולם הגאון בעל נו"ב בדגול מרבבה כתב שלא רק הקדרה שלמעלה נאסרת אלא גם המחבת שלמטה נאסרת שהזיעה נאסרה ואוסרתה. וכ"כ הפרי תואר (ס"ק טז) ע"ש. וזה שלא כדברי הבית יעקב ופרי הארץ דפשיטא להו שמחבת מותרת. ובאמת שכן מוכח מדברי מרן הב"י בשם הגהות שע"ד, שאם כיסו תבשיל של בשר בכיסוי קדרה של חלב או להיפך צריך ס' נגד כל הכיסוי. וכן פסק הרמ"א והאחרונים. הא קמן שהזיעה שנבלעת בכיסוי חוזרת ויורדת למטה ואוסרת התבשיל, ומינה לזיעה שעולה מן המחבת החולבת אל שולי הקדרה של בשר שחוזרת ונופלת למטה ואוסרת המחבת. וכן מצאתי להפמ"ג שכ"כ. ומעתה בנ"ד לכאורה יש לאסור מפני שהזיעה הנדבקת ונבלעת בדופני התנור, חוזרת ונופלת ע"י הזיעה של המאכל האחר ואוסרתו".

[לענ"ד יש להעיר על דברי היביע אומר במש"כ להשוות שיטות הדגול מרבבה והפרי תואר, דהנה אמת שברוב המקרים הדגול מרבבה והפרי תואר יסכימו לדינא שגם התחתונה נאסרה, אמנם כמש"כ לעיל ישנו הבדל גדול בין השיטות, שלדעת הדגול מרבבה חיבור הזיעה עצמה אוסרת את הקדרה התחתונה (ואף אם לא ייטוף אח"כ טיפות מהזיעה לקדרה התחתונה) ואילו לדעת הפרי תואר עצם החיבור של הזיעה אין בו בכדי לאסור את התחתונה, אלא שאנו חוששים שמסתמא נטפו טיפות מהזיעה שעל העליונה לתוך הקדרה התחתונה, ונפק"מ בין השיטות במציאות שאין לחשוש שנטפו טיפות מזיעת העליונה לתחתונה וכמש"כ לעיל].

בשו"ת להורות נתן (ח"ז סי' סב ס"ק ב) תפס ג"כ לעיקר כדעת הפרי תואר, אלא שהוא חילק בזה

טז. התפשטות הזיעה לצדדים – יש מהפוסקים שדעתם שאין הזיעה מבליעה כלל לצדדים, ויש שדעתם שהזיעה מבליעה גם לצדדים אך בכמות יותר קטנה (והדבר תלוי בקרבת המקום ובכמות האיסור)².

מה שהם מחמירים לחשוש לטיפות שנפלו לקדרה הוא משום שמיירי שמחמת הזיעה של התבשיל הקודם יש בעין על תקרת התנור, ובעין זה, הזיעה החדשה מחממתו, וחוזר אח"כ ומטפטף לתוך הקדרה שלמטה. אמנם על מש"כ הדגול מרבבה שהזיעה מוציאה את הבליעה וחוזרת ומבליעה ללמטה הקשה הלהורות נתן.

כ) כתב בשו"ת בית שלמה (יו"ד סי' קסב) "הנה הא ודאי דהזיעה הולכת ג"כ מן הצדדים וזיעה שבמרחץ יוכיח שבא מן המים. ועי' בפ"ב דמכשירין משנה ב' והרא"ש בתשובה מייתי לה לענין זיעה ממש וקתני התם במשנה ב הבריכה שבבית כו' זיעת כל הבית שמחמת הבריכה טמאה. ש"מ דזהו בגדר האפשרי שמחמת חום המים שבהבריכה תתפשט הזיעה לכל הבית... אמנם זה ידוע גם לחוש שעיקר הזיעה הולכת למעלה ולצדדין הזיעה מתמעט, וכל שמתרחק יותר מחום המים ככה מתמעט הזיעה ומשום הכי קתני התם במשנה ג שתי בריכות אחת טהורה ואחת טמאה המזיע קרוב לטמאה טמא קרוב לטהורה טהור והוא מטעמא דכתיבנא שהדבר תלוי בקורבת למקום החמין והתרחקותו משם ואם יתרחק עוד יותר מהצד לא הגיע לשם הזיעה כלל, וגם תלוי בכמות החמין ואיכות החום. וא"כ כשישפוך מעט חלב חם לא תתפשט לצדדין רק מעט בכמות...". ובשו"ת מהרש"ם (ח"ד סי' קיט) כתב "הרי מבואר בתשובת ב"ח החדשות דזיעה מבליע רק כנגדו למעלה ולא מן הצדדים שהרי כ' שם בהא דבשר שחווטה ונבלה שצלאם יחד דאין לחוש לריח זיעה משום דמונחים זא"ז ולא זעג"ז ע"ש ומבואר דאף שאינו במקום מגולה שיוכל להתפשט לצדדים אפ"ה אין הזיעה אוסר מן הצד".

פרק ג |

פרטי הלכות שימוש בתנורים שונים למאכלי בשר וחלב

א. שימוש באותו תא של התנור למאכלי בשר וחלב בזה אחר זה כשאינם מנוסים- בשימוש בזה אחר זה אין לחוש לאיסור מחמת ריחא. אמנם לאיסור מחמת זיעה, לדעת רוב הפוסקים יש לחוש. למעשה יש להתיר את השימוש בזה אחר זה ע"י הכשרת התנור, כמו שנבאר לקמן.^א יש שכתבו שההיתר ע"י הכשרה הוא רק בדיעבד, כשיש קושי לקנות תנורים נפרדים לבשר וחלב.^ב

א) מש"כ שאין לחוש בזה אחר זה מחמת ריחא עי' לעיל (פ"א סע' טו), ומש"כ שלדעת רוב הפוסקים יש לחוש בזה אחר זה לאיסור מחמת זיעה עי' לעיל (פ"ב ס"ק ד), ומש"כ שיש להתיר ע"י הכשרת התנור עי' לעיל (פ"ב סע' יא-יד ובהערות שם) שהבאנו כמה צדדים האם וכיצד ניתן להכשיר את התנור.

ב) מש"כ שי"א שההיתר ע"י הכשרה הוא רק בדיעבד כשאין אפשרות לקנות תנורים נפרדים לבשר וחלב, הוא ע"פ מש"כ לעיל (פרק ב סע' יא-יב) שי"א שאף בתנורי מתכת אין היסק חוץ מועיל לבליעת פנים, וממילא בתנורים שלנו שהיסקם מבחוץ לשיטתם לכאורה לא מועיל היסק התנור להכשרתו.

ובספר קצשו"ע בב"ח (ח"ב עמ' קכח אות א) כתב "כשם שלכלי צריך לקבוע תשמיש, או לבשר, או לחלב, ואין להשתמש בו גם לבשר וגם לחלב, ע"י הכשר בינתיים, מחשש שמא יבוא לידי מכשול, כמו שכתב המג"א סי' תקט ס"ק יא, כך גם תנור אפיה וצליה, צריך לקבוע תשמיש לבשר או לחלב. ואין להשתמש בו גם לבשר וגם לחלב, ע"י הכשרתו בינתיים. אמנם מכיון שהתנור כלי יקר הוא ורבים לא יכלו לקנות שני תנורים, לכן **מחמת הדוחק** נהגו העם להקל, ולהשתמש באותו תנור גם לבשר וגם לחלב, ע"י שמכשירין אותו בינתיים". וכן משמע בשו"ת מנחת יצחק (ח"ה סי' כ) שההיתר לשימוש באותו תא בזה אחר זה הוא היתר בדוחק.

ואמנם בשו"ת תשובות והנהגות (ח"א סי' תל) כתב בזה "ואף כי כתב המג"א דמנהג העולם שלא להכשיר כלי בשר לכלי חלב או איפכא, מ"מ מנהג זה הוא רק בכלים אבל בתנור מבואר מהפוסקים דהקילו להכשיר כיון דהכשרו בקל, דתמיד הרי מסיקים לפני האפיה ומעיקר הדין סגי בכך להגעלה, וכ"מ במג"א גופיה סי' תצד ס"ק ח, ולכן בזה לא נהגו משום דלא חששו דיבוא לידי מכשול (ועיין בדרכי תשובה סי' קכא ס"ק נט)."

אלא שהתשובות והנהגות הוסיף בזה "ומיהו כל זה אם התנור מיוחד לבשר או חלב, ורק לעתים משנה, ובזה מכשיר באופן שביארנו, אבל אם בקביעות משתמשים בו תדיר גם לבשר וגם לחלב, אין ראוי לסמוך לכתחילה על היתר זה משום שבשימוש קבוע עלול מאוד לבא לידי מכשול שלא יכשיר כהוגן, ובפרט שבבשר יש תמיד לחות והזיעה עולה, לכן ראוי באופן שמתמש תדיר גם לבשר וגם לחלב לקנות שני תנורים, או מערכת כפולה באופן שאין הזיעה עוברת ממערכת אחת

בכל מקרה יש להקפיד על כלים (תבניות, סירים וכד') נפרדים למאכלים השונים.

ב. הכשרת תנור שהיסקו מבפנים לצורך אפית מאכלי בשר וחלב בזה אחר זה – בתנורים שהיסקם מבפנים (דבר שאינו מצוי כל כך בימנו) יש אומרים שאינם נאסרים כלל, ויש מצריכים להכשירם וההכשרה תהיה על ידי הסקתם לחום מקסימלי.

ג. הכשרת תנור שהיסקו מבחוץ לצורך אפית מאכלי בשר וחלב בזה אחר זה – ברוב התנורים המצויים בימנו, שהיסקם מבחוץ, נחלקו הדעות כיצד יש להכשירם ע"מ להשתמש בהם לבשר וחלב בזה אחר זה.

יש אומרים שדי במה שישאיר את התנור דולק על החום הגבוה אחר שהוציא את התבשיל הראשון, או לחילופין ידליק אותו על החום הגבוה לזמן מועט קודם שיכניס לתוכו את המאכל השני ודי בכך. והוסיפו שאם אפה בזה אחר זה בלא להסיק ביניהם

לשניה, וכדאי הוא איסור בשר וחלב להדר כדי לצאת מכל חשש ומכשול". ולפי"ז יבואר מש"כ התשובות והנהגות בתחילת תשובתנו (שם) "ולכתחלה היכא דאפשר וודאי שיש להדר שיהיו לו ב' תנורים אחד לבשר ואחד לחלב, אבל כיון שהוא שעת דחק גדול, לאלו שאי אפשר להם להחזיק שני תנורים, נראה להתיר להכשיר התנור...".

ניש להעיר במש"כ בטעם להחמיר משום שלכתח' אין להחליף כלי משרי לחלבי ולהיפך, דיעוין בשער המלך (הל' יו"ט פ"ג ה"ח ד"ה שפוד) שהביא לדברי המג"א בשם הלבוש שהוא מקור המנהג שלא להכשיר משרי לחלבי או להיפך, וכתב השער המלך שצריך לבאר שטעם המנהג שמא יבוא להכשיר בן יומו, וכתב דלפי"ז כל דבר שהכשרו ע"י ליבון לא שייך המנהג הנ"ל (שהרי מותר לכתח' ללבן כלי בן יומו), וע"ע בשו"ת באר משה (שטרן ח"ג סי' קה) שהביא לדברי השער המלך להלכה. עוד יש להביא בזה מה שידוע שהרבה מהפוסקים הספרדים לא חששו כלל שלא להכשיר מחלבי לבשרי (או להפך) ועי' בזה בשו"ת יביע אומר (ח"ג יו"ד סי' ד).

בקובץ מבית לוי (ח"ג עמ' כא סע' א) כתב "אין להשתמש בתא אחד שבתנור לבשר וחלב, גם בזה אחר זה, וגם לאחר כ"ד שעות מהשימוש האחרון". והוסיף וכתב (שם סע' ח) "טעה והשתמש לחלב בתא בשרי או להיפך צריך להכשיר את התנור, ויפעילנו על החום הגבוה ביותר במשך כחצי שעה...".

בספר הכשרות (פ"א סע' לא וע"ע סע' מא ומג ובס"ק סא) כתב שבתנורים מודרניים דין שימוש באותו תא למאכלי בשר וחלב חמור יותר (משום שרמת האטימות והטורבו גורמים לבליעה ממשית של ההבל והאדים וזעה בחלל התנור עד שיש נטפי שומן על דופןותיו).

ג) עי' מש"כ לעיל (פ"ב סע' יא ובס"ק יד) לגבי ההיתר של תנורים שהיסקם מבפנים ועי' גם בשו"ת מנחת יצחק (שם).

ד) עי' מש"כ לעיל (פ"ב סע' יא-יב ובהערות שם) שיש הסוברים שהיסק חוץ מועיל לכתחילה להכשיר בליעת פנים של תנורי מתכת, וממילא לשיטתם הסקת התנור היא הכשרה מעליא. ועי' בשו"ת באר משה (שם ד"ה ודע) שכתב שיש להקפיד תמיד מיד אחר השימוש להשאיר את התנור דולק ריק על חום גבוה (כך שלעולם לא יצטבר שם לכלוך ממשי) ואז מותר לכתחילה להשתמש בתנור למאכלי בשר וחלב בזה אחר זה.

ומהגר"ד ליאור שליט"א שמעתי שמותר להשתמש בזה אחר זה אך לכתחילה כשמסיים להשתמש לצורך המאכל הראשון ישאיר את התנור עובד עוד מס' דקות ריק ע"מ שאם נשאר משהו בתוכו

מותר המאכל בדיעבד^ה.

ויש שהצריכו להסיק את התנור לזמן של כרבע עד חצי שעה (ויש שאמרו שיעורי זמן אחרים, עיין בהערה^י). ויש שכתבו שבזמן הכשרתו צריך לשים בתוך התנור כלי עם מים שיתאדו (ואם התנור בן יומו צריך הכלי להיות מאותו סוג של הבליעה שרוצה כעת להכשירה)^ז.

ויש שכתבו שלפני ההיסק צריך להמתין שלא להשתמש בתנור מעת לעת (משך כ"ד שעות)^ח. ויש שכתבו שגם אז אין להתיר לכתחילה אלא אם כן מדובר במאכל יבש המכוסה בבצק^ט.

ישרף (והוסיף שאין צורך לחכות שיתקרר מן הראשון לפני שמשתמש לשני) ובלבד שיחליף תבניות. וכן ראיתי בשו"ת דבר חברון העומד להתפרסם בקרוב (יו"ד ח"ב סי' פח) שכתב להתיר כנ"ל ובלבד שיקפיד על תבניות נפרדות. והוסיף שאם המתין מעל"ע בין שימוש לשימוש אין צריך כלל להכשיר את התנור לצורך השימוש הבא, אלא שבכה"ג יצטרך להקפיד לנקות את התנור משאריות שבעין שיש עליו.

וכעין זה כתב הגרי"מ שטרן שליט"א (קובץ קהילות יעקב סיון תשע"ד עמ' קנ) שיש להסיק את התנור בין השימושים כדרך אפייתו ודי בזה ע"מ להתיר שימוש בזה אחר זה. ויש להזכיר בזה גם את מש"כ לעיל (פ"ב ס"ק יח) בשם המגילת ספר שמעיקרא נראה לו שתנורים לא נאסרים כלל מחמת זיעה וזאת משום חומם הרב ששורף את הזיעה ואין שייכות לאיסור ע"י זיעה אלא בבישול שלא בתנור (אלא שלמעשה נשאר שם בצ"ע).

ה) כך שמעתי מהגר"ד ליאור שליט"א וכ"כ הגרי"מ שטרן שליט"א בקובץ קהילות יעקב (שם) וכן הוא הדין להתיר לפי מש"כ לעיל (פ"ב ס"ק יח) בשם המגילת ספר.

ו) מה שכתבנו רבע או חצי שעה היא הדעה הממצעת ושכ"כ בשו"ת יביע אומר (ח"ה יו"ד סי' ז ס"ק ז), שו"ת שיח נחום (סי' מז), ילקוט יוסף (או"ה ג סי' פט סע' פח) וכן דעת הגר"ש ואזנר שליט"א (הביאו בספר הכשרות פ"א ס"ק צד). ואמנם בשו"ת תשובות והנהגות (ח"א סי' תל) ובקיצור שו"ע בב"ח (שם) כתבו לחממו לחום מקסימלי לערך כשעה (אמנם אפשר שכוונתם שעה מתחילת הפעלת התנור ולא מזמן שהגיע לשיא חום וצ"ע). ומאידך לדעת הגר"מ אליהו זצ"ל (הביאו בספר הכשרות שם) ע"מ להכשיר את התנור די במה שהתנור פעל דקה אחת לאחר שהגיע לחום מקסימלי.

יש להעיר שנראה שמה שיש מחמירים להצריך חוץ מההיסק צירופים שונים (כגון המתנה מעל"ע, מאכלים יבשים וכו') ע"מ להתיר, היינו משום שחוששים לשיטת מנ"ד שהיסק חוץ לא מועיל לבליעת פנים אפילו בתנורי מתכת וכמו שהבאנו דבריהם לעיל (פ"ב סע' יא-יב ובהערות שם).

ז) כ"כ בשו"ת מנחת יצחק (שם).

ח) כ"כ הגר"מ מאזוז שליט"א בשו"ת מקור נאמן (סי' תקפז), שו"ת תשובות והנהגות (שם), ילקוט יוסף (שם) וכ"כ בספר הכשרות (שם סע' מג וס"ק צב) והדגיש שיחכה מעל"ע "מלאחר הוצאת התבשיל הקודם" משום שלפעמים נסתיימה האפיה או הבישול אך עדיין המאכלים מעלים אדים.

ט) מש"כ שי"א שהיתר זה הוא רק במאכלים יבשים המכוסים בבצק כ"כ בילקוט יוסף (שם), ואמנם בשו"ת יביע אומר (שם ס"ק ח) כתב שבדיעבד יש להתיר בהיסק בלבד אפילו בתוך מעל"ע ואפילו במאכלים לחים.

יש שכתבו שנוסף להמתנה מעת לעת וקודם להסיק צריך לנקות את התנור.¹ יש מהפוסקים שכתב שיבדוק כמה פעמים אם בסוג זה של תנור מתעבים אדים מחמת האפיה או הבישול, ואם לא נוצרים אדים אין לחוש מכאן והילך ודי במה שינגב את תא התנור אחרי כל שימוש כדי שלא יישארו בו שיירי מאכל שגלשו מהקדרות, והוסיף שאף על פי כן ראוי שיכסה את מאכל החלב או את מאכל הבשר².

ד. תנור שמשמש בו רק למאכלים יבשים, הכשרתו לצורך אפיית מאכלי בשר וחלב בזה אחר זה – תנור שמשמש בו רק למאכלים יבשים, נראה להתיר להשתמש בו למאכלי בשר וחלב בזה אחר אף ללא הכשרה³.

ה. אפיית בשר וחלב בתא אחד בזה אחר זה כשהמאכלים מכוסים – כל מה שכתבנו עד כאן הוא לגבי מאכלים שאינם מכוסים (ובהם יש לחשוש שעולה זיעה מרובה מהתבשיל), אמנם כשהמאכלים מכוסים יש מתירים לכתחילה לבשלם באותו תנור בזה אחר זה ללא כל צורך להמתין, לנקות או להכשיר בין האפיות⁴. ויש אף שהתיר לאפות את שתיהן הקדרות באותו תא ביחד ולא רק בזה אחר זה (ובתנאי שמכוסות היטב)⁵. ואמנם יש שכתב שאף במאכלים מכוסים יש להכשיר את התנור בין השימושים (וההכשר

(י) כ"כ בשו"ת מקור נאמן (שם), שו"ת שיח נחום (סי' מז), קיצור שו"ע בב"ח (שם) וספר הכשרות (שם) וכתב שעדיף לנקותו לפני ההמתנה). [אמנם לענ"ד יש קצת לעורר בדבריהם שהרי כיון שמה שמועיל ההכשר של התנור הוא מדין ליבון (עי' בשו"ת תשובות והנהגות שם), ממילא גם אם נשאר לכלוך בעין על דפנות התנור, מועיל הליבון לכלותם, עי' שו"ע (או"ח סי' תנא סע' ג) ושם בט"ז (ס"ק ז) ומשנ"ב (ס"ק כד). וכן ראיתי בשו"ת דבר חברון (שם) שדעתו שכל שעושה הכשר בהיסק התנור א"צ גם לנקותו].

(יא) כ"כ בשו"ת שיח נחום (סי' מז) אך התנא זאת בכך שאין הסיר נוגע בדפנות, קרקעית או גג התנור.

(יב) כן נראה ע"פ מש"כ לעיל (פ"ב סע' ג) לגבי דין זיעה במאכלים יבשים, ולעיל (פ"ב סע' ד) לגבי ספק אם הזיע המאכל. וכ"כ בשו"ת אגרות משה (יו"ד א נ"ט) שאם המאכלים הם יבשים ולא מזיעים מותר לאפותם באותו תא בזה אחר זה.

ואמנם מדברי שו"ת יבי"א הנזכר לעיל נראה שמחמיר גם במאכלים יבשים להצריך להסיק את התנור בין השימושים השונים. וכן נראה בילקוט יוסף שהבאנו לעיל שכתב להצריך גם שהמאכל יהיה יבש וגם את יתר תנאי ההכשרה נראה שאינו מסכים עם היתר זה.

(יג) כן שמעתי מהגר"א ונבצל שליט"א, וכ"כ בשו"ת שיח נחום (שם), וכן משמע להיתר ממש"כ בשו"ת אגרות משה (יו"ד א סי' מ וסי' נט) שכל דיונו שם הוא בכלים מגולים ואעפ"כ כתב להתיר כשאינם מזיעים. וכ"כ להתיר בספר הכשרות (פ"א סי' לח) אלא שכתב שיש להקפיד שהכיסוי מכסה לחלוטין את הקדרה.

(יד) כך שמעתי מהגר"ד ליאור שליט"א, ויעויין בערוך השלחן (סי' קח סע' יח) שכתב "ופשוט הוא שאם אחת מהם מכוסה בכלי אין כאן איסור דאין הזיעה עולה מהמאכל עצמו" ומשמע שכל שהמאכל מכוסה אין כלל מציאות של זיעה וזו לכאורה סייעתא לדברי הגר"ד ליאור שליט"א.

הוא כמש"כ לעיל סעיף ג) טי, ויש שכתב להחמיר בזה דווקא כשהמאכל המכוסה הוא נוזלי.¹

ו. החלפת הרשתות כשאופה בתנור חלבי ובשרי בזה אחר זה – רשת שאין מניחים עליה את המאכלים ישירות, אלא רק מניחים עליה כלים שבתוכם המאכלים, מותר להשתמש בה גם לאפיית החלבי וגם לאפיית הבשרי (בזה אחר זה ולפי כל התנאים שכתבנו לעיל), ויש שכתב שראוי שיהיה לו רשתות נפרדות לבשר חלב ופרווה. אמנם אם רואה שהרשת התלככה מהמאכל (והלכלוך לא התייבש ונשרף) נראה שגם לדעת המתירים צריך לנקות את הרשתות היטב.²

ז. מאכל פרווה בתנור חלבי או בשרי – יש מהפוסקים שדעתם שמותר לאפות מאכל פרווה (בתבנית פרווה) בתנור חלבי (שכעת אין בו מאכלי חלב), בלי להכשיר קודם לכן

(טו) כ"כ הגר"מ מאזוז שליט"א בשו"ת מקור נאמן (שם).

(טז) כ"כ בילקוט יוסף (שם).

יז) כתב בשו"ת מנחת יצחק (ח"ה סי' כ ס"ק יד) לגבי תנור שהיסקו מבפנים "ומהנכון שיהיה לו דף מיוחד לבשר וחלב ופארווע לכ"א בפ"ע".

אמנם בשו"ת אגרות משה (יו"ד א סו"ס מ) כתב "ובדבר המכבר שמשמימים הקדרה עליה והאש מתחתיו ולפעמים נשפך מן הקדרה עליה אם צריכים מכבר מיוחד לשל בשר ולשל חלב או שיש לתלות שטעם הבשר או החלב נשרף מיד. הנה הנידון הוא רק על הבעין דמצד הבליעה הם כשתי קדירות שנגעו זה בזה דהא אין מניחין על המכבר בשר וכדומה בלא קדירה ומחבת שמותר אף לכתחלה. והבעין הוא רק מצד מה שנשפך ע"י הרתיחה שהוא רק דבר לח שמתייבש תיכף על טס של ברזל שהוא על האש שחם מאד. וזהו הטעם שעל גבי התנור שהוא על האש של הגעז אין חוששין וכן הוא על המכבר". מתבאר מדבריו שברשתות שמקפידים שלא להניח עליהם מאכלים באופן ישיר (אלא רק בתוך תבנית וכד') א"צ להקפיד להחליף את הרשתות בין האפיה החלבית לאפיה הבשרית (שאף אם נשפך נוזל הוא מתייבש מיד).

[במש"כ האגרות משה שכל הדיון הוא רק מצד הבעין שהרי אין כלי בולע מכלי בלא רוטב, יש להביא כמקור לדבריו מש"כ בפרמ"ג (משב"ז סי' צב ס"ק כט) שזיעה לא נחשב כרוטב להבליע מכלי לכלי, וממילא אע"פ שמזיעים כאן המאכלים אין בזה בכדי להבליע מהרשת לקדרה. ועי' בדרכי תשובה (סי' צב ס"ק קפג) שהביא שהחוו"ד ס"ל כהפרמ"ג ואילו הזכרון אברהם והדברי יוסף פליגי עליהם וס"ל שזיעה שיוצאת כלפי חוץ יש בה בכדי להבליע מכלי לכלי (ובנ"ד מהרשת לקדרה), ולשיטתם יובן מש"כ המנחת יצחק שמהנכון שיהיו דף נפרש לבשרי ודף נפרד לחלבי.] ונראה להוסיף בזה שהרי לעיל (פ"ג סע' ג-ב) הבאנו שמפעיל את התנור בחום הגבוה כשהוא ריק ע"מ להכשירו וי"ל שהכשר זה מועיל להכשיר גם את הרשתות. וידי"נ הרב אורן חושגני שליט"א הראני מש"כ הגר"ש משאש זצ"ל בשו"ת שמש ומגן (ח"ג או"ח סי' נו ס"ק ו) שדן לגבי הכשרת תנור לפסח, ואף שכתב שם שטוב להחליף לפסח את הרשתות, אך הסכים שמעיקר הדין הסקת התנור מועילה גם לליבון הרשתות (וכתב שיסיקנו ג' או ד' שעות) משום שכבולעו ע"י חום החשמל כך פולטו, ולכן אם א"א להחליף הרשתות יכול לסמוך על היסק התנור להכשירם. איברא דנלענ"ד פשוט שאם רואה שיש שאריות אוכל ממשיות ע"ג הרשת לכו"ע אין להשתמש בה לתשמיש הבא אא"כ ינקה היטב את הרשת קודם לכן.

את התנור, ומותר אח"כ לאכול את המאכל הפרווה עם בשר (או להפך)^י, ויש שמתיר בזה רק אם הקדרה או התבנית שבה המאכל הפרווה הייתה מכוסה^י. ויש שמצריכים לכתחילה להמתין מעל"ע מהשימוש בתנור למאכל חלבי^י. ויש שאוסרים בזה ולדעתם אפילו בדיעבד אין להתיר לאוכלו עם בשר אלא אם כן יכשיר את התנור קודם אפיית הפרווה (ע"י היסק ויש אומרים שצריך גם ניקוי אך אין צריך להמתין מעת לעת)^י.

ח. שימוש בתנור עם שני תאים – יש מהפוסקים שכתבו שבתנור בעל שני תאים מותר להשתמש בשנייהם בו זמנית לבשר ובאחד לחלבי^י. ויש מהפוסקים שחילקו בזה בסוגי התנורים, שבתנור בו התאים הם שתי יחידות נפרדות לגמרי (שחיברו אותם) וגם אין לו פתחי אוורור שמהם יעברו אדים מהתחתון לעליון, אז יש להתיר לאפות בהם באותו זמן חלבי בתא אחד ובשרי בתא השני (וגם בזה יש מחמירים שלא להשתמש בשנייהם בו זמנית). אך בתנורים בהם שני התאים הם יציקה אחת יש להחשיבם כתא אחד ואין לאפות בשנייהם באותו זמן (אלא דינם כמש"כ לעיל בדין תא אחד)^י.

(יח) אמר לי הגר"ד ליאור שליט"א שמותר לאפות פת בתוך תבנית פרווה בתנור בשרי (או להפך) בזמן שאין בתנור בשר, ואז מותר לאכול את הפת בסעודה חלבית (או להפך). וכעין זה כתב הגר"מ שטרן שליט"א (קובץ קהילות יעקב שם עמ' קג) אלא שהוסיף שהמחמיר להסיק קודם לכן את התנור תע"ב.

(יט) אמר לי הגר"א נבנצל שליט"א שאם אפה בתנור בשרי מאכל פרווה בתבנית פרווה אזי אם התבנית מכוסה מותר לאכול את הפרווה עם מה שירצה ואם היא גלויה יכול לאוכלה רק עם בשרי (וכן להפך).

(כ) כ"כ בקובץ מבית לוי (שם סע' ג).

(כא) שו"ת מנחת יצחק (שם), קצשו"ע בב"ח (ח"ב עמ' קכט אות ב) ובספר הכשרות (פ"א סע' לט-מ).

(כב) כן אמר לי הגר"ד ליאור שליט"א וכ"כ בילקוט יוסף (סי' פ"ט סע' ז) שמותר להשתמש בכל תנור עם שני תאים אפילו בו זמנית כאשר בתא אחד יש חלבי ובשני בשרי (אלא שהביא הילקוט יוסף שיש מחמירים לא לאפות בשני התאים בו זמנית).

(כג) אמר לי הגר"א נבנצל שליט"א שאם יש להם דופן משותפת דעת הגרשז"א זצ"ל שדינם כתא אחד ואם הדפנות נפרדות לגמרי מותר להשתמש בשתייהן בו זמנית. וכעין זה כתב בספר הכשרות (פ"א סע' לג ובס"ק סו) עיי"ש. והגר"מ שטרן שליט"א (קובץ קהילות יעקב הנ"ל עמ' קג) כתב ג"כ לחלק בין שני סוגי התנורים הנ"ל שאם שני התאים מיציקה אחת ראוי שלא לאפות תוך מעל"ע בזה בשר ובזה גבינה, אך אם הם שני ברזלים נפרדים שחיברו אותם אין בזה כל חשש. ובקובץ מבית לוי (שם סע' ב) כתב "בתנור בעל שני תאים, רצוי להימנע משימוש בשני התאים ביחד, כאשר באחד חלב ובשני בשר. [ויש מהדרים להשתמש בתא השני למין אחר רק לאחר מעל"ע]. אבל כאשר בתא השני פרווה מותר".

ט. **הדין בתנור עם מערכת לניקוי עצמי (פירוליטי)** – תנור שיש לו מערכת לניקוי עצמי, הפעלת הניקוי נחשבת כהכשר ומותר לאפות בו בשרי וחלבי בזה אחר זה, מיד לאחר תהליך הניקוי⁷¹.

י. **טוסטר אובן למאכלי בשר וחלב** – טוסטר אובן מעצם מבנהו וטבעו מתכלך מכללך מכללך ממשי יותר מתנור, וקשה יותר לנקותו ולהכשירו ולכן נראה להחמיר בו יותר מתנור ולא להשתמש בו למאכלי בשר וחלב אפילו בזה אחר זה, ורק אם מקפיד תמיד לאפות או לצלות בו דווקא מאכלים מכוסים יש להקל. אמנם יש מהפוסקים שדעתו שטוסטר אובן דינו ככל תנור אחר (וכל מה שהתרנו לעיל בתנור הוא הדין גם לטוסטר אובן)⁷².

יא. **מיקרוגל עם מערכת השחמה למאכלי בשר וחלב** – כתבו הפוסקים שמיקרוגל שיש לו מערכת השחמה דינו כתנור רגיל (וצריך להכשירו בין השימושים)⁷³.

יב. **מיקרוגל רגיל (ללא מערכת השחמה) למאכלי בשר וחלב** – מיקרוגל רגיל (ללא מערכת השחמה) מותר להשתמש בו למאכלי בשר וחלב בזה אחר זה ובלבד שיקפיד לכסות היטב הן את מאכלי הבשר והן את מאכלי החלב (ואת מאכלי הפרוה אין צריך לכסות)⁷⁴.

כד) כתבו בשו"ת שיח נחום (שם) ובספר הכשרות (פ"א סע' מד) שתנור עם מערכת לניקוי עצמית מותר להכין בו מאכלי בשר וחלב בזה אחר זה ובתנאי שביצע את הניקוי ביניהם, וכמובן שיש להקפיד על תבניות נפרדות לכל סוג. [שתי הערות בנידון: א. המכון הטכנולוגי להלכה ברשות הגר"י הלפרין שליט"א פרסם רשימה של תנורים שבדקו בהם את המערכות הנ"ל ונמצאו טובות. ב. יש לבדוק בהוראות היצרן ששימוש מוגבר במערכת הניקוי העצמי לא תקלקל את התנור.]

כה) בספר הכשרות (פ"א סי' ה-מו) כתב שטוסטר אובן בגלל היותו קטן, דינו חמור יותר מתנור אפיה וכמעט שלא ניתן להכשירו, לכן אין להשתמש בטוסטר אובן למאכלי בשר וחלב ע"י ניקוי וחימום ביניהם (ולא כמו בתנור אפיה). אלא שהוסיף שאם הוא מקפיד **תמיד** להשתמש בו רק למאכלים מכוסים לחלוטין מותר להשתמש בו לבשרי וחלבי בזה אחר זה. ואמנם שמעתי מהגר"ד ליאור שליט"א שלדעתו אין הבדל בין טוסטר אובן לתנור אפיה הנ"ל וכל מה שאמרנו שם נכון גם לגבי טוסטר אובן.

כו) עיין בספר ילקוט יוסף (סי' פז סע' כג) ובספר הכשרות (פ"א סע' מז).

כז) כתב בספר הכשרות (פ"א סע' מט) בשם הגר"פ שיינברג זצ"ל והגר"מ הלברשטם זצ"ל שמיקרוגל ללא מערכת השחמה מותר להשתמש בו למאכלי חלב ובשר בזה אחר זה ובלבד שיקפיד לכסות (את שניהם) באופן הרמטי, והוסיף שמאכלי פרווה א"צ לכסות. וכ"כ בשו"ת להורות נתן (ח"ז סי' סב ס"ק ו). וראיתי לגר"ד ליאור שליט"א בשו"ת דבר חברון העומד להתפרסם בקרוב (יו"ד ב סי' נו) שכתב גם הוא שיכסה גם את החלבי וגם את הבשרי.

[בשו"ת דבר חברון שם נימק את ההיתר במיקרוגל בין היתר בכך שאין דפנות המיקרוגל מתחממות, וכן ראיתי שכתבו סברא זו בעוד ספרים (ועי' בשו"ת להורות נתן ח"ז סי' סב ס"ק ה שפקפק על טעם היתר זה). ולענ"ד יש לעורר בזה, שהרי המאכל או הזיעה כן מגיעים לחום יד סולדת מחמת חום המיקרוגל וכשניתנים על דפנות המיקרוגל או על תחתיתו היה לנו לומר שיאסר. ונראה שהתירוך בזה לפי מש"כ לעיל (פ"ב סע' ז) להוכיח שאין די במה שהזיעה בחום יד סולדת

ויש מהפוסקים שדעתו שדי במה שייחד את המיקרוגל לשימוש אחד (בשרי או חלבי) ואז יצטרך לכסות רק את הסוג השני (חלבי או בשרי) כ"י.

ויש מהפוסקים שדעתו שמעיקר הדין די במה שמקפיד שלא יישארו במיקרוגל שאריות מאכל ממשיות, וראוי שיכסו את המאכלים בכיסוי (ואין צריך שיהיה כיסוי ארמטי לגמרי) כ"ט.

לעומת זאת יש שכתבו להחמיר לכתחילה במיקרוגל שלא להשתמש בו לחלבי ולבשרי (בזה אחר זה) אלא ישתמש רק לבשרי או רק לחלבי (משום שמצוי שניתז מהמאכלים והרוטב לתוך המיקרוגל ועל צלחתו) ל'. ויש שכתב שיש להכשיר בכל פעם בין בשר לחלב ע"י שינקה את המיקרוגל היטב ואח"כ ירתיח במיקרוגל כוס עם מים וחומר ניקוי משך 10 דקות, וכתב שגם היתר זה הוא רק בתנאי שיקפיד להשתמש בו רק כשהכלים מכוסים ל"א.

אלא צריך שהדופן תתחמם מחמת הזיעה לכדי יד סולדת. אמנם מאידך יש להעיר שבמה שאין הדפנות מתחממות יש גם גריעותא שהרי כתבנו לעיל (פ"ב סע' יא) שיש אומרים שחום הדפנות בכוחו לשרוף את הזיעה כך שלא תאסור, וטעם זה להיתר לא שייך במיקרוגל.].

(כח) שמעתי מהגר"א נבנצל שליט"א שדי ליחד את המיקרוגל לבשרי או חלבי ואז יצטרך לעטוף רק את המין השני.

(כט) כ"כ בשו"ת שיח נחום (סי' מח) והביא שם מכתב מהגרי"א הענקין זצ"ל שהסכים עמו במסקנת הדין.

(ל) קובץ מבית לוי (שם עמ' כב סע' ט).

(לא) כך כתב בילקוט יוסף (או"ה ג סי' פז סע' כג) אמנם שמעתי מידי"נ הרב דביר אזולאי שליט"א ששאל בעניין את הגר"י יוסף שליט"א ואמר לו כי מעיקר הדין די בנתינת המאכלים בכלי סגור היטב ללא ההכשרה ביניהם.

רשימת הפרסומים שיצאו עד כה ע"י המכון לפרסומים הלכתיים שע"י בית מדרש גבעת אסף

אות היא לעולם:

הלכות חימום מאכלים בשבת.
נכתב ע"י ראש בית המדרש הרב גיורא ברנר.

אות היא לעולם:

הלכות מוקצה.
נכתב ע"י ראש בית המדרש הרב גיורא ברנר.

אות היא לעולם:

דיני הכנה משבת לחול.
נכתב ע"י ראש בית המדרש הרב גיורא ברנר.

אות היא לעולם:

הלכות בורר בשבת.
נכתב ע"י ראש בית המדרש הרב גיורא ברנר.

אות היא לעולם:

הלכות רפואה בשבת.
נכתב ע"י ראש בית המדרש הרב גיורא ברנר.

טעמו וראו:

הלכות בשר בחלב (חוברת ראשונה מסדרת חוברות
בהלכות כשרות)
נכתב ע"י ראש בית המדרש הרב גיורא ברנר.

ספר 'וסעדו לבכם' -

ספר בהלכות בשר בחלב המבוסס על 'הלכה שבועית' שיוצאת מבית המדרש בכל שבוע, בתוספת ביאורים והרחבות- חובר ע"י חבר בית המדרש הרב ינון קליין

קובץ בעלי אסופות תש"ע:

כולל הלכות רפואה בשבת ומאמרים בעניין שימוש בדוד שמש בשבת, שימוש בסיר לבישול איטי בשבת, בישול בדבר גוש בשבת ועוד.

קובץ בעלי אסופות תשע"א:

כולל מאמרים בעניין החזרת זרם החשמל בראש השנה, דחיית מילה משבת, האם שבת הותרה או דחיה במקום פקו"נ ועוד. בנוסף התפרסמו בקובץ גנזות מהגרא"צ פרלמוטר זצ"ל, הגר"י קאפח זצ"ל והגרי"נ רוזנטל זצ"ל.

קובץ בעלי אסופות תשע"ב:

כולל מאמרים בעניין עדיפות תפילת ותיקין ע"פ תפילה ברוב עם, שמיעת מוזיקה בספירת העומר, תקיעת שופר בשופר מעובד, חובת הרופא לרפאות וחובת החולה להתרפאות, דין ספק שניתן לבררו ועוד.

קובץ בעלי אסופות תשע"ג:

כולל מאמרים בעניין הכנת בית תפילין של ראש מכמה עורות, הברכה על 'אינג'רה', הזכרת שם שמ"ם בלימוד תורה ובזמירות שבת, נסיעת אחיות לבית החולים וחזרת בשבת, שמירת שבת בבית אבות, ערכם של חיי שעה בחולה סופני ועוד.

קובץ בעלי אסופות תשע"ד:

כולל מאמרים בעניין טעם איסור בשר בחלב, נתינת בשר בחלב לכלבי הפקר, המתנה בין בשר לחלב לקטן, דין סיר בשרי שבושל בו חלב, טחינת פירות כתחליף לבדיקתם מחרקים ועוד. בנוסף התפרסמה בקובץ תשובה מכת"י מבעל רבבות אפרים זצ"ל בעניין מצוות צריכות כוונה ותשובות מכמה פוסקים בעניינים שונים שנידונו בקבצים הקודמים.

להצטרפות להלכה שבועית, נא לשלוח דוא"ל לכתובת bm.gasaf@gmail.com

לרכישת הפרסומים, וכן למשלוח תגובות למערכת ניתן לפנות ל:

בית מדרש גבעת אסף

ת.ד. 311 בית אל מיקוד 90631

טלפון: 054-8189882 (תא קולי) | פקס: 153-547888645 | דוא"ל: bm.gasaf@gmail.com